

ZAŠTITA PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA PO EVROPSKOJ KONVENCIJI O LJUDSKIM PRAVIMA

**Priručnik
za pravnike**

Dominika Bychawska-Siniarska

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ZAŠTITA PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA PO EVROPSKOJ KONVENCIJI O LJUDSKIM PRAVIMA

**Priručnik
za pravnike**

Dominika Bychawska-Siniarska

Originalni naslov publikacije (na engleskom jeziku):
***Protecting the Right to Freedom of Expression under
the European Convention on Human Rights***

*Mišljenja izražena u ovom priručniku su odgovornost
autora, i ne predstavljaju nužno zvaničnu politiku Savjeta
Evrope.*

Sve zahtjeve u vezi sa reprodukcijom ili
prevođenjem cjelokupnog ili dijela ovog
dokumenta treba uputiti Direktoratu za
komunikacije (F-67075 Strasbourg
Cedex ili publishing@coe.int). Svu ostalu prepisku u
vezi sa ovom publikacijom treba uputiti Odsjeku za
sprovođenje ljudskih prava na nacionalnom nivou,
Odeljenje za politiku i saradnju u oblasti ljudskih
prava, Direkcija za ljudska prava, Generalni direktorat
za ljudska prava i vladavinu prava.

Dizajn korica i grafička obrada: Odeljenje za izradu
dokumenata i publikacija (SPDP),
Savjet Evrope

Naslovna fotografija: Shutterstock

© Savjet Evrope, jul 2017.
Štampano u Savjetu Evrope

Naslov publikacije na crnogorskom jeziku:
***Zaštita prava na slobodu izražavanja po
Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima***

Prevod na crnogorski jezik je omogućio Savjet Evrope,
ali on predstavlja odgovornost prevodilaca.

Ova publikacija je pripremljena i štampana uz
finansijsku podršku Zajedničkog programa Evropske
unije i Savjeta Evrope „Jačanje pravosudne ekspertize
o slobodi izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi
(JUFREX)”

Mišljenja izražena u ovom priručniku su odgovornost
autora, i ne predstavljaju nužno zvaničnu politiku
Savjeta Evrope i Evropske unije.

Priprema i štampa publikacije
na crnogorskom jeziku:
AP Print, Podgorica

Prevod:
Porta Aperta

Urednik publikacije na crnogorskom jeziku:
Siniša Gazivoda

© Savjet Evrope, maj 2019.

Da li ste zainteresovani za obuku u oblasti ljudskih
prava za pravnike? Posjetite internet stranicu
Evropskog programa za edukaciju pravnika o ljudskim
pravima (HELP): www.coe.int/help

Za više informacija o slobodi izražavanja i
EKLJP, pogledajte online kurs HELP-a:
<http://www.coe.int/en/web/help/help-training-platform>

<https://www.coe.int/en/web/national-implementation>

Reinforcing Judicial Expertise on Freedom of Expression and the Media in South-East Europe (JUFREX)

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Sadržaj

O AUTORU	7
ČLAN 10 – SLOBODA IZRAŽAVANJA	9
UVOD	11
POGLAVLJE 1 – OPŠTA RAZMATRANJA O ČLANU 10	13
1.1. Sloboda posjedovanja mišljenja	15
1.2. Sloboda saopštavanja informacija i ideja	15
1.3. Sloboda primanja informacija i ideja	16
1.4. Pristup informacijama	17
1.5. Vrste zaštićenog govora	19
POGLAVLJE 2 – DUŽNOSTI PO ČLANU 10	21
POGLAVLJE 3 – NEZAŠTIĆENI GOVOR – GOVOR MRŽNJE, PODSTICANJE NA NASILJE	25
3.1. Podsticanje na nasilje	25
3.2. Govor mržnje i rasizam	27
3.3. Poricanje Holokausta i upućivanje na nacističku ideologiju	29
POGLAVLJE 4 – SISTEM OGRANIČENJA U OSTVARIVANJU PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA - STAV 2	33
4.1. Dopuštena ograničenja	33
4.2. Trodjelni test	34
4.3. Miješanje u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja	35
4.4. Propisano zakonom	40
4.5. Legitimni cilj	44
4.6. Neophodno u demokratskom društvu	45
POGLAVLJE 5 – OGRANIČENJA ZBOG „JAVNIH“ RAZLOGA	47
5.1. Sloboda izražavanja i nacionalna bezbjednost	47
5.2. Sloboda izražavanja i teritorijalni integritet	53
5.3. Sloboda izražavanja i sprječavanje nereda ili kriminala	55
5.4. Sloboda izražavanja i moral	57
POGLAVLJE 6 – SLOBODA IZRAŽAVANJA I UGLED	61
6.1. Ugled javnih ličnosti	61

6.2. Kritika političara	62
6.3. Visoki funkcioneri i državni službenici	64
6.4. Kritika privrednih subjekata	68
6.5. Zaštita maloljetnika	69
6.6. Autoritet i nepristrasnost sudstva	69
6.7. Priroda izražavanja	72
6.8. Razlika između činjenica i mišljenja	74
6.9. Dobra vjera i dužna pažnja	76
6.10. Sankcije	77
POGLAVLJE 7 – PRAVA DRUGIH	81
POGLAVLJE 8 – SLOBODA IZRAŽAVANJA I MEDIJI	85
8.1. Sloboda štampe	85
8.2. Pozitivne obaveze države i zaštita novinara	88
8.3. Sloboda radio i televizijskog emitovanja	91
8.4. Dužnosti i odgovornosti novinara	95
8.5. Zaštita novinarskih izvora	97
8.6. Zaštita zviždača	99
POGLAVLJE 9 – SLOBODA IZRAŽAVANJA I NOVE TEHNOLOGIJE	103
9.1. Elektronski nadzor	103
9.2. Opšte napomene o slobodi izražavanja i internetu	104
9.3. Blokiranje pristupa	105
9.4. Pravo na pristup internetu	106
9.5. Internet arhiv	107
9.6. Odgovornost za sadržaj koji generišu korisnici	108
SPISAK PREDMETA	111

O autoru

Dominika Bychawska-Siniarska je pravica za ljudska prava, specijalistkinja za slobodu izražavanja u Poljskoj i centralnoj i istočnoj Evropi i članica je odbora Helsinške fondacije za ljudska prava i Evropske implementacione mreže. Direktorka je Opservatorije za slobodu medija u Poljskoj, jednog od glavnih projekata Helsinške fondacije za ljudska prava. Udruženje novinara Poljske dodijelilo joj je 2013. godine Nagradu za novinare iz člana 54 za njenu posvećenost promociji standarda slobode izražavanja i drži obuke o slobodi izražavanja u Evropskom programu za edukaciju pravnika o ljudskim pravima (HELP). Radila je i kao konsultant u zajedničkom projektu Evropske unije i Savjeta Evrope „Jačanje kapaciteta turskog pravosuđa u oblasti slobode izražavanja“. Autorka je brojnih akademskih i popularnih članaka o ljudskim pravima i sistemu zaštite Savjeta Evrope. Piše i sedmičnu kolumnu o presudama Evropskog suda za ljudska prava u listu *Dziennik Gazeta Prawna*.

Evropska konvencija o ljudskim pravima

Član 10 – Sloboda izražavanja

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.
2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanje nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanje otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Uvod

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda – to jest, Evropska konvencija o ljudskim pravima – najvažnija je forma izražavanja posvećenosti zemalja članica Savjeta Evrope vrijednostima demokratije, mira i pravde i, kroz njih, poštovanju osnovnih prava i sloboda lica koja žive u tim društvima.¹

Evropska konvencija o ljudskim pravima (u daljem tekstu: Konvencija) potpisana je 4. novembra 1950. godine u Rimu. Tokom proteklih 50 godina, Konvencija je evoluirala, kako kroz tumačenje njenog teksta od strane Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: Sud) i Evropske komisije za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija),² tako i kroz rad Savjeta Evrope. Savjet Evrope usvojio je dodatne protokole koji su proširili područje primjene Konvencije, kao i rezolucije i preporuke upućene državama članicama kojima su razvijeni i predloženi standardi ponašanja, i izrekao sankcije za države koje ne poštuju odredbe Konvencije.

Skoro sve države ugovornice Konvenciju su integrisale u svoje domaće propise. Konvencija je stoga dio unutrašnjeg pravnog sistema i obavezujuća je za domaće sudove i sve državne organe. Iz toga slijedi da za sve pojedince u dotičnim državama proizlaze prava i obaveze iz Konvencije, tako da se u domaćim postupcima države mogu direktno pozvati na njen tekst i sudsku praksu koju domaći sudovi moraju da primjenjuju. Štaviše, nacionalne vlasti, uključujući i sudove, moraju dati primat Konvenciji u odnosu na svaki domaći propis koji je u suprotnosti sa Konvencijom i sudskom praksom Suda.

Tekst Konvencije ne može se čitati bez sudske prakse Suda. Konvencija funkcionira po sistemu precedentnog prava. Presude Suda objašnjavaju i tumače tekst Konvencije. One su obavezujući presedani koje imaju pravni status imperativnih pravnih normi. Stoga, kada se Konvencija ratifikuje, nacionalni or-

-
1. *Uvod u Evropsku konvenciju o ljudskim pravima – sabrani tekstovi*, Izdavaštvo Savjeta Evrope, Strazbur, 1994.
 2. U skladu sa Protokolom br. 11, koji je stupio na snagu 1. novembra 1998, Evropska komisija za ljudska prava i Evropski sud za ljudska prava su se spojili i formirali jedan organ – Evropski sud za ljudska prava.

gani svih država potpisnica, uključujući i one u kojima je zastupljen sistem civilnog (kontinentalnog) prava, moraju presude Suda smatrati obavezujućim. Zbog toga će se u tekstu ovog priručnika u velikoj mjeri upućivati na sudsku praksu Suda. U tom smislu, treba razumjeti da, danas, čak i tradicionalni civilni pravni sistemi primjenjuju mješoviti sistem civilnog i precedentnog prava, pri čemu se jurisprudenciji daje jednaka vrijednost kao i zakonima koje donosi skupština.

Tumačenje teksta Konvencije je dinamično i evolutivno, što čini Konvenciju živim instrumentom koji se mora tumačiti u svijetlu današnjih uslova. Shodno tome, na Sud utiču (i moraju uticati) razvoji i opšte prihvaćeni standardi u državama članicama Savjeta Evrope.

Cjelokupna šema Konvencije je da je inicijalna i primarna odgovornost za zaštitu prava utvrđenih Konvencijom na državama ugovornicama. Sud postoji da bi pratio postupke država tako što će vršiti svoje ovlaštenje nadzora. Domaće polje slobodne procjene stoga ide ruku pod ruku sa evropskim nadzorom. Doktrina o polju slobodne procjene primjenjuje se različito i stepen diskrecionog prava koji je dozvoljen državama varira u zavisnosti od konteksta. Državi se dozvoljava znatno diskreciono pravo u slučajevima javne opasnosti po članu 15 ili ako postoji malo zajedničkog shvatanja između ugovornih strana, dok se diskreciono pravo smanjuje gotovo do tačke nestajanja u određenim oblastima, kao što je zaštita slobode izražavanja.

Namjena ovog priručnika je da pomogne sudijama, tužiocima, advokatima i braniocima ljudskih prava na svim nivoima da se obezbijedi da se u svim slučajevima koji uključuju slobodu izražavanja postupa u skladu sa obavezama država po članu 10 Konvencije, kako ih je razvio Sud u Strazburu.

Poglavlje 1

Opšta razmatranja o članu 10

U kontekstu djelotvorne demokratije i poštovanja ljudskih prava pomenutih u Preambuli Konvencije, sloboda izražavanja nije važna jedino kao takva, već ima i centralnu ulogu u zaštiti drugih prava iz Konvencije. Bez široke garancije prava na slobodu izražavanja koje štite nezavisni i nepristrasni sudovi, nema slobodne zemlje, nema demokratije. Ova opšta konstatacija je nesporna.³

Sloboda izražavanja je samostalno pravo ali i komponenta drugih prava zaštićenih Konvencijom, kao što je sloboda okupljanja. Istovremeno, sloboda izražavanja može biti u sukobu sa drugim pravima zaštićenim Konvencijom, kao što je pravo na pravično suđenje, poštovanje privatnog života, savjesti i vjeroispovijesti. Sukob može nastati kada vlasti moraju da zaštite interese ili vrijednosti iz člana 10 stav 2 Konvencije, kao što su nacionalna bezbjednost ili javno zdravlje. Kada dođe do takvog sukoba, Sud uspostavlja ravnotežu kako bi utvrdio prvenstvo jednog prava nad drugim. Ravnoteža sukobljenih interesa, od kojih je jedan sloboda izražavanja, uzima u obzir značaj slobode izražavanja. Sud je u više navrata istakao da sloboda izražavanja „predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva i jedan od osnovnih uslova za njegovo napredovanje i za samoispunjenje svakog pojedinca“⁴ Ili, „štampa igra najistaknutiju ulogu u državi zasnovanoj na vladavina prava“⁵

Zaštita slobode izražavanja od suštinske je važnosti za demokratski politički proces i razvoj svakog ljudskog bića. U načelu, zaštita koja se daje po članu 10 odnosi se na svako izražavanje, bez obzira na njegovu sadržinu, koje distribuira neki pojedinac, grupa ili vrsta medija. Jedino ograniče-

-
3. Jochen Abr. Frowein, "Freedom of expression under the European Convention on Human Rights", u Monitor/Inf (97) 3, Savjet Evrope.
 4. *Lingens protiv Austrije*, 8. jul 1986; *Şener protiv Turske*, 18. jul 2000; *Thoma protiv Luksemburga*, 29. mart 2001; *Marônek protiv Slovačke*, 19. april 2001; *Dichand i drugi protiv Austrije*, 26. februar 2002.
 5. *Castells protiv Španije*, 23. april 1992; *Prager i Oberschlick protiv Austrije*, 26. april 1995.

nje u smislu sadržine koje je primjenjivao Sud odnosilo se na širenje ideja kojima se promoviše rasizam i nacistička ideologija, negira Holokaust i kojima se podstiče na mržnju i rasnu diskriminaciju. Sud se oslonio na član 17 Konvencije i zaključio da se sloboda izražavanja ne smije koristiti na način da dovede do poništavanja prava i sloboda koje se štite Konvencijom.⁶ U takvim odlukama primjenjuje se teorija paradoksa tolerancije: apsolutna tolerancija može da dovede do tolerisanja ideja kojima se promoviše netolerancija, i one zatim mogu da unište toleranciju.

Države imaju obavezu da opravdaju svako miješanje u bilo koju vrstu izražavanja. Da bi se odlučilo u kojoj mjeri neku konkretnu formu izražavanja treba zaštititi Sud ispituje vrstu izražavanja (političko, komercijalno, umjetničko, itd.), sredstva za širenje izražavanja (lično, putem štampanih medija, televizije itd.) i publiku (odrasli, djeca, šira javnost, posebna grupa). Čak i „istinitost“ izražavanja ima različit značaj prema ovim kriterijumima.

Sud u Strazburu prilikom odlučivanja obraća pažnju i na ustavnu praksu država, uključujući i ustavnu praksu Sjedinjenih Američkih Država koja pruža visok nivo zaštite slobode izražavanja. Međutim, domaće odluke – čak i one sa zakonskom snagom - imaju ograničenu korisnost za međunarodno tijelo kao što je Sud, koje primjenjuje i tumači neki međunarodni ugovor. U nekim predmetima Komisija i Sud upućivali su na Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima⁷ ili na druga međunarodna dokumenta kojima se štiti sloboda izražavanja.

Član 10 Konvencije strukturiran je u dva stava:

- ▶ u prvom stavu definisane su zaštićene slobode;
- ▶ u drugom stavu utvrđene su okolnosti u kojima država može legitimno da se miješa u ostvarivanje slobode izražavanja.

Član 10 stav 1:

Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

Stavom 1 predviđene su, dakle, tri komponente prava na slobodu izražavanja:

- ▶ sloboda posjedovanja mišljenja;
- ▶ sloboda primanja informacija i ideja; i
- ▶ sloboda saopštavanja informacija i ideja.

6. *Garaudy protiv Francuske*, 24. jun 2003. (odluka).

7. Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 16. decembar 1966. (stupanje na snagu, 23. mart 1976).

Ove slobode moraju se ostvarivati slobodno, bez uplitanja organa vlasti⁸ i bez obzira na granice.

1.1. Sloboda posjedovanja mišljenja

Sloboda posjedovanja mišljenja preduslov je za druge slobode zajamčene članom 10, i ova sloboda uživa gotovo apsolutnu zaštitu u smislu da se moguća ograničenja izložena u stavu 2 na nju ne primjenjuju. Kako je naveo Komitet ministara, „sva ograničenja ovog prava biće nespojiva sa prirodom demokratskog društva“.⁹

Države ne smiju pokušavati da indoktriniraju svoje građane i ne treba da im se omogući da prave razliku između pojedinaca na osnovu posjedovanja nekog mišljenja. Štaviše, promovisanje jednostranih informacija od strane države može da predstavlja tešku i neprihvatljivu prepreku za slobodu posjedovanja mišljenja.

U okviru slobode posjedovanja mišljenja, pojedinci su zaštićeni i od mogućih negativnih posljedica u slučajevima kada im se pripisuju određena mišljenja zbog prethodnih javnih izražavanja mišljenja. Sloboda posjedovanja mišljenja obuhvata i „negativnu slobodu“ da lice ne bude primorano da izrazi svoje opstveno mišljenje.¹⁰

1.2. Sloboda saopštavanja informacija i ideja

Sloboda saopštavanja informacija i ideja od najvećeg je značaja za politički život i demokratsku strukturu zemlje. Suvisli slobodni izbori nisu mogući ukoliko nema ove slobode. Štaviše, potpuno korišćenje slobode saopštavanja informacija i ideja omogućava slobodnu kritiku vlasti koja je najznačajniji pokazatelj slobodnog i demokratskog društva. Kako je Sud konstatovao još 1976. godine:

Nadzorna funkcija Suda obavezuje sud da posveti najveću pažnju principima koji karakterišu „demokratsko društvo“. Sloboda izražavanja predstavlja jedan od osnovnih temelja takvog društva, jedan od osnovnih uslova za njegov napredak i za razvoj svakog čovjeka.¹¹

Sud je 1986. godine izričito podržao slobodu da se kritikuje vlast: obaveza je štampe „da saopštava informacije i ideje o političkim pitanjima kao i o pitanjima u drugim oblastima od javnog interesa. Ne samo da štampa ima zadatak

8. Osim pod uslovima iz stava 2.

9. Izvještaj Komiteta ministara, u “Theory and Practice of the European Convention on Human Rights”, P. Van Dijk i G. Van Hoof, Kluwer, 1990, str. 413.

10. *Vogt protiv Njemačke*, 26. septembar 1995.

11. *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. decembar 1976, stav 49.

da saopštava takve informacije i ideje, već javnost ima pravo da ih prima“.¹² Očigledno je da je sloboda saopštavanja informacija i ideja komplementarna slobodi da se dobijaju informacije i ideje. Ovo važi i za štampane medije, kao i za elektronske. Što se njih tiče, Sud je izrazio stav da države ne smiju da se miješaju između onih koji saopštavaju i onih koji primaju informacije s obzirom na to da oni imaju pravo da stupe direktno u kontakt jedni sa drugima u skladu sa svojom voljom.¹³

Sloboda saopštavanja informacija i ideja o ekonomskim pitanjima (poznata kao komercijalni govor) takođe je garantovana članom 10. Međutim, Sud je odlučio da u ekonomskim pitanjima domaći organi vlasti imaju šire polje slobodne procjene.¹⁴

Umjetničko stvaranje i izvođenje kao i distribuciju Sud vidi kao veliki doprinos razmjeni ideja i mišljenja, što je ključna komponenta demokratskog društva. Konstatujući da su umjetnička sloboda i slobodan protok umjetnosti ograničeni samo u nedemokratskim društvima, Komisija je iznijela sljedeći stav:

[k]roz svoj kreativni rad, umjetnik ne samo da izražava ličnu viziju svijeta već i svoj stav o društvu u kojem živi. U toj mjeri umjetnost ne samo da pomaže da se oblikuje javno mnjenje već predstavlja i njegov izraz i može da dovede do suočavanja javnosti sa značajnim problemima svakodnevice.¹⁵

1.3. Sloboda primanja informacija i ideja

Sloboda da se primaju informacije obuhvata pravo da se informacije prikupe i da se traže kroz sve moguće zakonite izvore. Sloboda da se primaju informacije obuhvata i emitovanje televizijskog programa na međunarodnom nivou.¹⁶

Iako se sloboda primanja informacija i ideja odnosi na medije, jer im omogućava da saopštavaju informacije i ideje građanima, Sud u okviru ove slobode vidi i pravo građana da budu adekvatno informisani, a naročito o pitanjima od javnog interesa.

12. *Lingens protiv Austrije*, 8. jul 1986, stav 41; *Şener protiv Turske*, 18. jul 2000; *Thoma protiv Luksemburga*, 29. mart 2001; *Marônek protiv Slovačke*, 19. april 2001; *Dichand i drugi protiv Austrije*, 26. februar 2002.

13. *Gropper Radio AG i drugi protiv Švajcarske*, 28. mart 1990. i *Casado Coca protiv Španije*, 24. februar 1994.

14. *Markt intern Verlag GmbH i Klaus Beermann protiv Njemačke*, 20. novembar 1989; *Krone Verlag GmbH & Co. KG protiv Austrije* (br. 3), 11. decembar 2003, stav 31.

15. *Müller i drugi protiv Švajcarske*, 24. maj 1998, izvještaj Komisije, stav 70.

16. *Autronic AG protiv Švajcarske*, 22. maj 1990.

1.4. Pristup informacijama

Pristup informacijama prvo je razvijen u predmetima u vezi sa članom 8 koji su se odnosili na probleme u oblasti zaštite životne sredine.¹⁷ Sud nije bio otvoren za ideju uključivanja pristupa informacijama u zaštitu po članu 10. U predmetu *Leander protiv Švedske* podnosilac predstavke tražio je povjerljive informacije iz zvaničnih dosijea koji su pripadali vladi. Smatrao je da mu je uskraćen posao na osnovu informacija iz tih dosijea i želio je da te informacije ospori. Sud je donio odluku da podnosilac predstavke ne uživa zaštitu po članu 10.¹⁸

Tek nedavno Sud je slobodu primanja informacija tumačio šire.¹⁹ U predmetu *Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije*,²⁰ Sud je krenuo ka širem tumačenju pojma „sloboda primanja informacija“, priznajući pravo na pristup informacijama. Za razliku od svog prethodnog pristupa, zaključio je da je odbijanje da se omogući pristup dokumentima u posjedu vlasti (Ustavni sud) predstavljalo miješanje u prava podnosioca predstavke iz člana 10.²¹ Još jedan značajan predmet je *Youth Initiative for Human Rights protiv Srbije*. U toj presudi, Sud je još jednom naglasio da „sloboda primanja informacija“ uključuje pravo na pristup informacijama.²²

U predmetu *Kenedi protiv Mađarske*, Sud je jednoglasno zaključio da je došlo do povrede Konvencije zbog pretjerano dugog postupka (preko 10 godina) tokom kojih je podnosilac predstavke tražio da dobije i ostvari pristup dokumentima koji su se odnosili na mađarsku tajnu službu. Sud je takođe ponovio da „pristup originalnim pisanim izvorima radi legitimnog istorijskog istraživanja predstavlja suštinski element za ostvarivanje prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja“.²³ Sud je konstatovao da je podnosilac predstavke dobio sudsku odluku kojom mu je odobren pristup predmetnim dokumentima, nakon čega su domaći sudovi u više navrata odlučivali u korist podnosioca predstavke u izvršnim postupcima koji su uslijedili nakon te presude. Međutim, upravni organi uporno su odbijali da ispune svoju obavezu da postupe u skladu sa presudom domaćeg suda čime su onemogućili podnosiocu predstavke da ostvari pristup dokumenti-

17. *Gaskin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. jul 1989.

18. *Leander protiv Švedske*, 26. mart 1987.

19. *Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske*, 14. april 2009, stav 35.

20. *Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije*, 28. novembar 2013, stav 41.

21. *Társaság a Szabadságjogokért*, citiran gore.

22. *Youth Initiative for Human Rights (Inicijativa mladih za ljudska prava) protiv Srbije*, 25. jun 2013. Pristup informacijama je proširen na nevladine organizacije. Taj standard je potvrđen u predmetu *Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije*, 28. novembar 2013.

23. *Kenedi protiv Mađarske*, 26. maj 2009, stav 43.

ma koja su mu bila potrebna da napiše svoju studiju. Sud je zaključio da su nadležni organi postupali arbitrerno i suprotno domaćem pravu i stoga je presudio da su organi zloupotrijebili svoja ovlaštenja time što su odlagali ostvarivanje prava podnosioca predstavke na slobodu izražavanja čime su učinili povredu člana 10.

U predmetu *Roșianu protiv Rumunije*, u kojem je podnosilac predstavke bio voditelj regionalnog televizijskog programa, Sud je došao do zaključka da su rumunski organi prekršili član 10 time što su odbili da omoguće pristup dokumentima javnog karaktera koje je podnosilac predstavke zahtijevao u gradu Baja Mare na sjeveru Rumunije.²⁴ Presudom Suda pojašnjeno je da su efikasni izvršni mehanizmi potrebni da bi pravo pristupa javnim dokumentima bilo praktično i djelotvorno. Sud je konstatovao da je g. Rosianu (Roșianu) bio uključen u legitimno prikupljanje informacija o pitanju od javnog značaja, to jest, o aktivnostima opštinske administracije. Sud je ponovio da, imajući u vidu interes zaštićen članom 10, zakon ne može da dozvoli proizvoljna ograničenja koja mogu postati oblik posredne cenzure, ako vlasti postave prepreke prikupljanju informacija. Prikupljanje informacija je zaista osnovni pripremi korak u novinarstvu i inherentan, zaštićen dio slobode štampe. S obzirom na to da je namjera novinara bila da javnosti prenese predmetne informacije, a time i da doprinese javnoj raspravi o dobrom javnom upravljanju, njegovo pravo da saopšti informacije jasno je bilo narušeno. Sud je zaključio da predmetne sudske odluke kojima je novinaru omogućen pristup traženim dokumentima nisu izvršene na odgovarajući način. Takođe je zapazio da je na složenost traženih informacija i znatan rad obavljen na selekciji ili prikupljanju traženih dokumenata upućeno isključivo da bi se objasnila nemogućnost brzog pružanja tih informacija, ali da to ne bi mogao da bude dovoljan ili primjeren argument za odbijanje da se dozvoli pristup traženim dokumentima.

Iako javnost ima pravo da dobije informacije od opšteg interesa, član 10 ne jamči apsolutno pravo pristupa svim službenim dokumentima.²⁵ Međutim, kada domaći sud odobri pristup dokumentima, vlasti ne mogu ometati izvršenje sudske odluke. U kontekstu istorijskog istraživanja, Sud je zaključio da je pristup originalnim pisanim izvorima u državnim arhivima osnovni element ostvarivanja prava iz člana 10.²⁶ Sud je takođe donio odluku u korist novinara koji je želio da objavi informacije o korišćenju javnih sredstava od strane opštinskih organa ukazujući da je njegova namjera bila da legitimno doprinese javnoj raspravi o dobroj upravi.²⁷

24. *Roșianu protiv Rumunije*, 24. jun 2014.

25. *Sdružení Jihočeské Matky protiv Republike Češke*, 10. jul 2006. (samo na francuskom i češkom jeziku), gdje je Sud zaključio da je odbijanje da se dozvoli pristup, koji je zahtijevalo jedno udruženje za zaštitu životne sredine, tehničkim podacima o izgradnji nuklearne elektrane opravdano.

26. *Kenedi protiv Mađarske*, 26. maj 2009.

27. *Roșianu protiv Rumunije*, 24. jun 2014.

Sud je dodatno naglasio važnost prava na primanje informacija od fizičkih i pravnih lica. Iako su političke i društvene vijesti možda najvažnije informacije zaštićene članom 10, sloboda primanja informacija ne obuhvata samo izvještaje o događajima od javnog interesa, već obuhvata i kulturna izražavanja i zabavu.²⁸ Veliko vijeće je naglasilo važnost načela „slobodne razmjene mišljenja i ideja”.²⁹

1.5. Vrste zaštićenog govora

„Izražavanje” zaštićeno po članu 10 nije ograničeno na riječi, napisane ili izgovorene, već se odnosi i na slike,³⁰ vizuelne prikaze,³¹ radnje³² i čak i kulturnu baštinu³³ čiji je cilj da izraze neku ideju ili da predstavljaju neku informaciju. U nekim okolnostima i odjeća može da potpada pod član 10.³⁴ Sud u svoju praksu nikada nije uveo pojam „simbolički govor”; međutim, štiti, saglasno članu 10, prikazivanje i korišćenje različitih simbola, kao što je crvena zvijezda u Mađarskoj ili uskršnji ljiljan u Sjevernoj Irskoj.³⁵

Štaviše, član 10 ne štiti samo sadržinu informacija i ideja već i formu u kojoj su izražene.³⁶ Zato su ovim članom zaštićeni i štampani dokumenti, radio³⁷ emisije,³⁸ slike,³⁹ filmovi,⁴⁰ poezija,⁴¹ romani⁴² i elektronski informacijski sistemi. Sud pruža posebnu zaštitu i satiričnom izražavanju.⁴³ Satira je oblik umjetničkog izražavanja i društvenog komentara i, zbog svojih inherentnih karakteristika pretjerivanja i prikazivanja iskrivljene stvarnosti, prirodno ima za cilj da provocira i agituje. Svako zadiranje u pravo umjetnika na takvo izra-

28. *Khurshid Mustafa i Tarzibachi protiv Švedske*, 16. decembar 2008.

29. *Gillberg protiv Švedske*, 3. april 2012, stav 95, (VV).

30. *Müller i drugi protiv Švajcarske*, 24. maj 1988.

31. *Chorherr protiv Austrije*, 25. avgust 1993.

32. *Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 23. septembar 1998.

33. *Khurshid Mustafa i Tarzibachi protiv Švedske*, 16. decembar 2008. Predmet se odnosio na iseljenje stanara zbog njihovog odbijanja da uklone satelitsku antenu koja im je omogućavala prijem televizijskih programa na arapskom i persijskom jeziku iz njihove zemlje porijekla (Irak).

34. *Stevens protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 9. septembar 1989. (odluka).

35. *Vajnai protiv Mađarske*, 8. jul 2008. i *Donaldson protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 25. januar 2011. (odluka).

36. *Oberschlick protiv Austrije*, 23. maj 1991; *Thoma protiv Luksemburga*, 29. mart 2001; *Dichand i drugi protiv Austrije*, 26. februar 2002; *Nikula protiv Finske*, 21. mart 2002.

37. *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. decembar 1976.

38. *Gropper Radio AG i drugi protiv Švajcarske*, 28. mart 1990.

39. *Müller i drugi protiv Švajcarske*, 24. maj 1988.

40. *Otto-Preminger-Institut protiv Austrije*, 20. septembar 1994.

41. *Karataş protiv Turske*, 8. jul 1999.

42. *Akdaş protiv Turske*, 16. februar 2010.

43. *Eon protiv Francuske*, 14. mart 2013; *Kuliš i Rózycki protiv Poljske*, 6. oktobar 2009; *Alves da Silva protiv Portugalije*, 20. oktobar 2009.

žavanje mora se ispitati sa naročitom pažnjom.⁴⁴ To znači da su sredstva za produkciju i komunikaciju, prenos ili distribuiranje informacija i ideja takođe obuhvaćena članom 10 i Sud mora da bude svjestan brzog razvoja tih sredstava u mnogim oblastima.

Sud je, u skladu sa članom 10, uveo i koncept „evropskog književnog nasljeđa“ i s tim u vezi utvrdio razne kriterijume za dodjelu zaštite: međunarodni ugled autora; datum prvog objavljivanja; veliki broj zemalja i jezika na kojima je djelo objavljeno; objavljivanje u formi knjige i na internetu; i objavljivanje u prestižnoj zbirci u matičnoj zemlji autora.⁴⁵

Sloboda izražavanja obuhvata i negativnu slobodu izražavanja – slobodu da se ne izražava. Komisija se pozvala na ovu vrstu prava u predmetu *K. protiv Austrije*,⁴⁶ štiteći podnosioca predstavke od samooptuživanja u vezi sa krivičnim postupkom.

Pravo na glasanje nije zaštićeno po članu 10. Pravo na glasanje smatra se komponentom dužnosti država da „u primjerenim vremenskim intervalima održavaju slobodne izbore s tajnim glasanjem, pod uslovima koji obezbjeđuju slobodno izražavanje mišljenja naroda pri izboru zakonodavnih tijela“.⁴⁷

44. *Vereinigung Bildender Künstler protiv Austrije*, 25. januar 2007.

45. *Akdaş protiv Turske*, 16. februar 2010.

46. *K. protiv Austrije*, 13. oktobar 1992. (izvještaj Komisije).

47. Član 3 Protokola uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, 20. mart 1952.

Poglavlje 2

Dužnosti po članu 10

” Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti ...

deja prema kojoj korišćenje slobode izražavanja povlači za sobom dužnosti i odgovornosti jedinstvena je u Konvenciji i ne može se naći ni u jednoj drugoj odredbi kojom se uređuju prava i slobode.

Ovaj tekst ne tumači se kao zasebna okolnost kojom se automatski ograničava sloboda izražavanja pojedinaca koji pripadaju određenim profesionalnim kategorijama koje mogu sa sobom nositi „dužnosti i odgovornosti“.⁴⁸ Presude Suda odražavaju razne stavove o „dužnostima i odgovornostima“ određenih državnih službenika kada koriste slobodu izražavanja. Pored toga, sudska praksa se razvila iz prilično konzervativnog pristupa koji državama daje jača ovlašćenja u liberalniji pristup gdje države uživaju manju slobodu u odlučivanju.

Na primjer, u predmetu *Engel i drugi protiv Holandije* zabranu da vojnici objave i distribuiraju članak u kome se kritikuju neki viši oficiri Sud je smatrao opravdanim miješanjem u slobodu izražavanja. Međutim, Sud je smatrao i da „nije se radilo o tome da im je uskraćena sloboda izražavanja, već je samo riječ o kažnjavanju zloupotrebe te slobode sa njihove strane.“⁴⁹ U predmetu *Hadjianastassiou protiv Grčke* jedan oficir osuđen je zato što je objelodanio informacije koje su klasifikovane kao tajne. Objelodanio je informacije o određenom oružju i odgovarajuće tehničko znanje kojim se mogla nanijeti značajna šteta nacionalnoj bezbjednosti. Sud je odlučio da je osuđujuća presuda predstavljala miješanje u slobodu izražavanja oficira koje je, međutim, opravdano po stavu 2:

Nužno je ... uzeti u obzir posebne uslove koji idu uz vojni život i specifične „dužnosti“ i „odgovornosti“ koje su obaveza pripadnika oružanih snaga... Podnosilac predstavke, oficir KETA zadužen za program rada sa eksperimentalnim projekti-

48. Dužnosti i odgovornosti novinara obrađene su u poglavljima 6 i 8.

49. *Engel i drugi protiv Holandije*, 8. jun 1976, stav 101.

lima bio je vezan obavezom čuvanja tajnosti svega što se ticalo obavljanja njegovih dužnosti.⁵⁰

Gotovo 20 godina nakon presude u predmetu *Engel i drugi*, u jednom sličnom slučaju, Sud je promijenio svoj stav i donio potpuno suprotnu presudu. U predmetu *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs i Gubi protiv Austrije*, nadležni organi zabranili su da se vojnicima distribuira privatni časopis u kome se kritikovala vojna uprava. Austrijska vlada tvrdila je da je časopis podnosilaca predstavke predstavljao prijetnju odbrambenom sistemu zemlje i efikasnosti vojske. Sud se nije saglasio sa podnescima Vlade i zauzeo je stav da većina pitanja u tom časopisu:

predstavlja iznošenje pritužbi, predlaganje reformi ili podsticanje čitalaca da pokrenu zakonske žalbene postupke. Međutim, i pored njihovog često polemičkog tona, ne čini se da su u časopisu prešli granice dozvoljenog u kontekstu pukog diskutovanja o idejama, a ono se mora tolerisati u vojsci jedne demokratske države, jednako kao i u društvu kojem ta vojska služi.⁵¹

U predmetu *Rommelfanger protiv Savezne Republike Njemačke*⁵² Komisija je navela da države imaju pozitivnu obavezu da obezbijede da ostvarivanje slobode izražavanja državnih službenika ne podliježe ograničenjima koja bi uticala na suštinu ovog prava. Čak i ukoliko se prihvati postojanje kategorije državnih službenika sa posebnim „dužnostima i odgovornostima“ ograničenja koja se primjenjuju na njihovo pravo na slobodu izražavanja moraju se ispitivati po istim kriterijumima kao i povrede slobode izražavanja drugih.

U predmetu *Vogt protiv Njemačke*, Sud je bio mišljenja da je način na koji je dužnost uzdržanosti nametnuta državnom službeniku predstavljao kršenje člana 10. Podnositeljka predstavke je 1987. godine bila otpuštena iz škole gdje je predavala oko dvanaest godina zato što je bila aktivista u Njemačkoj komunističkoj partiji i zato što je odbila da se od te partije distancira. Dužnost uzdržanosti uvedena je nakon iskustva Vajmarske Republike, i bila je opravdana potrebom da se zaposlenima u državnoj službi zabrani da učestvuju u političkim aktivnostima koje su u suprotnosti sa ustavnim odredbama. Nadređeni podnositeljke predstavke odlučili su da ona nije postupila u skladu sa dužnošću koju ima svaki državni službenik da podrži slobodni demokratski sistem u okviru značenja iz ustava i otpustili su je. Sud je bio mišljenja da: „[i]ako jeste legitimno da država nametne državnim službenicima, zbog njihovog statusa, dužnost uzdržanosti, državni službenici su pojedinci i kao takvi oni ispunjavaju uslove za zaštitu po članu 10 ... Konvencije“.⁵³

Nadalje, Sud je naveo da razumije argumente koji se odnose na istoriju Njemačke; međutim, uzimajući u obzir apsolutnu prirodu dužnosti uzdržanosti,

50. *Hadjianastassiou protiv Grčke*, 16. decembar 1992, stav 46.

51. *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs i Gubi protiv Austrije*, 19. decembar 1994, stav 38.

52. *Rommelfanger protiv Savezne Republike Njemačke*, 6. septembar 1989. (odluka).

53. *Vogt protiv Njemačke*, 26. septembar 1995, stav 53.

njenu generalnu primjenjivost na sve državne službenike i odsustvo pravljena razlike između privatnog i profesionalnog domena, njemački organi prekršili su i slobodu izražavanja i slobodu okupljanja.

„Dužnosti i odgovornosti“ sudija Sud je razmatrao u predmetu *Wille protiv Lihtenštajna* gdje je podnosilac predstavke, sudija visokog ranga, dobio pismo od princa od Lihtenštajna u kome se kritikuje izjava podnosioca predstavke tokom jednog akademskog predavanja o ustavnim pitanjima i u kome se najavljuje namjera da nakon te izjave ne imenuje podnosioca predstavke na javnu funkciju. Na početku svoje ocjene, Sud je naveo da:

mora se imati na umu da, kadgod je u pitanju pravo na slobodu izražavanja lica sa takvim položajem, „dužnosti i odgovornosti“ iz člana 10 stav 2 poprimaju poseban značaj jer se od javnih funkcionera koji rade u pravosuđu može očekivati da bi trebalo da pokažu uzdržanost u ostvarivanju svoje slobode izražavanja u svim slučajevima gdje će se vjerovatno dovesti u pitanje autoritet i nepristrasnost sudstva.⁵⁴

Sud je dalje naveo da, iako je ustavno pitanje koje je pokrenuo podnosilac predstavke imalo političke implikacije, taj element sam po sebi ne bi trebalo da spriječi podnosioca predstavke da o tome diskutuje. Nalazeći da postoji kršenje člana 10, Sud je konstatovao da je jednom ranijom prilikom Vlada Lihtenštajna zauzela stav sličan stavu podnosioca predstavke i da je mišljenje koje je izrazio podnosilac predstavke bilo mišljenje koje dijeli značajan broj ljudi u zemlji, te da stoga to nije bio neodrživ predlog.

Slijedi da bi svi domaći zakoni ili drugi propisi kojima se uvodi apsolutna ili neograničena uzdržanost ili povjerljivost pojedinim kategorijama državnih službenika, kao što su zaposleni u obavještajnim službama, vojsci i slično ili zaposleni u sudstvu, predstavljali kršenje člana 10. Države članice mogu usvojiti takva ograničenja samo kada nemaju opšti karakter već su ograničena na pojedine kategorije informacija čija se tajnost mora u određenim vremenskim intervalima preispitati, na određene kategorije državnih službenika ili samo na neke pojedince koji pripadaju tim kategorijama i kada su ta ograničenja privremena. Kada se tvrdi da su dužnosti uzdržanosti ili čuvanja povjerljivosti opravdane u interesu odbrane, „nacionalne bezbjednosti“, države članice moraju da definišu taj koncept na striktan i prilično precizan način, izbjegavajući uključivanje oblasti koje ne potpadaju pod stvarni djelokrug nacionalne bezbjednosti. Isto tako, države moraju da dokažu postojanje stvarne opasnosti za zaštićeni interes kao što je nacionalna bezbjednost i moraju uzeti u obzir i interes javnosti da ima pristup određenim informacijama. Ukoliko se sve ovo ignoriše, takva ograničenja slobode izražavanja imaju apsolutnu prirodu i nisu konzistentna sa članom 10 stav 2.

54. *Wille protiv Lihtenštajna*, 28. oktobar 1999, stav 64.

Poglavlje 3

Nezaštićeni govor – govor mržnje, podsticanje na nasilje

3.1. Podsticanje na nasilje

Podsticanje na nasilje nije obuhvaćeno zaštitom iz člana 10 kada postoji namjerna i direktna upotreba riječi koje podstiču na nasilje i kada postoji stvarna mogućnost da dođe do nasilja. U predmetu *Süreks protiv Turske* (br. 3), prilikom opisivanja narodno-oslobodilačke borbe Kurda kao „rata usmjerenog protiv snaga Republike Turske“, u članku je iznijeta tvrdnja da „želimo da vodimo potpunu oslobodilačku borbu“. Po mišljenju Suda, „osporeni članak se pridružio PKK i izrazio poziv na korišćenje oružane sile kao sredstva za postizanje nacionalne nezavisnosti Kurdistan“. ⁵⁵ Sud je nadalje konstatovao da je članak objavljen u kontekstu ozbiljnih nereda između snaga bezbjednosti i pripadnika PKK, koji su uključivale veliki gubitak života i nametanje određivanje vanrednog stanja u velikom dijelu jugoistočne Turske. U takvom jednom kontekstu:

mora se smatrati da sadržina članka može da podstakne na dalje nasilje u regionu. Zaista, poruka koja se šalje čitaocu je da je upotreba nasilja neophodna i opravdana mjera samoodbrane pred agresorom. ⁵⁶

Nakon ove ocjene, Sud je našao da osuda podnosioca predstavke nije u suprotnosti sa članom 10.

Sud je došao do sličnih zaključaka u predmetu *Leroy protiv Francuske*. ⁵⁷ Francuski karikaturista osuđen je 2002. godine za saučesništvo u odobravanju terorizma zbog karikature objavljene u baskijskom nedjeljnom listu *Ekaitza*. Dana 11. septembra 2001. godine, karikaturista je uredničkom timu časopisa dostavio crtež koji predstavlja napad na kule bliznakinje Svjetskog trgovinskog centra, u čijem opisu je bila parodija na reklamni slogan poznatog brenda: „Svi smo o tome

55. *Süreks protiv Turske* (br. 3), 8. jul 1999 (VV), stav 40.

56. *Süreks protiv Turske* (br. 1), 8. jul 1999, stav 62.

57. *Leroy protiv Francuske*, 2 oktobar 2008.

sanjali... Hamas je to uradio“ (uporedi „Soni je to uradio“). Sud je konstatovao da su tragični događaji od 11. septembra 2001. godine, koji su bili povod za sporni izraz, doveli do haosa u svijetu i da su pitanja koja su tom prilikom pokrenuta predmet diskusije kao pitanja od javnog interesa. Međutim, Sud je smatrao da crtež nije ograničen na kritiku američkog imperijalizma, već da podržava i veliča njegovo nasilno uništavanje. Svoj zaključak je utemeljio na tekstu u opisu crteža i primijetio da je podnosilac predstavke izrazio svoju moralnu podršku onima za koje je pretpostavio da su izvršili napade 11. septembra 2001. godine. Svojim izborom riječi, podnosilac predstavke je sa odobravanjem komentarisao nasilje učinjeno protiv hiljada civila i umanjio dostojanstvo žrtava, budući da je dostavio svoj crtež na dan napada i da je objavljen 13. septembra, a da pri tom nije preduzeo nikakve mjere predostrožnosti u vezi sa upotrijebljenim jezikom. Po mišljenju Suda, ovaj faktor – datum objavljivanja – bio je takav da je povećao odgovornost karikaturiste za njegovo viđenje, pa čak i podršku tragičnom događaju, i sa umjetničkog i sa novinarskog stanovišta. Takođe, nije trebalo zanemariti ni uticaj takve poruke u politički osjetljivom regionu, kakav je Baskija. Sud je smatrao da je karikatura izazvala određenu reakciju javnosti koja može da podstakne nasilje i demonstrira vjerovatan uticaj na javni red i mir u regionu. Razlozi koje su naveli domaći sudovi prilikom osuđivanja podnosioca predstavke bili su „odgovarajući i dovoljni“. Imajući u vidu skromnu prirodu novčane kazne i kontekst u kojem je objavljen sporni crtež, Sud je zaključio da mjera izrečena karikaturisti nije bila nesrazmjerna legitimnom cilju koji se želio postići. Shodno tome, nije došlo do povrede člana 10 Konvencije.

Nasuprot tome, u predmetu *Süretek protiv Turske* (br. 4), gdje je u spornim člancima Turska opisivana kao „pravi terorista“ i kao „neprijatelj“, Sud je našao da:

teška kritika turskih vlasti ... više je odraz očiglednog stava jedne strane u sukobu, a ne poziva na nasilje. ...

Sve u svemu, ne može se tumačiti da sadržina članaka može da podstakne dalje nasilje.

Sud je takođe tvrdio da javnost ima pravo „da bude informisana o drugačijem stanovištu o situaciji u jugoistočnoj Turskoj, bez obzira na to koliko je za njih takvo stanovište neprihvatljivo“.⁵⁸ Sud je zaključio da su osuđujuća presuda i izricanje kazne podnosiocu predstavke suprotni članu 10. Isto tako, u predmetu *Karataş protiv Turske*, Sud je utvrdio da:

iako se čini da su neki odlomci pjesama veoma agresivnog tona i da pozivaju na upotrebu nasilja ... činjenica da su umjetnički po prirodi i ograničenog uticaja učinila ih je manje pozivom na ustanak već izrazom duboke potresenosti zbog teške političke situacije.⁵⁹

58. *Süretek protiv Turske* (br. 4), 8. jul 1999. (VV), stav 58.

59. *Karataş protiv Turske*, 8. jul 1999, stav 52.

3.2. Govor mržnje i rasizam

Govor mržnje usmjeren prema različitim manjinama nije zaštićen članom 10. U predmetu *Vejdeland i drugi protiv Švedske*,⁶⁰ podnosioci predstavke osuđeni su za rasturanje u srednjoj školi oko 100 flajera koje su sudovi smatrali uvredljivim za homoseksualce. Podnosioci predstavke su distribuirali letke organizacije koja se nazivala Nacionalna omladina, tako što su ih ostavljali u ili na ormarićima učenika. Izjave u lecima su naročito bile tvrdnje da je homoseksualnost “devijantna seksualna sklonost”, da ima “moralno destruktivno dejstvo na suštinu društva” i da je odgovorna za razvoj HIV-a i AIDS-a. Podnosioci predstavke su tvrdili da nisu namjeravali da izraze prezir prema homoseksualcima kao grupi i izjavili su da je svrha njihove aktivnosti bila da pokrenu raspravu o nepostojanju objektivnosti u obrazovanju u švedskim školama. Sud je zaključio da ove izjave predstavljaju ozbiljne i štetne tvrdnje, čak i ako nisu direktno pozivale na omražena djela. Sud je naglasio da je diskriminacija zasnovana na seksualnoj orijentaciji jednako ozbiljna kao i diskriminacija zasnovana na rasi, porijeklu ili boji kože. Zaključio je da nije došlo do povrede člana 10 Konvencije, jer su švedske vlasti opravdano smatrale da je uplitanje u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja podnosilaca predstavke bilo potrebno u demokratskom društvu radi zaštite ugleda i prava drugih.

U predmetu *Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva*⁶¹, podnosilac predstavke je na svom prozoru istakao plakat koji je dobio od Britanske nacionalne partije, čiji je bio član, na kojem su prikazane Kule blizakinje u plamenu. Sliku su pratile riječi „Protjerati islam iz Britanije – zaštitimo britanski narod“. Kao rezultat toga, osuđen je zbog teškog neprijateljstva prema vjerskoj grupi. Sud je proglasio pritužbu neprihvatljivom pozivajući se na član 17 Konvencije koji zabranjuje svaku aktivnost koja je „usmjerena na poništavanje bilo kojeg od navedenih prava i sloboda“. Sud je konstatovao da se sloboda izražavanja ne može koristiti za poništavanje prava i sloboda predviđenih Konvencijom. Zaključio je da je takav opšti i žestok napad na jednu vjersku grupu kojim se cijela ta grupa povezuje sa teškim terorističkim aktom nespojiv sa vrijednostima koje promovise i jamči Konvencija, a naročito tolerancijom, društvenim mirom i nediskriminacijom. Svako izražavanje koje sadrži elemente rasne i vjerske diskriminacije stoga neće biti obuhvaćeno područjem primjene člana 10.⁶²

Sud je imao priliku i da ispita rasističke izjave prikazane na televiziji, koje su date u kontekstu informisanja javnosti o grupi mladih ljudi koji su izražavali rasističke stavove. U predmetu *Jersild protiv Danske*,⁶³ podnosilac predstavke bio je televizijski novinar kojeg je domaći sud osudio za pomaganje i podsticanje širenja rasističkih izjava. On je preuzeo inicijativu da pokrene emisiju u kojoj su

60. *Vejdeland i drugi protiv Švedske*, 9. februar 2012.

61. *Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 16. novembar 2004. (odluka).

62. *Kühnen protiv Savezne Republike Njemačke*, 12. maj 1988. (odluka).

63. *Jersild protiv Danske*, 23. septembar 1994. (VV).

intervjuisana tri pripadnika grupe mladih koji su imali iste rasističke stavove. Novinar je unaprijed znao da će tokom intervjua vjerovatno biti date rasističke izjave i podsticao je takve opaske. Prilikom uređivanja intervjua novinar je uključio i uvredljive tvrdnje. Intervjui su nakon toga bili prikazani tokom ozbiljnog televizijskog programa namijenjenog dobro informisanim gledaocima, koji se bavio najrazličitijim socijalnim i političkim pitanjima, uključujući i ksenofobiju i imigraciju. Gledaoci su mogli da čuju izjave poput: „Dobro je biti rasista. Smatramo da je Danska samo za Dance“; „Ljudima bi trebalo dozvoliti da imaju robove“; „Uzmite samo sliku gorile... a onda pogledajte crnčugu, to je ista struktura tijela i svega... ravno čelo“; „Crnčuga nije ljudsko biće, to je životinja, to važi i za sve ostale strane radnike, Turke, Jugoslovene, kako god se zvali“ itd. Mladićima su postavljana pitanja i o njihovom mjestu stanovanja i zaposlenja i o njihovom kriminalnom dosijeju. Glavni razlog zbog kojeg je domaći sud proglasio novinara krivim za pomaganje i podsticanje širenja rasističkih izjava bio je propust da da konačnu izjavu kojom bi, po mišljenju suda, eksplicitno kritikovao rasistička gledišta koja su iznesena tokom intervjua.

Pred Sudom u Strazburu, vlada je opravdala osuđujuću presudu potrebom da se zaštite prava onih koji su bili uvrijeđeni rasističkim izjavama. Sud je istakao suštinski značaj borbe protiv rasne diskriminacije, naglašavajući da je tema koju je podnosilac predstavke prikazao bila od velikog javnog značaja. Ispitujući kako je emisija pripremljena i predstavljena Sud je bio mišljenja da:

se objektivno ne čini da je imala za cilj propagiranje rasističkih gledišta i ideja. Naprotiv, jasno je pokušala – putem intervjua – da prikaže, analizira i objasni ovu određenu grupu mladih, ograničenu i frustriranu svojom socijalnom situacijom, sa kriminalnim dosijeima i nasilničkim stavovima.

Kritikujući pristup domaćeg suda tome kako je novinar trebalo da kontrira rasističkim izjavama, Sud je smatrao da:

metodi objektivnog i izbalansiranog izvještavanja mogu znatno da se razlikuju u zavisnosti, između ostalog, od medija koji je u pitanju. Nije na ovom Sudu, niti na domaćim sudovima, da zamijene svoje stavove stavovima štampe u pogledu tehnike izvještavanja koju novinari treba da usvoje.

Raspravljajući o izvještavanju koje se zasniva na intervjuima, bilo da su uređeni ili ne, Sud je smatrao da bi:

[k]ažnjavanje novinara za pomaganje u širenju izjava koje je dalo neko drugo lice u intervjuu ozbiljno umanjivalo doprinos štampe diskusijama o pitanjima od javnog interesa i takve kazne ne treba propisivati ukoliko ne postoje naročito jaki razlozi za to.⁶⁴

Sud je, stoga, utvrdio povredu člana 10.

64. *Jersild protiv Danske*, 23. septembar 1994, st. 31-35.

3.3. Poricanje Holokausta i upućivanje na nacističku ideologiju

Govor kojim se promoviše nacistička ideologija i poriče Holokaust nije obuhvaćen zaštitom iz člana 10. Ni upotreba slika koje upućuju na Holokaust u društvenim kampanjama neće biti zaštićena u skladu sa članom 10. Takva zaštita odbijena je u predmetu *PETA Deutschland protiv Njemačke*,⁶⁵ u kojem je mjera zabrane koju je izrekao Regionalni sud u Berlinu 2004. godine u građanskom postupku spriječila organizaciju za prava životinja PETA (Ljudi za etičko postupanje prema životinjama) da objavi reklamnu kampanju sa plakatima na kojima su bile prikazane fotografije iscrpljenih, nagih žrtava koncentracijskih logora ili nagomilanih mrtvih ljudskih tijela zajedno sa slikama životinja koje se drže u pretrpanim kavezima. Slike su praćene kratkim opisima, kao što su „konačno poniženje“, „kada su životinje u pitanju, svi postaju nacisti“ i „Holokaust na tvom tanjiru“. Sud je u nedavnoj presudi o kampanji protiv abortusa donio drugačiji zaključak.⁶⁶

Poricanju Holokausta,⁶⁷ kao predmetu javnog diskursa takođe je uskraćena zaštita člana 10. U predmetu *D.I. protiv Njemačke*, podnosilac predstavke, istoričar, novčano je kažnjen zato što je na javnom okupljanju davao izjave u kojima je porekao postojanje gasnih komora u Aušvicu, izjavljujući da su gasne komore bile „lažnjaci“ izgrađeni u prvim poslijeratnim danima i da su njemački poreski obveznici platili oko 16 miliona njemačkih maraka za njih. Komisija je utvrdila da je predstavka neprihvatljiva, navodeći da su izjave podnosioca predstavke bile u suprotnosti sa principima mira i pravde iz preambule Konvencije i da su zagovarale rasnu i religijsku diskriminaciju. Komisija je utvrdila da:

javni interes da se spriječe kriminal i nered među njemačkim stanovništvom usljed uvredljivog ponašanja protiv Jevreja, i slične uvrede, kao i zahtjev da se zaštite njihov ugled i prava, nadmašuju, u demokratskom društvu, slobodu podnosioca predstavke da izdaje publikacije u kojima se negira trovanje Jevreja gasom tokom nacističkog režima.⁶⁸

Komisija je donijela slične zaključke i u predmetima *Honsik protiv Austrije*⁶⁹ i

65. *PETA Deutschland protiv Njemačke*, 8. novembar 2012.

66. *Annen protiv Njemačke*, 26. novembar 2015.

67. Holokaust se definiše kao „sistematski progon i uništavanje evropskih Jevreja pod pokroviteljstvom države od strane nacističke Njemačke i njenih saveznika, od 1933. do 1945. godine. Jevreji su bili najveće žrtve – ubijeno ih je šest miliona. Ovo uništenje ili čišćenje po osnovi rasne, etničke ili nacionalne pripadnosti bilo je usmjereno i protiv Roma (Cigana), lica sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom i Poljaka. Milioni drugih ljudi, uključujući homoseksualce, Jehovine svjedoke, sovjetske ratne zarobljenike i političke disidente, bili su podvrgnuti ugnjetavanju i ubijeni u nacističkoj tiraniji.“ www.ushmm.org/educators/teaching-about-the-holocaust/general-teaching-guidelines

68. *D.I. protiv Njemačke*, 26. jun 1996. (odluka).

69. *Honsik protiv Austrije*, 18. oktobar 1995. (odluka).

Ochensberger protiv Austrije,⁷⁰ u kojima su podnosioci predstavki, takođe, negirali postojanje Holokausta i podsticali na rasnu mržnju.

Slično tome, Sud nije pružio zaštitu komičaru koji je bio uključen i u političke aktivnosti, Dieudonne M'Bala M'Bala, za javne uvrede usmjerene prema licu ili grupi lica zbog njihovog porijekla ili pripadnosti određenoj etničkoj zajednici, naciji, rasi ili religiji, konkretno u ovom slučaju lica jevrejskog porijekla ili vjere.⁷¹ Na kraju jednog nastupa u decembru 2008. godine u „Zenitu“ (*Zénith*) u Parizu, podnosilac predstavke pozvao je Roberta Faurisona (Robert Faurisson), pripadnika akademske zajednice koji je višestruko osuđivan u Francuskoj zbog svojih negacionističkih i revizionističkih stavova, naročito zbog njegovog negiranja postojanja gasnih komora u koncentracionim logorima da mu se pridruži na pozornici i da primi „nagradu za društvenu nepoželjnost i bezobrazluk“. Nagradu, koja je imala oblik svijećnjaka za tri svijeće sa po jednom jabukom na svakom od tri vrha, dodijelio mu je glumac obučen u nešto što je nazvao „odijelom svjetlosti“ – prugastu pidžamu sa našivenom žutom zvijezdom sa natpisom „Jevrej“ – koji je dakle igrao ulogu Jevreja deportovanog u koncentracioni logor. Sud je proglasio predstavku neprihvatljivom (nespojivom *ratione materiae*), u skladu sa članom 35 (kriterijumi prihvatljivosti) Konvencije, zaključivši da po članu 17 (zabrana zloupotrebe prava) podnosilac predstavke nema pravo na zaštitu iz člana 10 (sloboda izražavanja). Sud je naročito smatrao da se tokom uvredljive scene, izvođenje više nije moglo smatrati zabavnim nastupom, već da je više bilo nalik na politički skup koji je, pod izgovorom da je u pitanju komedija, promovisao negacionizam budući da je ključno mjesto dato pojavljivanju Roberta Faurisona i ponižavajućem prikazu žrtava deportacije Jevreja suočenih sa čovjekom koji je poricao njihovo istrebljenje. Po mišljenju Suda, takva izvedba, čak ni ako je satirična ili provokativna, nije obuhvaćena zaštitom iz člana 10, već da je u stvarnosti, u datim okolnostima predmeta, riječ bila o demonstraciji mržnje, antisemitizma i podrške poricanju Holokausta. Zamaskirana kao umjetnička produkcija, bila je u stvari jednako opasna kao i direktni i iznenadni napad, i obezbijedila je platformu za ideologiju koja je suprotna vrijednostima Konvencije. Sud je tako zaključio da je podnosilac predstavke želio da liši član 10 njegove prave svrhe tako što će iskoristiti svoje pravo na slobodu izražavanja za ciljeve koji nisu u skladu sa tekstom i duhom Konvencije i koji bi, da su prihvaćeni, doprinijeli narušavanju konvencijskih prava i sloboda.

Za razliku od poricanja Holokausta, negiranje Jermenskog genocida, kao predmet istorijskog i javnog diskursa, dobilo je zaštitu člana 10. U predmetu *Perinček protiv Švajcarske*, g. Perinček (Perinček), turski političar, javno je u Švajcarskoj iznio stav da masovne deportacije i masakri koje su pretrpjeli Jermeni u Otomanskom carstvu 1915. i narednih godina ne predstavljaju ge-

70. *Ochensberger protiv Austrije*, 2. septembar 1994. (odluka).

71. *M'Bala M'Bala protiv Francuske*, 20. oktobar 2015. (odluka).

nocid.⁷² Švajcarski sudovi su naročito smatrali da su njegovi motivi rasistički i nacionalistički i da njegove izjave ne doprinose istorijskoj raspravi. Podnosilac predstavke žalio se da je njegovom krivičnom osudom i kažnjavanjem prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja. Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije. Svjestan velikog značaja koje jermenska zajednica daje pitanju da li te masovne deportacije i masakre treba smatrati genocidom, zaključio je da je dostojanstvo žrtava i dostojanstvo i identitet savremenih Jermena zaštićeno članom 8. Stoga je Sud morao da uspostavi ravnotežu između dva konvencijska prava, prava na slobodu izražavanja i prava na poštovanje privatnosti, vodeći računa o konkretnim okolnostima slučaja i srazmjernosti između korišćenih sredstava i cilja koji se nastoji ostvariti. U ovom predmetu, Sud je zaključio da nije bilo neophodno, u demokratskom društvu, krivično kazniti podnosioca predstavke da bi se zaštitila prava jermenske zajednice koja su bila u pitanju u ovom predmetu. Sud je, naročito, uzeo u obzir sljedeće elemente: izjave podnosioca predstavke ticale su se pitanja od javnog interesa i nisu predstavljale poziv na mržnju ili netrpeljivost; kontekst u kome su date nije bio obilježen povišenim tenzijama ili posebnim istorijskim prizvucima u Švajcarskoj; nije se moglo smatrati da izjave utiču na dostojanstvo pripadnika jermenske zajednice do te mjere da zahtijevaju krivičnopravni odgovor u Švajcarskoj; Švajcarska nije imala međunarodnopravnu obavezu da inkriminiše takve izjave; izgleda da su švajcarski sudovi cenzurirali podnosioca predstavke samo zbog toga što je iskazao mišljenje koje se razlikovalo od ustaljenog mišljenja u Švajcarskoj; i miješanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja imalo je ozbiljnu formu krivične osude.

72. *Perinçek protiv Švajcarske*, 15. oktobar 2015.

Poglavlje 4

Sistem ograničenja u ostvarivanju prava na slobodu izražavanja - stav 2

4.1. Dopuštena ograničenja

Član 10 stav 2 glasi:

[p]ošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Primarni cilj konvencijskog sistema je da domaći sudovi primjenjuju tekst Konvencije koji je razvijen sudskom praksom. Sud mora da bude isključivo krajnja instanca. Iz tog razloga, domaći sudovi su prva i najvažnija instanca koja treba da obezbijedi slobodno ostvarivanje slobode izražavanja i da se postara da su konačna ograničenja u skladu sa uslovima iz stava 2, kako ih je objasnio i razvio Sud.

” korišćenje ovih sloboda ... može se podvrgnuti...

Svaka restrikcija, uslov, ograničenje ili bilo koji oblik miješanja u slobodu izražavanja može da se primijeni samo na neko konkretno ostvarivanje ove slobode. U sadržaj prava na slobodu izražavanja ne smije se nikada dirati. U tom smislu, član 17 glasi:

Ništa u ovoj Konvenciji ne može se tumačiti tako da podrazumijeva pravo bilo koje države, grupe ili lica da se upuste u neku djelatnost ili izvrše neki čin koji je usmjeren na poništavanje bilo kog od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj mjeri od one koja je predviđena Konvencijom.

Očigledno, ograničenje sadržine prava slično je uskraćivanju tog prava.

Isto tako, od državnih organa ne traži se da se miješaju u korišćenje slobode izražavanja svaki put kada je u pitanju jedan od razloga nabrojanih u stavu 2, pošto bi to vodilo do ograničenja sadržina tog prava. Na primjer, nanošenje štete nečijem ugledu ili časti ne smije se u svim slučajevima smatrati krivičnom aktivnošću i/ili aktivnošću za koje je potrebno pravno sredstvo u građanskom pravu. Slično tome, javno izražavanje koje ugrožava autoritet sudstva ne smije biti kažnjeno svaki put kada se takva kritika pojavi. Drugim riječima, državni organi imaju samo mogućnost, a ne i obavezu da nalože i/ili sprovedu restriktivnu ili kaznenu mjeru u odnosu na korišćenje prava na slobodu izražavanja. Drugačiji pristup bi vodio do hijerarhije prava i vrijednosti ili interesa, stavljajući slobodu izražavanja na dno te liste nakon, na primjer, prava na dostojanstvo i čast, ili zaštite morala ili javnog reda. Takva hijerarhija bila bi u suprotnosti sa svim međunarodnim ugovorima kojima je predviđena jednakost prava i kojima nisu dozvoljena trajna ograničenja na ostvarivanje nekog prava, pošto bi to bilo jednako uskraćivanju tog prava.

4.2. Trodjelni test

Prilikom ocjenjivanja miješanja u slobodu izražavanja, Sud koristi trodjelni test, koji se koristi i u predmetima koji se odnose na čl. 8, 9 i 11 Konvencije. Shodno članu 10 stav 2 domaći nadležni organi u svakoj državi ugovornici mogu da se miješaju u ostvarivanje slobode izražavanja ako su ispunjena sljedeća tri kumulativna uslova:

- ▶ miješanje (u značenju „formalnost“, „uslov“, „ograničenje“ ili „kazna“) je propisano zakonom;⁷³
- ▶ miješanje ima za cilj da zaštiti jedan ili više sljedećih interesa ili vrijed-

73. *Gawęda protiv Poljske*, presuda od 14. marta 2002. i *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. april 1979.

nosti: nacionalna bezbjednost; teritorijalni integritet; javna bezbjednost; sprječavanje nereda ili kriminala; zaštita zdravlja; moral; ugled ili prava drugih; sprječavanje otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju; i očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva;⁷⁴

► miješanje je neophodno u demokratskom društvu.⁷⁵

Prvenstvena uloga člana 10 jeste da zaštiti slobodu izražavanja svakog lica. Stoga je Sud utvrdio pravila striktnog tumačenja mogućih ograničenja predviđenih stavom 2. U predmetu *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Komisija je zauzela stav da:

[s]triktno tumačenje znači da nijedan drugi kriterijum osim onih navedenih u samoj odredbi o izuzećima ne može da bude osnov za bilo koje ograničenje, a ti kriterijumi moraju se pak shvatiti na način da se njihove formulacije ne proširuju izvan uobičajenog značenja riječi koje ih čine.

U slučaju odredbi o izuzećima ...princip striktnog tumačenja nailazi na određene poteškoće zbog širokog značenja same odredbe. Njome se, ipak, nadležnim organima propisuje niz jasno definisanih obaveza...⁷⁶

U suštini, Komisija je utvrdila pravni standard da u svakom graničnom slučaju, slobodi pojedinca mora da se da prednost u odnosu na pozivanje države na pretežnji interes.⁷⁷

Kada Sud utvrdi da su ispunjena sva tri uslova miješanje države u slobodu izražavanja smatra se opravdanim. Teret dokazivanja da su sva tri uslova ispunjena je na državi. Sud ispituje ova tri uslova po gore navedenom redosljedu. Kada Sud utvrdi da država nije dokazala da je ispunjen jedan od ta tri uslova, neće dalje ispitivati predmet i odlučiće da je dotično miješanje u slobodu izražavanja bilo neopravdano i da je, stoga, sloboda izražavanja povrijeđena.

4.3. Miješanje u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja

77 Miješanje: „formalnosti, uslovi, ograničenja ili kazne“

„Miješanje države“ mora se posmatrati kao svaki oblik zadiranja koji dolazi od bilo kog organa koji vrši javna ovlašćenja i dužnosti ili je u javnoj službi, kao

74. *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. novembar 1991.

75. *Długołęcki protiv Poljske*, 24. februar 2009. i *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 13. jul 1995.

76. *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. maj 1977, izvještaj Komisije, stav 194.

77. A. Rzeplinski, "Restrictions to the expression of opinions or disclosure of information on domestic or foreign policy of the State", Budimpešta 1997, u *Monitor/Inf* (97) 3, Savjet Evrope.

što su sudovi, tužilaštva, policija, svaki organ za sprovođenje zakona, obavještajne službe, skupština države ili lokalne samouprave, ministarstva, vojni organi koji donose odluke, strukture lica zaposlenih u javnim službama. Daleko od toga da bude iscrpna, gore navedena lista predstavlja samo pokušaj da se da slika mogućih nadležnih organa čije radnje bi mogle ograničiti ostvarivanje slobode izražavanja. Za Sud nije važno koji konkretan organ zadire u ovo pravo; vlada države smatra se tuženom stranom u svim predmetima koji se iznesu pred Sud u Strazburu.

Obim mogućeg miješanja (formalnosti, uslovi, ograničenja ili kazne) u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja veoma je širok i ne postoje unaprijed utvrđene granice. Sud ispituje i odlučuje u svakom posebnom slučaju o tome da li postoji miješanje, razmatrajući restriktivni efekat na ostvarivanje prava na slobodu izražavanja neke konkretne mjere koju su usvojili domaći organi. Takvim miješanjem mogle bi se smatrati osuđujuće presude u krivičnom postupku⁷⁸ (novčana ili zatvorska kazna), nalog da se plati odšteta u okviru građanskog prava,⁷⁹ zabrana publikovanja⁸⁰ ili objavljivanja nečije slike u novinama,⁸¹ konfiskovanje publikacija ili bilo kakvih drugih sredstava putem kojih se izražava mišljenje ili prenosi informacija,⁸² odbijanje da se izda dozvola za emitovanje,⁸³ zabrana bavljenja novinarskom profesijom, disciplinska kazna,⁸⁴ nalog suda ili nekog drugog organa da se otkriju izvori novinara odnosno izricanje kazne u slučaju da se to ne učini,⁸⁵ objavljivanje od strane šefa države da neki državni službenik neće biti imenovan na državno radno mjesto nakon neke izjave tog državnog službenika u javnosti,⁸⁶ itd.

Među različitim oblicima miješanja, cenzuru prije objavljivanja Sud smatra najopasnijom jer zaustavlja prenošenje informacija i ideja onima koji žele da ih prime. Upravo zbog toga Sud veoma strogo kontroliše mjere koje se preduzimaju prije objavljivanja kao što je davanje dozvole novinarima, ispitivanje članka od strane službenih lica prije nego se objavi i zabrana objavljivanja.⁸⁷ Čak i ako su takva ograničenja privremena mogu umanjiti vrijednost informacija. Razmatrajući zabranu objavljivanja određenih članaka u novinama, Sud je izrazio mišljenje da član 10:

ne zabranjuje u potpunosti izricanje ograničenja prije objavljivanja, kao ta-

78. *Barfod protiv Danske*, 22. februar 1989; *Lingens protiv Austrije*, 8. jul 1986; *Dalban protiv Rumunije*, 28. septembar 1999.

79. *Muller i drugi protiv Švajcarske*, 24. maj 1988.

80. *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (br. 2), 26. novembar 1991; *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. novembar 1991.

81. *News Verlags GmbH & Co.KG protiv Austrije*, 11. januar 2000.

82. *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. decembar 1976; *Müller i drugi protiv Švajcarske*, 24. maj 1988.

83. *Autronic AG protiv Švajcarske*, 22. maj 1990.

84. *Wojtas-Kaleta protiv Poljske*, 16. jul 2009; *Frankowicz protiv Poljske*, 16. decembar 2008.

85. *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 27. mart 1996. (VV).

86. *Wille protiv Lihtenštajna*, 28. oktobar 1999.

87. *RTBF protiv Belgije*, 29. mart 2011, stav 114.

kvog. ... S druge strane, opasnosti koje su sadržane u tim prethodnim ograničenjima takve su prirode da je za njih potrebno najopreznije detaljno analiziranje Suda. To je posebno slučaj kada je riječ o štampi jer su vijesti nešto što predstavlja kvarljivu robu i odložiti njihovo objavljivanje, makar i za kratak period, može da im oduzme svu vrijednost i zanimljivost.⁸⁸

Prethodna ograničenja mogu se izreći samo na određeno vrijeme, nakon detaljne analize i obrazloženja, i na osnovu jasnih i predvidljivih domaćih propisa.⁸⁹ Uslov prethodnog odobrenja prije objavljivanja, koji je tipičan u diktaturama, nikada nije bio prihvaćen u demokratskim društvima i generalno gledano nespojiv je sa članom 10.⁹⁰

Odbijanje da se registruje naslov nekog časopisa je izrazit primjer cenzure prije objavljivanja. Kako je Komisija konstatovala u predmetu *Gawęda protiv Poljske*, takva mjera "isto je što i odbijanje da se časopis objavi".⁹¹ Domaći sudovi odbili su da registruju dvije publikacije podnosioca predstavke na osnovu toga što bi njihovi naslovi bili „u sukobu sa stvarnošću“. Sud je utvrdio povredu člana 10 na osnovu činjenice da zakon kojim je uređena registracija časopisa nije bio dovoljno jasan i predvidljiv. U tom kontekstu, Sud je izrazio mišljenje da:

u relevantnom zakonu moraju se jasno naznačiti okolnosti kada su takva ograničenja dopuštena, tim prije, kada su posljedice ograničenja, kao što je bio slučaj u ovom predmetu, da se u potpunosti blokira objavljivanje časopisa. Razlog za to je potencijalna prijetnja koju takva ograničenja, koja se izriču unaprijed, svojom prirodom predstavljaju za slobodu izražavanja zajamčenu članom 10.⁹²

U nizu različitih miješanja države nakon što je do izražavanja već došlo, krivične osuđujuće presude i kazne vjerovatno su najopasnije za ovu vrstu slobode. U predmetu *Castells protiv Španije*, podnosiocu predstavke, koji je član parlamentarne opozicije, izrečena je zatvorska kazna jer je uvrijedio špansku vladu, koju je u novinama optužio da je „kriminalna“ i da prikriva počinioce zločina protiv naroda u Baskiji. Na osnovu ovakvog činjeničnog stanja, Sud je izrazio mišljenje da:

dominantni položaj koji ima vlada dovodi do toga da je neophodno da vlada pokaže uzdržanost u korišćenju krivičnih postupaka, naročito kada su dostupna druga sredstva da se odgovori na neopravdane napade i kritiku njenih oponekata odnosno medija.⁹³

88. *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (br. 2), 26. novembar 1991, stav 51; *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. novembar 1991.

89. *RTBF protiv Belgije*, 29. mart 2011.

90. Sud je zakonsku obavezu da se prije objavljivanja izvrši pregled intervju kritikovao u predmetu *Wizerkaniuk protiv Poljske*, 5. jul 2011.

91. *Gawęda protiv Poljske*, izvještaj Komisije, 4. decembar 1998, stav 39.

92. *Gawęda protiv Poljske*, presuda od 14. marta 2002, stav 40.

93. *Castells protiv Španije*, 23. april 1992, stav 46.

Naknada štete u građanskom pravu za štetu nanесenu dostojanstvu i časti drugih lica može da predstavlja sasvim jasno miješanje u ostvarivanje slobode izražavanja, bez obzira na krivičnu osudu.

Disciplinski postupak čiji je ishod zabrana svakog kritičkog izražavanja u medicinskoj struci nije saglasan sa pravom na slobodu izražavanja.⁹⁴

Disciplinski ukor ljekara, koji je iskazao javnu zabrinutost u pogledu odluka koje je donio njegov pretpostavljeni i kvaliteta zdravstvene njege koji se pruža njegovim pacijentima, može takođe da ima za ishod povredu člana 10.⁹⁵

Trajno ili privremeno oduzimanje sredstava putem kojih se šire informacije i ideje još jedno je od mogućih miješanja države u korišćenje slobode izražavanja. Trenutak određivanja ili izvršenja takve mjere, odnosno da li je to bilo prije ili nakon trenutka širenja informacije ili ideje, nije bitan. Iz tog razloga Sud je zaključio da kada domaći sudovi privremeno konfiskuju slike koje se smatraju opscenima to predstavlja miješanje u slobodu izražavanja slikara.⁹⁶ Isto tako je Sud definisao kao miješanje države u slobodu izražavanja zapljenu filma za koji su domaći organi smatrali da sadrži određene opscene scene.⁹⁷ Sud je na sličan način tretirao i zapljenu knjiga za koje se smatralo da sadrže opscene fragmente.⁹⁸

U posebnim okolnostima Sud smatra zabranu reklamiranja miješanjem u slobodu izražavanja. U predmetu *Barthold protiv Njemačke*, podnosilac predstavke bio je veterinar hirurg koji je za vlasnike jedne bolesne mačke bio jedino mjesto na koje su se mogli obratiti jer je jedini on imao hitnu službu u Hamburgu. Njega je intervjuisao novinar koji je zatim napisao članak o tome kako ovakav nedostatak utiče na dobrobit životinja u tom regionu. Kolege veterinari dr Bartolda podnijeli su protiv njega tužbu po zakonu o neloyalnoj konkurenciji tvrdeći da je on podsticao odnosno tolerisao publicitet u svoju korist. Sud je zauzeo stav da se u ovom predmetu radilo o javnom diskutovanju o pitanju od opšteg interesa, a ne o komercijalnom reklamiranju i zaključio da je osuđujuća presuda koja je izrečena podnosio-cu predstavke neopravdana:

[osuđujuća presuda izrečena dr Bartoldu] predstavlja rizik da će se obeshabriti članovi slobodnih zanimanja od učestvovanja u javnim debatama o temama koje utiču na život zajednice čak i kada postoji najmanja vjerovatnoća da će se njihove izjave tretirati kao da imaju, u određenoj mjeri, efekat reklamiranja. Po istom principu, primjena kriterijuma kao što je ovaj obavezno će kočiti štampu u obavljanju njenih zadataka saopštavanja informacija i čuvara javnosti.⁹⁹

94. *Frankowicz protiv Poljske*, 16. decembar 2008, stav 51.

95. *Sosinowska protiv Poljske*, 18. oktobar 2011.

96. *Müller i drugi protiv Švajcarske*, 24. maj 1988.

97. *Otto-Preminger-Institut protiv Austrije*, 20. septembar 1994.

98. *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. decembar 1976.

99. *Barthold protiv Njemačke*, 25. mart 1985, stav 58.

Sud ima opsežnu jurisprudenciju u pogledu plaćenog političkog reklamiranja. U nekoliko navrata Sud je presudio da zabrana plaćenog političkog reklamiranja predstavlja povredu slobode izražavanja po članu 10 i može da prekrši slobodu izražavanja malih političkih partija s obzirom na to da se o tim partijama minimalno izvještava u uređivanim medijima i, stoga, plaćeno reklamiranje može biti jedini način da se o njima izvještava. Ipak, u jednoj skorijoj presudi, Sud je ublažio svoj stav, odlučujući da zabrana političkog reklamiranja predstavlja dozvoljeni pokušaj da se „zaštiti narušavanje demokratske rasprave i procesa od strane moćnih finansijskih grupa koje imaju prednost pristupa uticajnim medijima.“¹⁰⁰

Sasvim sigurno, novinski članak može da bude isto što i reklamiranje. Članci koji se baziraju na profilima za odnose sa javnošću više bi se doživljavali kao komercijalno izražavanje. Na primjer, u predmetu *Casado Coca protiv Španije*, distribuiranje reklamnog materijala od strane advokata koje je dovelo do disciplinskog postupka protiv njega Sud je shvatio kao komercijalno izražavanje.¹⁰¹ U obavještenjima koja je objavljivao advokat navedeni su samo ime i prezime podnosioca predstave, njegova profesija, adresa i broj telefona. Objavljivana su sa ciljem oglašavanja i pružala su licima kojima je bila potrebna pravna pomoć informacije koje su im bile korisne i koje će im vjerovatno olakšati pristup pravdi. Disciplinska mjera zasnivala se na zabrani reklamiranja koja je propisana statutom Advokatske komore Španije, Advokatske komore Barselone, i odlukama njenog savjeta. Sud je ipak zaljučio da države članice imaju široko polje slobodne procjene u pogledu zabrane određenih vidova reklamiranja.

Iako zaštićeno članom 10, komercijalno izražavanje podliježe drugačijim standardima kontrole nego druge vrste izražavanja. Na primjer, u predmetu *Markt Intern Verlag GmbH i Klaus Beermann protiv Njemačke*, Sud je podržao sudski nalog protiv jednog trgovinskog časopisa kojim se tom časopisu zabranjuje da objavi informacije o jednom preduzeću koje posluje na njegovom tržištu. Tvrdeći da to predstavlja zadiranje u ostvarivanje prava na komercijalno izražavanje, Sud je priznao domaćim organima šire polje slobodne procjene i zaključio da je sudski nalog kompatibilan sa uslovima iz člana 10 stav 2:

čak i objavljivanje stvari koje su tačne i opisuju stvarne događaje može u određenim okolnostima biti zabranjeno: primjeri za to su obaveza da se poštuje privatnost drugih ili dužnost da se poštuje povjerljivost određenih komercijalnih informacija.¹⁰²

100. *Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 22. april 2013. i *TV Vest AS & Rogaland Pensjonistparti protiv Norveške*, 11. decembar 2008. (VV).

101. *Casado Coca protiv Španije*, 24. februar 1994.

102. *Markt Intern Verlag GmbH i Klaus Beerman protiv Njemačke*, 20. novembar 1989, stav 35.

Međutim, u određenim izdvojenim mišljenjima tvrdilo se da nema osnova za proširivanje polja slobodne procjene države:

Cenzura ili zabrana objavljivanja mogu se prihvatiti samo u rijetkim slučajevima

Ovo naročito važi u odnosu na komercijalno reklamiranje ili pitanja komercijalne ili ekonomske politike ... Zaštita interesa korisnika i potrošača od onih koji imaju dominantnu poziciju zavisi od slobode da se objavi čak i najstroža kritika proizvoda.¹⁰³

Nezavisno od odluke koja se zasniva na stavu 2, komercijalno izražavanje može da bude zaštićeno po članu 10 i iz tog razloga njegova zabrana ili sankcionisanje predstavljaju miješanje u slobodu izražavanja.

Nalog da se otkriju novinarski izvori i dokumenti kao i kazne izrečene zbog odbijanja da se to učini Sud smatra miješanjem u korišćenje slobode izražavanja. U predmetu *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva* Sud je primijetio da takve mjere neosporno zadiru u slobodu štampe i donio odluku u korist novinara.¹⁰⁴

Pretres prostorija novina ili radija ili televizije još jedan je oblik miješanja u slobodu štampe. Bez obzira na to da li se zasniva na sudskom nalogu, takav pretres ne samo da bi ugrozio povjerljivost novinarskih izvora, već bi predstavljao rizik za cijeli medij i funkcionisao kao cenzura za sve novinare u zemlji.¹⁰⁵

4.4. Propisano zakonom

” Korišćenje ovih sloboda može se podvrgnuti ... ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom

Prema ovom uslovu, svako miješanje u korišćenje slobode izražavanja mora da ima osnovu u domaćem zakonu. Po pravilu to bi značilo pisani i objavljeni zakon koji je donijela skupština. Skupština države mora da odredi da li bi takvo ograničenje bilo moguće ili ne. Na primjer, u predmetu koji se odnosio na novinara osuđenog za klevetu, krivično djelo klevete moralo je da bude predviđeno domaćim zakonom. Ili, kada je izrečena ili sprovedena zabrana objavljivanja ili zapljena sredstava putem kojih se neko izražavanje distribuira – kao što su knjige, novine ili kamere – takve mjere moraju da budu zasnovane na domaćim pravnim propisima. Isto tako kada se vrši pretres prostorija nekih novina ili se isključi iz etera i zatvori neka radio ili televizijska stanica, zakonske odredbe u domaćem zakonu dotične države moraju da budu u osnovi tih mjera.

103. Sudija Pettiti, izdvojeno mišljenje.

104. *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 27. mart 1996. (VV); dodatne informacije o ovom predmetu i zaštiti novinarskih izvora date su u dijelu Zaštita novinarskih izvora.

105. *Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije*, 14. septembar 2010. (VV).

Sud je prihvatio samo u veoma malom broju predmeta da pravila anglo-saksonskog prava ili principi međunarodnog prava predstavljaju pravni osnov za miješanje u slobodu izražavanja. Na primjer, u predmetu *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud je donio zaključak da su britanska pravila precedentnog prava o nepoštovanju suda dovoljno precizna da su mogla spadati u predviđeni uslov formulisan kao „propisanim zakonom”.¹⁰⁶ Isto tako u predmetu *Gropper Radio AG i drugi protiv Švajcarske*¹⁰⁷ i *Autronic AG protiv Švajcarske*,¹⁰⁸ Sud je dozvolio državi da svoje postupke bazira na pravilima međunarodnog javnog prava koja se primjenjuju u toj državi da bi se ovaj uslov smatrao ispunjenim. Iako ne treba isključiti mogućnost da se pravilima precedentnog prava i običajnog prava može ograničiti sloboda izražavanja to bi ipak trebalo da bude rijedak izuzetak. Sloboda izražavanja je tako značajna vrijednost da njeno ograničavanje treba uvijek da ima demokratski legitimitet koji proizlazi samo iz skupštinske rasprave i izbora.

Ovaj uslov odnosi se i na kvalitet zakona, čak i kada je taj zakon donijela skupština. Sud, naime, konstantno navodi da zakon mora da bude javan, dostupan i predvidljiv. Kako je navedeno u predmetu *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*:

[z]akon, prije svega, treba da bude adekvatno dostupan, odnosno građanin mora da bude u mogućnosti da ima adekvatne pokazatelje za okolnosti u kojima se zakonska pravila primjenjuju na dati predmet. Drugo, norma se ne može smatrati „zakonom“ ukoliko nije formulisana dovoljno precizno da se građaninu omogućiti da prilagodi svoje postupanje: građanin mora da bude u mogućnosti – ako je potrebno uz odgovarajući savjet – da predvidi, do stepena koji je razuman u datim okolnostima, posljedice koje sa sobom može nositi neki dati postupak. Te posljedice ne moraju biti predvidljive sa apsolutnom sigurnošću: iskustvo pokazuje da je to nemoguće postići. S druge strane, iako je sigurnost izuzetno poželjna ona može sa sobom donijeti pretjeranu rigidnost, a zakon mora da bude takav da ide u korak sa okolnostima koje se mijenjaju. Shodno tome, mnogi zakoni su neizbježno formulisani terminima koji su, u manjoj ili većoj mjeri, nejasni i čije tumačenje i primjena predstavljaju stvar prakse.¹⁰⁹

106. Međutim, nakon presude Suda u ovoj oblasti usvojen je i formalni zakon.

107. *Gropper Radio AG i drugi protiv Švajcarske*, 28. mart 1990.

108. *Autronic AG protiv Švajcarske*, 22. maj 1990.

109. *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. april 1979, stav 49.

Iako je u predmetu *The Sunday Times* Sud zaključio da pravila precedentnog prava ispunjavaju uslov „zakona“, imajući u vidu i pravni savjet koji je dobio podnosilac predstavke, u predmetu *Rotaru protiv Rumunije* Sud je zaključio da domaći zakon nije bio „zakon“ u propisanom smislu zato što nije „formulisan dovoljno precizno da se omogući svakom pojedincu – ako je potrebno uz odgovarajući savjet – da reguliše svoje ponašanje.“¹¹⁰ U predmetu *Petra protiv Rumunije*,¹¹¹ Sud je odlučio da: „domaće odredbe koje se primjenjuju na praćenje korespondencije zatvorenika ... ostavljaju domaćim organima previše slobode djelovanja“ a povjerljivi podzakonski akti „nisu zadovoljili uslov dostupnosti ... te da rumunski zakon nije sa razumnom jasnoćom ukazao na obim i način ostvarivanja diskrecionih prava koja su prenesena na javne organe vlasti.“ Iako je u presudama u predmetima Rotaru i Petra Sud ispitivao i našao da je došlo do kršenja člana 8 (pravo na privatnost), koristio je iste standarde kao prilikom razmatranja domaćih zakona u odnosu na slobodu izražavanja.

Jedan veoma važan predmet u okviru člana 10 o kvalitetu zakona je predmet *Gaweda protiv Poljske*, gdje su sudovi odbili da dozvole podnosiocu predstavke da registruje dva časopisa uz obrazloženje da su njihovi naslovi „u sukobu sa stvarnošću“. Naslovi su bili „Socijalni i politički mjesečnik – Evropska moralna tribina“ i „Njemačka – hiljadugodišnji neprijatelj Poljske“. Što se tiče prve publikacije, domaći sudovi odbili su registraciju na osnovu argumenta da bi predloženi naslov „sugerisao da je u mjestu Kęty osnova evropska institucija, što je bilo jasno da nije istina“. Registracija druge publikacije bila je odbijena uz obrazloženje da bi naslov „bio u konfliktu sa stvarnošću u smislu da se neopravdano fokusira na negativne aspekte poljsko-njemačkih odnosa i tako daje neuravnotežen prikaz činjenica“. Sud je utvrdio da su domaći sudovi:

...iz pojma „konflikt sa stvarnošću“ izveli ... ovlašćenje da odbiju registraciju u slučaju kada smatraju da naslov ne zadovoljava test istinitosti, tj. da predloženi naslovi časopisa prenose u suštini pogrešnu sliku.

Zahtjev da naslov časopisa sadrži istinitu informaciju:

kao prvo, nije prikladan sa stanovišta slobode štampe. Naslov časopisa nije izjava sama po sebi, pošto mu je funkcija u biti da identifikuje predmetni časopis na tržištu štampe za svoje stvarne i potencijalne čitaoce. Drugo, takvo tumačenje zahtijevalo bi zakonsku odredbu koja bi jasno davala sudovima za pravo da tako urade. Ukratko, tumačenje koje su dali sudovi daje nove kriterijume koji se nisu mogli predvidjeti na osnovu teksta koji određuje situacije u kojima se može odbiti registrovanje naslova.

110. *Rotaru protiv Rumunije*, 4. maj 2000, stav 55.

111. *Petra protiv Rumunije*, 23. septembar 1998, st. 37-38.

Osim toga, Sud je prihvatio da je sudski karakter registrovanja vrijedna garancija slobode štampe, ali je smatrao i da odluke suda moraju da budu saglasne i sa načelima iz člana 10. Sud je utvrdio da zakon, koji sudovima daje ovlaštenje da odbiju da izvrše registraciju ukoliko bi registracija bila „u konfliktu sa stvarnošću“ nije „formulisana dovoljno precizno da omogući podnosiocu predstavke da prilagodi svoje ponašanje“.¹¹²

Sud je takođe tumačio odlike pravnog osnova ograničenja gdje su protiv fizičkih lica bile preduzete mjere tajnog nadzora.¹¹³ Tako je, u predmetu *Roman Zakharov protiv Rusije*, Sud smatrao da fraza:

[p]redvidljivost u posebnom kontekstu tajnih mjera nadzora kao što je presretanje komunikacija ne može značiti da pojedinac treba da bude u mogućnosti da predvidi kada je vjerovatno da će organi vlasti presresti njegovu komunikaciju kako bi shodno tome mogao da prilagodi svoje ponašanje. Međutim, naročito kada se ovlaštenja povjerena izvršnoj vlasti vrše u tajnosti, rizici od proizvoljnosti su očigledni. Zbog toga je suštinski važno imati jasna, detaljna pravila o presretanju telefonskih razgovora, naročito jer dostupna tehnologija stalno postaje sve sofisticiranija. Domaće pravo mora da bude dovoljno jasno da građanima na odgovarajući način ukaže na okolnosti i uslove pod kojima su javni organi ovlašćeni da pribjegu primjeni takvih mjera.¹¹⁴

U presudi u predmetu *Leander protiv Švedske*, Sud je naveo da čak i u oblastima koje utiču na nacionalnu bezbjednost ili borbu protiv organizovanog kriminala, gdje predvidljivost zakona može da bude manja (na primjer radi efikasnosti istrage), formulacija zakona mora, ipak, da bude dovoljno jasna da pojedincima na odgovarajući način ukaže na zakonito ponašanje i posljedice nezakonitog postupanja. Pored toga, u ovoj drugoj presudi, Sud je naveo da: „[p]rilikom ocjenjivanja da li je kriterijum predvidljivosti zadovoljen, u obzir se mogu uzeti i uputstva ili administrativna praksa koji nemaju karakter materijalnog prava, ako su oni na koje se ova uputstva i praksa odnose dovoljno poznati sa njihovom sadržinom.“ Sud je dalje smatrao da:

kada se primjena prava sastoji od tajnih mjera, koje pojedinci na koje se odnose niti šira javnost ne mogu da ispituju, samo pravo, nasuprot pratećoj administrativnoj praksi, mora dovoljno jasno navesti obim diskrecionog prava datog nadležnom organu, imajući u vidu legitimni cilj predmetne mjere, kako bi se pojedincu pružila odgovarajuća zaštita protiv proizvoljnog miješanja države.¹¹⁵

Domaći sudovi, stoga, moraju da ispituju kvalitet zakona, drugih normi, praksi i jurisprudencije koji pružaju osnov za ograničavanje ostvarivanja slobode izražavanja. Prvo, moraju ispitati zahtjeve javnosti i mogućnost pristupa, koji su obično ispunjeni ukoliko je predmetni zakon objavljen. Neobjavljeni interni

112. *Gawęda protiv Poljske*, presuda od 14. marta 2002, st. 43 i 48.

113. *Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2. avgust 1984.

114. *Roman Zakharov protiv Rusije*, 4. decembar 2015. (VV), stav 229.

115. *Leander protiv Švedske*, 26. mart 1987, stav 51.

propisi ili druge norme definitivno neće ispunjavati ove zahtjeve ukoliko dotično lice nije upoznato da postoje i/ili upoznato sa njihovom sadržinom. Čini se da je složenije ispitati predvidljivost pravnih normi ili sudske prakse. Sudovi moraju ispitati da li je određena odredba formulisana na dovoljno jasan i precizan način, jasno definisanim pojmovima, koji omogućavaju povezivanje radnji sa zahtjevima iz zakona i jasno definišu oblast zabranjenog ponašanja i posljedice kršenja date odredbe. Sudovi moraju veoma strogo ispitati pravne norme koje organima vlastima daju ovlašćenje da mogu da nalože i utvrde preduzimanje tajnih mjera protiv pojedinaca, kao što je tajni nadzor, jer te mjere predstavljaju najopasniji vid miješanja u prava pojedinaca.

Kada se domaći sudovi suoče sa kontradiktornim propisima, kao što su npr. zakoni ili drugi propisi koje donose lokalni organi vlasti i savezni zakoni i/ili ustav, sudije moraju primijeniti pravne odredbe koje na najbolji način obezbjeđuju neograničeno uživanje slobode izražavanja. Štaviše, svi domaći propisi moraju se tumačiti i primjenjivati u skladu sa sudskom praksom i načelima Suda u Strazburu i, ukoliko postoje jasne kontradiktornosti, evropsko pravo treba da ima primat.

4.5. Legitimni cilj

” Korišćenje ovih sloboda ... može se podvrgnuti ... ograničenjima neophodnim ... u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva

Spisak mogućih osnova za ograničavanje slobode izražavanja je ograničen. Domaći organi ne mogu se legitimno pozvati ni na jedan drugi osnov koji se ne nalazi na ovom spisku koji je predviđen stavom 2. Prema tome, onda kada su pozvane da primijene zakonsku odredbu koja bi na bilo koji način zadirala u slobodu izražavanja, domaći sudovi moraju da utvrde vrijednost ili interes zaštićen tom odredbom i da provjere da li je taj interes ili vrijednost jedna od nabrojanih u stavu 2. Samo ukoliko je odgovor na ovo pozitivan sudovi mogu primijeniti tu odredbu na određenog pojedinca. Na primjer, krivična optužba ili građanska tužba podnesena protiv novinara optuženog za povredu nečijeg ugleda ili časti imaće legitimni cilj zaštite „ugleda ili prava drugih“. Ili, zapljena nepristojne knjige mogla bi da ima legitimni cilj zaštite „morala“. Ili, sudska zabrana protiv novina koje objavljuju povjerljive informacije mogla bi da bude opravdana u interesu „nacionalne bezbjednosti“. Međutim, sudovi moraju osigurati da je interes koji se štiti stvaran, a ne obična i nesigurna mogućnost.

Ukoliko se domaći sudovi uvjere da legitimni cilj pruža osnov za miješanje u slobodu izražavanja, onda moraju ispitati treći uslov propisan stavom 2, kao što to čini i Sud, i odlučiti da li je takvo miješanje „neophodno u demokratskom društvu“, u skladu sa veoma razvijenim načelima Suda.

4.6. Neophodno u demokratskom društvu

” Korišćenje ovih sloboda ... može se podvrgnuti ... ograničenjima ... neophodnim u demokratskom društvu...

Da bi donijeli odluku u skladu sa ovim trećim zahtjevom, domaći sudovi moraju primijeniti načelo proporcionalnosti tako što će odgovoriti na pitanje: „Da li je cilj bio srazmjeran sredstvima upotrijebljenim za njegovo postizanje?“. U ovoj jednačini, „cilj“ je jedna ili više vrijednosti ili interesa predviđenih stavom 2, zbog čije zaštite države mogu da se umiješaju u slobodu izražavanja. „Sredstva“ su samo miješanje. „Cilj“ je, stoga, taj posebni interes na koji se država poziva, kao što su „nacionalna bezbjednost“, „red“, „moral“, „prava drugih“ itd. „Sredstva“ su posebne mjere primijenjene ili izvršene protiv pojedinca koji koristi svoje pravo izražavanja. Na primjer, „sredstvo“ bi moglo da bude: krivična osuđujuća presuda za uvredu ili klevetu; nalog da se isplati naknada štete; sudska zabrana publikovanja; zabrana bavljenja novinarskom profesijom; pretres novinskih prostorija; zapljena sredstva putem kojeg je mišljenje izraženo itd.

Odluka o proporcionalnosti zasniva se na načelima koji vladaju u demokratskom društvu. Da bi dokazali da je miješanje bilo „neophodno u demokratskom društvu“, domaći sudovi, kao i Sud u Strazburu, moraju se uvjeriti da je postojala „hitna društvena potreba“ koja je iziskivala to konkretno ograničenje ostvarivanja slobode izražavanja. U predmetu *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Sud je kazao da „[p]ridjev ‘neophodan’, u smislu člana 10 stav 2, podrazumijeva postojanje ‘hitne društvene potrebe’“.¹¹⁶

Prvi koji treba da utvrde postojanje hitne društvene potrebe su domaći organi koji, tom prilikom, treba da slijede praksu Suda. U tom pogledu, Sud je smatrao da:

države ugovornice imaju određeno polje slobodne procjene prilikom ocjenjivanja da li postoji takva potreba, ali ona ide zajedno sa evropskim nadzorom, obuhvatajući i zakon i odluke kojima se taj zakon primjenjuje, čak i one koje su donijeli nezavisni sudovi.¹¹⁷

Sud je, stoga, ovlašćen da donese konačnu odluku o tome da li se „ograničenje“ može uskladiti sa slobodom izražavanja koja je zaštićena članom 10.

116. *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. novembar 1991, stav 59(c).

117. *Lingens protiv Austrije*, 8. jul 1986; *Janowski protiv Poljske*, 21. januar 1999; *Tammer protiv Estonije*, 6. februar 2001.

Poruka domaćim sudovima je da bi trebalo da slijede praksu Suda već od prve rasprave u predmetu koji se odnosi na slobodu izražavanja. S obzirom na to da evropski standardi, kao što je praksa Suda, pružaju slobodi izražavanja veću zaštitu nego domaće pravo i sudska praksa, sve sudije koje rade u dobroj vjeri ne mogu, a da ne primjenjuju visoke evropske standarde.

Objasnjavanje Suda prilikom utvrđivanja odgovora na pitanja „da li je ograničenje bilo neophodno u demokratskom društvu?“ ili „da li je cilj srazmjeran sredstvu?“ biće dodatno ispitani s obzirom na svaki od legitimnih „ciljeva“ nabrojanih u stavu 2. Očigledno, „sredstvo“ će u svim slučajevima biti isto: miješanje u slobodu izražavanja. Prilikom ocjenjivanja srazmjernosti, Sud će naročito uzeti u obzir okolnosti objavljivanja, postojanje javnog interesa i težinu sankcije.

Poglavlje 5

Ograničenja zbog „javnih“ razloga

„Nacionalna bezbjednost“ uz „javnu sigurnost“ i „prava drugih“ posmatrani su kao da prevazilaze interes zaštite slobode izražavanja u slučajevima kada je cilj izražavanja koje su domaći organi sankcionisali bio da se ponište konvencijska prava.

5.1. Sloboda izražavanja i nacionalna bezbjednost

Jedan od veoma važnih predmeta gdje se pozivalo na „nacionalnu bezbjednost“ kao osnov za ograničenje slobode izražavanja bio je predmet *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*¹¹⁸. Godine 1986. ove dvije novine najavile su namjeru da objave odlomke iz knjige *Lovac na špijune*, autora Pitera Rajta (Peter Wright), penzionisanog obavještajnog agenta. U vrijeme najave, knjiga još uvijek nije bila objavljena. Knjiga g. Rajta sadržala je i prikaz navodnih nezakonitih aktivnosti britanske obavještajne službe i njenih agenata. On je tvrdio da je MI5 prisluškivala sve diplomatske konferencije u Londonu tokom 1950-ih i 1960-ih, kao i pregovore o nezavisnosti Zimbabvea 1979. godine; da je MI5 prisluškivala diplomate iz Francuske, Njemačke, Grčke i Indonezije, kao i hotelski apartman g. Hruščova kada je ovaj bio u posjeti Britaniji 1950-ih; da je MI5 provalila u sovjetske konzulate u inostranstvu i ozvučila ih; da je MI5 neuspješno kovala zavjeru da ubije predsjednika Egipta Namera u vrijeme Suecke krize; da je MI5 kovala zavjeru protiv Harolda Vilsona u vrijeme kada je bio premijer, od 1974 do 1976; kao i da je preusmjeravala svoja sredstva da bi istraživala lijevo orijentisane političke grupacije u Britaniji.

Vrhovni tužilac tražio je od sudova da izdaju stalnu sudsku zabranu protiv novina kako bi se spriječilo da objavljuju odlomke iz knjige. U julu 1986. godine sudovi su izrekli privremenu zabranu kojom se sprječava objavljivanje tokom trajanja sudskog postupka povodom stalne zabrane.

U julu 1987. godine, knjiga je štampana u Sjedinjenim Američkim Državama, a primjerci knjige mogli su se naći i u Velikoj Britaniji. Uprkos tome, privremene

118. *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. novembar 1991.

sudske zabrane protiv novina ostale su na snazi do oktobra 1988. godine, kada je Dom lordova odbio da izda stalnu zabranu koju je tražio Vrhovni tužilac.

Izdavači novina *Observer* i *Guardian* žalili su se protiv privremenih zabrana organima u Strazburu. Britanska vlada pozivala se na to da su, u vrijeme kada su izdate privremene sudske zabrane, informacije kojima je Piter Rajt imao pristup bile povjerljive. Da su ove informacije bile objavljene, britanska obavještajna služba, njeni agenti i treća lica pretrpjeli bi ogromnu štetu do koje bi došlo usljed otkrivanja agenata; odnosi sa savezničkim zemljama, organizacijama i drugima bili bi, takođe, narušeni; i svi oni prestali bi da vjeruju britanskoj obavještajnoj službi. Osim toga, vlada je iznijela argument da je postojao rizik da bi ostali tadašnji ili bivši agenti postupili isto kao i g. Rajt. Što se tiče perioda nakon objavljivanja, vlada se pozvala na potrebu da uvjeri savezničke zemlje u djelotvornu zaštitu informacija od strane britanske obavještajne službe. Po mišljenju vlade, jedini način da se pruže takva uvjeravanja bio je da se jasno stavi do znanja da se službenici, koji su prijetili da će prekršiti doživotnu obavezu povjerljivosti, mogu efikasno spriječiti u tome putem zakonskih mjera, kao i da će takve mjere biti preduzete.

Kada su u pitanju prethodna ograničenja objavljivanja, Sud je naveo da:

opasnosti koje su sadržane u tim prethodnim ograničenjima takve su prirode da je za njih potrebno najopreznije detaljno analiziranje Suda. To je posebno slučaj kada je riječ o štampi, jer su vijesti kvarljiva roba i odložiti njihovo objavljivanje, makar i za kratak period, može da im oduzme svu vrijednost i zanimljivost.¹¹⁹

Sud je, dalje, zaključio da su privremene zabrane bile opravdane prije objavljivanja knjige, ali ne i nakon toga. Nakon što je knjiga objavljena u Sjedinjenim Američkim Državama, informacije su izgubile svoj povjerljivi karakter, pa samim tim više nije postojao ni interes za očuvanjem povjerljivosti informacija iz Lovca na špijune niti za njegovo skrivanje od javnosti. U navedenim okolnostima nije postojala „dovoljna“ potreba da se zadrže mjere zabrane.

U djelimično izdvojenom mišljenju, sudija Petiti (Pettiti) je naveo da privremene zabrane nisu bile opravdane čak ni prije objavljivanja knjige izvan Ujedinjenog Kraljevstva: „kada je u pitanju štampa, odlaganje vezano za aktuelne teme oduzima novinarskom članku veliki dio njegove zanimljivosti.“ Sudija je, dalje, kazao da:

[s]tiče se utisak da su izuzetna jačina zabrane i stav koji je zauzeo Vrhovni tužilac bili manje pitanje obaveze čuvanja povjerljivosti, a više straha od otkrivanja određenih nepravilnosti u obavještajnoj službi u ostvarivanju više političkih nego obavještajnih ciljeva.

119. Stav 60.

Po mišljenju sudije Petitija, ovo je predstavljalo kršenje slobode primanja informacije jer „uskratiti javnosti informacije o funkcionisanju državnih organa predstavlja kršenje osnovnog demokratskog prava“. Sudija De Mejer (De Meyer), koji je takođe imao djelimično izdvojeno mišljenje, složio se sa sudijom Petitijem i dodao da:

štampi se mora ostaviti sloboda da objavljuje vijesti, bez obzira na to ko je izvor, bez cenzure, zabrana ili prethodnih ograničenja: u slobodnom i demokratskom društvu nema mjesta, u vrijeme mira, za ograničenja te vrste, a naročito ne ukoliko im se pribjegava, kao u ovom predmetu, kako bi „vlada suzbila neugodne informacije“ ili ideje.

U predmetu *Vereniging Weekblad Bluf! protiv Holandije* Sud je, takođe, ispitao, po osnovu različitih činjenica, suprotstavljenost „nacionalne bezbjednosti“ i slobode izražavanja. Podnosilac predstavke, udruženje sa sjedištem u Amsterdamu, izdavao je nedjeljni magazin „Bluf!“, namijenjen uglavnom lijevo orijentisanim čitaocima. Godine 1987. „Bluf!“ je pribavio kvartalni izvještaj o radu holandske unutrašnje obavještajne službe (BVD). Izvještaj iz 1981. godine, nosio je oznaku „povjerljivo“ i sadržao je informacije od interesa za holandsku tajnu službu. Izvještaj se odnosio na holandsku komunističku partiju i antinuklearne pokrete; pominjao je i plan Arapske lige da otvori kancelariju u Hagu; i sadržao je informacije o aktivnostima poljskih, rumunskih i čehoslovačkih tajnih službi u Holandiji.

Urednik magazina predložio je da se izvještaj, zajedno sa komentarom, objavi u formi dodatka uz izdanje od 29. aprila 1987. godine. Istog dana, šef holandske unutrašnje obavještajne službe poslao je dopis javnom tužilaštvu u kome je naveo da će se objavljivanjem izvještaja prekršiti krivični zakonik. Što se tiče tajnog karaktera informacija sadržanih u izvještaju, primjetio je da:

[i]ako ... različiti djelovi gledani zasebno ne sadrže (ili ne sadrže više) državne tajne, oni ipak – uzeti zajedno i čitani kao cjelina – predstavljaju informacije čija je povjerljivost neophodna u interesu države ili njenih saveznika. Ovo stoga što ove činjenice zajedno daju, u različitim sektorima, pregled informacija kojima raspolaže služba bezbjednosti, kao i aktivnosti BVD-a i metoda rada.¹²⁰

Kao posljedica ovoga, prije štampanja i distribuiranja magazina, izvršen je pretres prostorija magazina „Bluf!“, po nalogu istražnog sudije. Zaplijenjen je kompletan tiraž broja lista „Bluf!“ od 29. aprila, uključujući i dodatak. Tokom iste noći, bez znanja vlasti, zaposleni u listu Bluf! doštampali su taj broj lista i narednog dana je oko 2 500 primjeraka prodato na ulicama Amsterdamu. Vlasti nisu zaustavile distribuciju.

U maju 1987. godine, istražni sudija zaključio je istragu protiv zaposlenih u magazinu „Bluf!“ bez podizanja ijedne krivične optužnice. U međuvremenu, udruženje je tražilo povraćaj oduzetih primjeraka, ali je njihov za-

120. *Vereniging Weekblad Bluf! protiv Holandije*, 9. februar 1995, stav 9.

htjev odbijen. Marta 1988. godine, na zahtjev javnog tužioca, holandski sudovi odlučili su da iz opticaja treba povući sve primjerke tog broja lista „Bluf!“. Sudovi su se pozvali na potrebu da se zaštiti nacionalna bezbjednost i tvrdili da je nekontrolisani posjed zaplijenjenih predmeta suprotan zakonu i javnom interesu.

Udruženje se žalilo Sudu, tvrdeći da su holandske vlasti povrijedile njihovo pravo iz člana 10. Vlada je smatrala da je miješanje u slobodu izražavanja podnosioca predstavke bilo legitimno opravdano potrebom da se zaštiti „nacionalna bezbjednost“ i potkrijepila je to sljedećim argumentima: pojedinci ili grupe koje predstavljaju prijetnju po nacionalnu bezbjednost mogle su, čitajući izvještaj, da otkriju da li je i u kojoj mjeri je holandska tajna služba znala za njihove subverzivne aktivnosti; način na koji su informacije bile prikazane mogao im je, takođe, dati uvid u metode i aktivnosti tajne službe; ovi potencijalni neprijatelji mogli su, dakle, da upotrijebe te informacije na štetu nacionalne bezbjednosti.

Ispitujući da li je miješanje – zapljena i povlačenje iz opticaja – bilo „neophodno u demokratskom društvu“ radi zaštite „nacionalne bezbjednosti“, Sud je zauzeo sljedeći stav:

može se polemisati o tome da li je informacija sadržana u izvještaju bila dovoljno osjetljiva da opravda sprječavanje njegovog distribuiranja. Predmetni dokument bio je šest godina star. ... načelnik službe bezbjednosti je i sam priznao da 1987. godine nijedna od tih informacija sama za sebe više nije predstavljala državnu tajnu. ... Najzad, izvještaj je nosio samo oznaku „povjerljivo“, koja predstavlja nizak stepen tajnosti.

...

Povlačenje iz opticaja ... mora se posmatrati u svijetlu događaja u cjelini. Nakon zapljene časopisa, izdavači su ponovo odštampali veliki broj primjeraka i prodali ih na ulicama Amsterdama, koje su u to vrijeme bile prepune ljudi ...

Shodno tome, predmetna informacija bila je već distribuirana širokom krugu ljudi kada je list povučen iz opticaja...

S tim u vezi, Sud ističe da je već utvrdio da nije neophodno sprječavati otkrivanje određenih informacija nakon što su one već objavljene ... ili prestale da bude povjerljive. ...

predmetne informacije bile su dostupne velikom broju ljudi, koji su potom mogli da ih saopšte drugima. Osim toga, i mediji su komentarisali ove događaje. Imajući sve to u vidu, zaštita informacije kao državne tajne više nije bila opravdana i povlačenje [tog] broja ... nedjeljnika Bluf!-a više se nije činilo potrebnim da bi se ostvario legitimni cilj kojem se težilo. ...

Ukratko, s obzirom na to da mjera nije bila neophodna u demokratskom društvu, došlo je do povrede člana 10.¹²¹

Presude u predmetima *Observer i Guardian* i *Bluf!* predviđaju barem dva važna principa. Prvi princip predviđa da jednom kada se nađe u javnosti, informacija o nacionalnoj bezbjednosti ne može biti zabranjena, povučena niti vinovnici razglašavanja kažnjeni. Drugi princip utvrđuje zabranu državama da bezuslovno definišu kao povjerljive sve informacije u oblasti nacionalne bezbjednosti i, shodno tome, unaprijed ograniče pristup takvim informacijama. Određene informacije o nacionalnoj bezbjednosti zaista mogu da budu klasifikovane kao povjerljive kada postoje ozbiljni razlozi da se smatra da bi njihovo puštanje u javnost predstavljalo prijetnju nacionalnoj bezbjednosti. Štaviše, povjerljivi status informacija mora biti vremenski ograničen a potreba da se zadrži taj status mora se povremeno provjeravati. U postupku označavanja informacija vezanih za nacionalnu bezbjednost povjerljivima ili prilikom ukidanja takvog statusa trebalo bi takođe uzeti u obzir i interes javnosti da bude upoznata sa određenom informacijom.

Domaći sudovi prilikom ocjenjivanja srazmjernosti miješanja u predmetu koji se odnosi na otkrivanje povjerljivih informacija treba da uzmu u obzir i prirodu članka. U predmetu *Stoll protiv Švajcarske*, podnosilac predstavke, novinar, novčano je kažnjen jer je štampi otkrio „povjerljivi“ izvještaj švajcarskog ambasadora u SAD, Karla Jagmetija (Carlo Jagmetti). Izvještaj se odnosio na strategiju koju je švajcarska vlada trebalo da usvoji za pregovore između, između ostalog, Svjetskog jevrejskog kongresa i švajcarskih banaka u vezi sa naknadom štete žrtvama Holokausta za nepotraživanu imovinu deponovanu u švajcarskim bankama. Ambasador je izradio strateški dokument na tu temu, označen kao „povjerljiv“, koji je zatim poslat licu koje je bilo zaduženo za to pitanje u Saveznom ministarstvu vanjskih poslova Švajcarske u Bernu. Zaključivši da nije bilo povrede člana 10, sud je naglasio da je sadržina članaka podnosioca predstavke bila jasno van konteksta i skraćena i da je iz tog razloga korišćeni vokabular često sugerisao da su primjedbe ambasadora bile antisemitske, što je dovelo do glasine koja je doprinijela tome da podnese ostavku i koja se odnosila na jednu od pojava u korijenu pitanja nepotraživane imovine, naime zvjerstava počinjenih protiv jevrejske zajednice tokom Drugog svjetskog rata. Budući da je netačna i senzacionalistička priroda članaka umanjila njihov potencijalni doprinos javnoj raspravi, i imajući na umu da je jedan od njih stavljen na naslovnu stranu nedjeljnika velikog tiraža, stav Suda bio je da glavna namjera podnosioca predstavke nije bila da se javnost informiše o temi od opšteg interesa već da se ambasadorov izvještaj pretvori u predmet nepotrebnog skandala.¹²²

121. St. 41-46.

122. *Stoll protiv Švajcarske*, 10. decembar 2007. (VV), stav 151.

Propisi kojima je predviđena apsolutna i bezuslovna zakonska zabrana širenja svih informacija iz oblasti nacionalne bezbjednosti, kojima se ukida javna kontrola nad aktivnostima obavještajnih službi, predstavljali bi povredu člana 10 jer nijesu „neophodni u demokratskom društvu“. Kada naiđu na propise kojima je predviđena opšta i bezuslovna zabrana širenja svih informacija iz oblasti nacionalne bezbjednosti, domaći sudovi moraju da odbace takav zahtjev, bez obzira na to da li je krivični ili građanski. Sudovi moraju dozvoliti štampi, koja djeluje u korist javnosti, da koristi svoju slobodu da identifikuje nepravilnosti, nezakonitosti ili druge greške u okviru obavještajnog sistema. Pravila koja je razvio Sud u Strazburu u slučajevima gdje je sloboda izražavanja bila u sukobu sa interesom zaštite nacionalne bezbjednosti predstavljaju smjernice koje treba poštovati na nivou države. Čak i ukoliko domaći sistem ne predviđa eksplicitno test „neophodnosti“, načelo proporcionalnosti i argument javnog interesa, domaći sudovi moraju ih uzeti u obzir prilikom svoje pravne ocjene i razraditi test ravnoteže koji će odgovoriti na pitanje „neophodnosti“.

Još jedna smjernica može se naći u Principu 12 Johanesburških principa¹²³, koji glasi da „država ne smije kategorički da odbije pristup svim informacijama koje se odnose na nacionalnu bezbjednost, već mora zakonom da odredi one specifične i uske kategorije informacija koje je neophodno uskratiti da bi se zaštitio legitimni interes nacionalne bezbjednosti“.

Pored toga, Princip 15 zabranjuje kažnjavanje lica na osnovu „nacionalne bezbjednosti zbog otkrivanja informacija ako (1) otkrivanje ne šteti stvarno i nije vjerovatno da će štetiti legitimnom interesu nacionalne bezbjednosti, ili (2) javni interes za saznanjem te informacije prevazilazi štetu od otkrivanja.“

Preporuka Komiteta ministara Savjeta Evrope iz 1981. godine o pravu pristupa informacijama koje se nalaze u posjedu organa vlasti podvrgava ograničavanje pristupa informacijama trodjelnom testu: ograničenja moraju biti predviđena zakonom ili praksom, moraju biti neophodna u demokratskom društvu i moraju imati za cilj zaštitu legitimnog javnog interesa. Svako odbijanje davanja informacije mora da bude obrazloženo i mora biti predmet provjere. Informacije iz oblasti nacionalne bezbjednosti nisu izuzetak od ovog pravila.

Sud je ispitao i odnos „nacionalne bezbjednosti“ i slobode izražavanja u odnosu na vojne tajne. U predmetu *Hadjianastassiou protiv Grčke* oficir je uslovno osuđen na pet mjeseci zatvora zbog odavanja povjerljive vojne informacije privatnoj kompaniji u zamjenu za isplatu naknade. Informacija se odnosila na određeno oružje i odgovarajuće tehničko znanje i, po mišljenju vlade, njeno odavanje moglo je da prouzrokuje značajnu štetu po nacionalnu bezbjednost. Nakon što je zauzeo stav da vojne informacije nisu izuzete iz zaštite koja

123. Johanesburški principi o nacionalnoj bezbjednosti, sloboda izražavanja i pristup informacijama, usvojeni 1. oktobra 1995. godine.

je predviđena članom 10, Sud je zaključio da je osuda bila „neophodna u demokratskom društvu“ radi zaštite „nacionalne bezbjednosti“ i naveo:

otkrivanje državnog interesa za predmetno oružje i odgovarajuće tehničko znanje, koje može dati određeni nagovještaj o nivou koji je postignut u njegovoj proizvodnji, može nanijeti znatnu štetu nacionalnoj bezbjednosti.

(...)

Dokazi ne ukazuju ni na nedostatak razumne proporcionalne veze između upotrijebljenih sredstava i legitimnog cilja kojem se težilo.¹²⁴

Presuda u predmetu *Hadjianastassiou* saopštava dvije važne tendencije domaćim sudovima. Prvo, da nisu sve vojne informacije izbrisane iz javne arene. Drugo, Sud je još jednom zauzeo stav da je na domaćim sudovima da u svakom pojedinačnom slučaju utvrde posebno da li su odgovarajuće informacije zaista predstavljale stvarnu i ozbiljnu opasnost po nacionalnu bezbjednost. Takva ocjena zasnovana na načelu proporcionalnosti predstavlja odgovor na pitanje da li izražavanje kojim se obavljuje neka vojna informacija treba zabraniti i sankcionisati ili ne.

5.2. Sloboda izražavanja i teritorijalni integritet

U predmetu *Sürek i Özdemir protiv Turske*, domaći sudovi osudili su podnosioc predstavlke na po šest mjeseci zatvora i novčanu kaznu, a po optužbi da su širili separatističku propagandu. Uz to, zaplijenjena su i štampana izdanja. Podnosioci predstavlke objavili su dva intervjua sa visoko-rangiranim funkcionerom PKK, koji je osudio politiku turskih vlasti na jugoistoku i za koju je kazao da ima za cilj da protjera Kurde sa njihove teritorije i slomi njihov otpor. Tvrdio je i da će se rat u ime kurdske naroda nastaviti „sve do posljednjeg među nama“. Podnosioci predstavlke objavili su i zajedničku izjavu četiri organizacije koje su, kao i PKK, ilegalne po turskom zakonu, a koje zagovaraju priznavanje prava kurdske naroda na samoopredjeljenje i povlačenje turske vojske iz Kurdistanu.

Sud je prvo uputio na kritiku vlade – iznijetu u publikaciji – i zauzeo stav da su „granice dozvoljene kritike šire u pogledu vlade nego u pogledu privatnog lica ili čak i političara.“¹²⁵ Nadalje, Sud je konstatovao da činjenica da je intervju dao jedan od vodećih pripadnika zabranjene organizacije i da su oni sadržali oštru kritiku zvanične državne politike i saopštavali jednostrano viđenje situacije i odgovornosti za nemire na jugoistoku Turske ne može sama po sebi da opravda miješanje u slobodu izražavanja podnosilaca predstavlke. Po mišljenju Suda,

124. *Hadjianastassiou protiv Grčke*, 16. decembar 1992, st. 45 i 47.

125. *Sürek i Özdemir protiv Turske*, 8. jul 1999. (VV), stav 60.

intervjui su imali zanimljiv sadržaj koji je omogućio javnosti i da stekne uvid u psihologiju onih koji su pokretačka snaga opozicije zvaničnoj politici na jugoistoku Turske i da ocijeni interese obuhvaćene sukobom.

Sud je, dalje, zauzeo stav da „su domaće vlasti propustile da u dovoljnoj mjeri uzmu u obzir pravo javnosti da bude informisana o drugačijem uglu gledanja na situaciju u jugoistočnoj Turskoj, bez obzira na to koliko je za njih taj ugao gledanja neprijatan.“ Konačno, Sud je utvrdio da razlozi koje su domaći sudovi naveli prilikom osude podnosioca predstavke „iako relevantni, ne mogu biti i dovoljni da opravdaju miješanje u njihovo pravo na slobodu izražavanja“.¹²⁶

Isto tako, u predmetu *Özgür Gündem protiv Turske*, Sud je utvrdio da su osuđujuće presude za separatističku propagandu, koje je turska vlada opravdala razlozima zaštite nacionalne bezbjednosti i sprječavanja kriminala i nereda, bile suprotne članu 10:

upotreba termina „Kurdistan“ u kontekstu koji podrazumijeva da bi trebalo da bude, ili da jeste, odvojen od teritorije Turske i tvrdnje lica da vrše vlast u ime tog entiteta mogu biti veoma provokativne za vlasti.

Nakon upućivanja na pravo javnosti da bude informisana i o stanovištu koje je drugačije od stanovišta države i većinskog stanovništva, Sud je naveo da:

[i]ako je nekoliko članaka bilo veoma kritički nastrojeno prema organima vlasti i pripisivalo snagama bezbjednosti nezakonito ponašanje, ponekad i slikovitim i pežorativnim izrazima, Sud ipak zaključuje da se ne može opravdano smatrati da zagovaraju ili podstiču upotrebu nasilja.¹²⁷

Nasuprot tome, u predmetu *Sürek protiv Turske (br. 3)*, Sud je zaključio da su razlozi kao što su zaštita nacionalne bezbjednosti i teritorijalnog integriteta bili srazmjerni ograničavanju slobode izražavanja zbog sposobnosti članka da podstakne na nasilje u jugoistočnoj Turskoj: „I zaista, poruka koja je upućena čitaocima jeste da je pribjegavanje nasilju neophodna i opravdana mjera samoodbrane kada su suočeni sa agresorom.“¹²⁸

Ovaj i drugi predmeti razlikuju se u sposobnosti spornog članka da izazove nasilje i u mogućnosti da do takvog nasilja dođe, i o oba ta elementa Sud odlučuje na osnovu konkretnih okolnosti svakog pojedinog slučaja.

U predmetu *Kühnen protiv Savezne Republike Njemačke*,¹²⁹ podnosilac predstavke bio je na čelu organizacije čiji je cilj bio da Nationalsocijalističku partiju (zabranjenu u Njemačkoj) vrati na političku scenu. G. Kinen je širio publikacije koje su podsticale na borbu za socijalističku i nezavisnu „Veliku Njemačku“. On je pisao da se njegova organizacija zalaže za „njemačko jedinstvo, socijalnu

126. Stav 61.

127. *Özgür Gündem protiv Turske*, 16. mart 2000, stav 70.

128. *Sürek protiv Turske (br. 3)*, 8. jul 1999. (VV), stav 40.

129. *Kühnen protiv Savezne Republike Njemačke*, 12. maj 1988. (odluka).

pravdu, rasni ponos, zajednicu naroda [i] prijateljstvo“, a da je protiv „kapitalizma, komunizma, cionizma, otuđivanja zbog priliva velikog broja stranih radnika, uništenja životne sredine“. Takođe je pisao: „[k]o god služi ovom cilju može da bude aktivan, a protiv svakog ko vrši opstrukciju ćemo se boriti i na kraju ga eliminisati“. Njemački sudovi osudili su g. Kinena na zatvorsku kaznu.¹³⁰ Evropska komisija je konstatovala da se podnosilac predstavke zalagao za nacionalsocijalizam koji je za cilj imao narušavanje osnovnih sloboda i demokratije, i da je njegov govor bio suprotan jednoj od osnovnih vrijednosti sadržanih u preambuli Konvencije: osnovne slobode sadržane u Konvenciji „najbolje se čuvaju ... djelotvornom političkom demokratijom“. Pored toga, Komisija je zaključila da je govor podnosioca predstavke sadržao elemente rasne i vjerske diskriminacije. Shodno tome, Komisija je smatrala da je podnosilac predstavke pokušavao da iskoristi slobodu izražavanja za promovisanje ponašanja suprotnog tekstu i duhu Konvencije, kao i suprotno članu 17 koji zabranjuje zloupotrebu prava. Kao zaključak, Komisija je utvrdila da je miješanje u slobodu izražavanja podnosioca predstavke bilo „neophodno u demokratskom društvu“.

5.3. Sloboda izražavanja i sprječavanje nereda ili kriminala

Domaći organi ograničili su slobodu izražavanja po osnovu „sprječavanja nereda“ u predmetu *Incal protiv Turske*¹³¹. G. Inkal (Incal), turski državljanin, član Narodne radničke partije (raspuštene 1993. godine od strane Ustavnog suda), dijelio je letke koji su sadržali veoma ozbiljna zapažanja o politici turske vlade i u kojima se stanovništvo kurdskog porijekla poziva da se udruži i postavi određene političke zahtjeve. U lecima je narod pozivan da se bori protiv kampanje „protjerivanja Kurda“ koju su pokrenule turska policija i lokalne vlasti, nazivajući ovu kampanju „dijelom specijalnog rata koji se vodi u zemlji protiv kurdskog naroda“. U lecima je takođe djelovanje države okarakterisano kao „državni teror protiv turskih i kurdskih proletera“. Međutim, leci nisu pozivali na nasilje ili mržnju. Turska policija smatrala je da se leci mogu smatrati separatističkom propagandom. Domaći sudovi osudili su g. Inkala na šest mjeseci zatvora po optužnici da je podstrekavao na činjenje krivičnih djela. Bilo mu je i zabranjeno da se zaposli u državnoj službi, kao i da učestvuje u nizu aktivnosti u okviru političkih organizacija, udruženja i sindikata.

Pred Sudom, turska vlada tvrdila je da je osuđujuća presuda podnosioca predstavke bila neophodna kako bi se spriječio nered, pošto je jezik korišćen u lecima bio agresivan, provokativan i takav da bi vjerovatno podstakao lica kurdskog porijekla da smatraju da su žrtve „specijalnog rata“ i da je, stoga,

130. Njemačkim krivičnim zakonikom zabranjeno je širenje propagande od strane neustavnih organizacija ako je ta propaganda usmjerena protiv osnovnog demokratskog poretka, slobode i razumijevanja svih naroda.

131. *Incal protiv Turske*, 9. jun 1998. (VV).

opravdano da uspostave odbore za samoodbranu. Vlada je tvrdila i da je „bilo očigledno iz teksta letaka ... da su bili namijenjeni izazivanju pobune od strane jedne etničke grupe protiv državnih vlasti“ i da „interes suzbijanja i slamanja terorizma ima prednost u demokratskom društvu“¹³².

Sud nije dijelio stavove vlade i pozvao se na potrebu da „činjenja odnosno nečinjenja vlade“ budu „predmet detaljne kontrole ne samo zakonodavnih i pravosudnih organa, već i javnog mnjenja“¹³³. Kako bi ocijenio da li su osuđujuća presuda i zatvorska kazna podnosioca predstavke bile „neophodne u demokratskom društvu“, Sud je naglasio da „[i]ako dragocjena svima, sloboda izražavanja naročito je važna za političke partije i njihove aktivne članove“¹³⁴. Sud je smatrao da ne može utvrditi:

ništa što bi opravdalo zaključak da je g. Inkal na bilo koji način bio odgovoran za probleme terorizma u Turskoj ...

Kao zaključak, osuda g. Inkala bila je nesrazmjerna cilju kojem se težilo, te, stoga, i nepotrebna u demokratskom društvu.¹³⁵

Osim povrede člana 10, Sud je utvrdio i povredu prava na pravično suđenje (član 6) pošto je jedan od sudija u vijeću bio vojni sudija.

Na sprječavanje nereda ili kriminala, kao i interes zaštite nacionalne bezbjednosti, pozvala se i austrijska vlada u predmetu *Saszmann protiv Austrije*. Podnosilac predstavke osuđen je na tri mjeseca zatvor, uslovno na tri godine, zbog podstrekavanja pripadnika vojske, putem štampe, na neposlušnost i kršenje vojnih propisa. Komisija je donijela odluku da je osuđujuća presuda podnosioca predstavke bila opravdana radi očuvanja reda u austrijskoj federalnoj vojsci i zaštite nacionalne bezbjednosti: „podstrekavanje na ignorisanje vojnih propisa predstavljalo je neustavni pritisak koji je imao za cilj ukidanje zakona donijetih na ustavan način. Takav neustavni pritisak ne može se tolerisati u demokratskom društvu.“¹³⁶

Sud je došao do drugačijeg zaključka u predmetu *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs i Gubi protiv Austrije*, u kojem su austrijski sudovi zabranili distribuiranje mjesečnog lista među vojnicima u vojnim kasarnama; tim mjesečnikom predlagale su se reforme i vojnici podsticali da pokrenu sudske postupke protiv organa vlasti. Austrijska vlada tvrdila je da je publikacija podnosioca predstavke ugrožavala odbrambeni sistem zemlje, efikasnost vojske i da bi mogla dovesti do nereda i kriminala. Sud se nije složio sa vladinim podnescima i smatrao je da većina pitanja iz publikacije:

predstavlja iznošenje pritužbi, predlaganje reformi ili podsticanje čitalaca da po-

132. Stav 57.

133. Stav 54.

134. Stav 46.

135. Stav 58 i 59.

136. *Saszmann protiv Austrije*, 27. februar 1997. (odluka).

krenu zakonske žalbene postupke. Međutim, i pored njihovog često polemičkog tona, ne čini se da su u časopisu prešli granice dozvoljenog u kontekstu pukog diskutovanja o idejama, a ono se mora tolerisati u vojsci jedne demokratske države, jednako kao i u društvu kojem ta vojska služi.¹³⁷

Shodno tome, Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 10.

5.4. Sloboda izražavanja i moral

Sukob između „morala“ i slobode izražavanja donosi nova tumačenja načela proporcionalnosti i uglavnom je razmatran u kontekstu umjetničke slobode. U načelu, u takvim predmetima, Sud ostavlja domaćim vlastima širu slobodu procjene opravdanu specifičnostima „morala“ u svakoj pojedinoj državi članci ili čak i u različitim regionima u jednoj državi.

U predmetu *Müller i drugi protiv Švajcarske*,¹³⁸ Sud je miješanje domaćih organa u slobodu izražavanja ocijenio kao razumno i „neophodno u demokratskom društvu“ radi zaštite „morala“. Godine 1981, tokom izložbe savremene umjetnosti, g. Miler (Müller) je naslikao i izložio tri velike slike koje su prikazivale radnje sodomije, zoofilije, masturbacije i homoseksualnosti. Izložba je bila otvorena za javnost, bez ograničenja u pogledu godina posjetilaca i bila je besplatna. Švajcarski sudovi novčano su kaznili g. Milera i organizatore izložbe i zaplijenili slike, koje su date na čuvanje jednom umjetničkom muzeju. Međutim, vraćene su g. Mileru 1988. godine. U Strazburu, g. Miler i organizatori izložbe tvrdili su da je njihovo pravo na slobodu izražavanja povrijeđeno i osudom i zapljenom.

Sud je uputio na nepostojanje jednoobraznog koncepta morala na teritoriji država ugovornica Konvencije. Sud je smatrao da su domaći sudovi u boljoj poziciji od međunarodnih sudija da odluče o pitanjima „morala“, imajući u vidu direktan kontakt domaćih sudova sa okolnostima u njihovoj zemlji. Sud je, nadalje, kazao da:

predmetne slike na grub način oslikavaju seksualne odnose, naročito između ljudi i životinja... šira javnost imala je slobodan pristup slikama, pošto organizatori nisu naplaćivali ulaznicu niti uveli ograničenje u pogledu godina. I zaista, slike su bile izložene na izložbi koja je bila neograničeno otvorena za – i željela da privuče – širu javnost.¹³⁹

Sud je, takođe, smatrao da nisu nerazumni argumenti domaćih sudija, koji su zaključili da je vjerovatno da će slike „grubo uvrijediti osjećaj seksualne prikladnosti kod lica uobičajene osjetljivosti“ „naglašavanjem seksualnosti u

137. *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs i Gubi protiv Austrije*, 19. decembar 1994, stav 38.

138. *Müller i drugi protiv Švajcarske*, 24. maj 1988.

139. Stav 36.

nekim od njenih najgrubljih oblika¹⁴⁰. Zaključci Suda su nakon toga potvrđeni u velikom broju presuda koje su se odnosile na umjetničku slobodu.¹⁴¹

Neograničeni pristup djece izložbi imao je ključnu ulogu u presudi u predmetu *Müller*, kao i u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,¹⁴² u kojem je podnosilac predstavke objavio i podijelio učenicima knjigu opscenu po mišljenju britanskih vlasti.

U predmetu *Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Britanski odbor za klasifikaciju filmova odbio je da izda sertifikat o klasifikaciji video radu „Vizije ekstaze“ (*Visions of Ecstasy*). U filmu je prikazana mladolika glumica odjevena kao časna sestra – koja je trebalo da predstavlja sv. Terezu iz Avile, karmelićansku monahinju iz XVI vijeka i osnivačicu brojnih samostana – koja je doživljavala moćne ekstatičke vizije Isusa Hrista. Komisija je zaključila da odbijanje Britanskog odbora za klasifikaciju filmova da izda sertifikat o klasifikaciji nije bilo neophodno u demokratskom društvu radi zaštite od uvrede religioznih osjećanja. Po mišljenju Komisije, kontekst prethodnog ograničenja značio je da su naročito uvjerljivi razlozi potrebni da se opravda ograničenje „zasnovano na nagađanju nadležnih organa da bi jedan dio stanovništva mogao biti ogorčen“.¹⁴³ Bilo je važno da to nije dugometražni film i da ne bi bio prikazivan široj javnosti; i da je odbor mogao da ograniči prikazivanje na lica koja imaju više od 18 godina života.

Sud je u ovom predmetu preinačio odluku Komisije. Smatrao je da ne može da donese odluku da je djelom bogohuljenja prekršen član 10. Odlučio je da:

[i]ako ima malo prostora po članu 10 stav 2 ... za ograničenja političkog govora ili rasprave o pitanjima od javnog interesa, ... državama ugovornicama je generalno dostupno šire polje slobodne procjene kada je u pitanju regulisanje slobode izražavanja u stvarima koje bi mogle da uvrjede intima lična ubjeđenja u sferi morala ili, naročito, religije.¹⁴⁴

Sudija Lomus (Löhmus) pravilno je zapazio u izdvojenom mišljenju da:

Sud pravi razliku u okviru člana 10 ... prilikom primjene svoje doktrine o polju slobodne procjene država. Dok je u nekim slučajevima primijenjena sloboda procjene široka, u drugim slučajevima je više ograničena. Ipak, teško je utvrditi koji principi određuju opseg polja slobodne procjene.¹⁴⁵

Postojali su znaci da se stav Suda mijenja u pogledu umjetničke slobode i široke slobode procjene ostavljene državama. U predmetu *I.A. protiv Turske*, podnosilac predstavke objavio je roman u kojem se autor bavio filozofskim

140. Ibid.

141. *Vereinigung Bildender Künstler protiv Austrije*, 25. januar 2007.

142. *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. decembar 1976.

143. *Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, izvještaj Komisije usvojen 10. januara 1995.

144. *Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 25. novembra 1996, stav 58.

145. Izdvojeno mišljenje sudije Lomusa, stav 1.

i teološkim pitanjima, a štampan je u tiražu od dvije hiljade primeraka. Podnosilac predstavke krivično je gonjen zbog blasfemije protiv „Boga, Religije, Proroka i Svete knjige“ i osuđen je za blasfemiju. U presudi Suda, većina je slijedila obrazloženje iz predmeta Wingrove. Ista je Turskoj dozvolila široko polje slobodne procjene jer „vjernici mogu legitimno da se osjećaju da su predmet nezaslužanih i uvredljivih napada“ i postojala je hitna društvena potreba da se obezbijedi „zaštita od uvredljivih napada na ono što Muslimani smatraju svetim“.¹⁴⁶ Međutim, u snažnom zajedničkom izdvojenom mišljenju sudija Kosta (Costa), Kabral Bareto (Cabral Barreto) i Jungvirt (Jungwiert) upućeno je na jedan pasus u presudi donijetoj u predmetu Handyside u kojem je priznato da član 10 štiti informacije i ideje koje „šokiraju, vrijeđaju ili uznemiravaju državu ili bilo koji dio stanovništva“. Oni su naveli da „ove riječi ne treba da postanu mantra ili ritualna fraza, već ih treba shvatiti ozbiljno i trebalo bi da inspirišu rješenja našeg Suda“.¹⁴⁷ Prepoznato je da roman sadrži uvredljive izjave i izjave za žaljenje, ali smatrano je da ove izjave ne treba posmatrati odvojeno kao osnov za osudu čitave knjige i izricanje krivičnih sankcija njenom izdavaču, i da „demokratsko društvo nije teokratsko društvo“. Sudije koje su imale izdvojeno mišljenje nije ubijedio precedent iz predmeta Wingrove, zaključivši da „možda je došlo vrijeme da se ‘preispita’ ova sudska praksa koja po našem mišljenju izgleda da stavlja prevelik naglasak na konformizam ili jednoobraznost misli i da odražava preopreznu i bojažljivu koncepciju slobode štampe“.¹⁴⁸

Sud je ispitao drugu vrstu sukoba između „morala“ i slobode izražavanja u predmetu *Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske*.¹⁴⁹ Savjetovalište Otvorena vrata (Open Door Counselling Ltd) i Centar za dobrobit žena Dablin (Dublin Well Woman Centre Ltd) su neprofitne organizacije iz Irske, gdje je zabranjen abortus. Ove dvije organizacije davale su savjete trudnicama, a Centar za dobrobit žena Dablin pružao je i niz različitih usluga u oblasti planiranja porodice, trudnoće, zdravlja, steriliteta itd. Centar je trudnicama nudio i informacije o mogućnostima abortusa van Irske, kao što su adrese nekih klinika u Ujedinjenom Kraljevstvu. Objke organizacije ograničile su se na davanje savjeta, a odluka o abortusu ostavljena je ženama. Godine 1983, Centar za dobrobit žena Dablin objavio je brošuru u kojoj su kritikovana dva nedavno usvojena ustavna amandmana. Prvim amandmanom svakom je dato pravo da podnese zahtjev sudu da zabrani davanje informacija o abortusima van Irske. Drugim ustavnim amandmanom svakom je dato pravo da zahtijeva određivanje sudske zabrane ženi da putuje u inostranstvo ako se smatra da namjerava da abortira.

Godine 1986, odlučujući po predstavnici koju je podnijelo Irsko društvo za zaštitu nerođene djece (Society for the Protection of Unborn Children (Ireland)

146. *I.A. protiv Turske*, 13. septembar 2005, stav 30.

147. Zajedničko izdvojeno mišljenje sudija Kosta, Kabral Bareto i Jungvirt, stav 1.

148. Stav 8.

149. *Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske*, 29. oktobar 1992.

Ltd), irski sudovi odlučili su da davanje informacija o abortusu predstavlja povredu Ustava i nekih odredaba zakona. Sud je izdao trajnu zabranu Centru za dobrobit žena Dablin i savjetovalištu Otvorena vrata da daju savjete ili pomažu trudnicama u vezi sa abortusom van Irske. Ove dvije organizacije žalile su se Sudu u Strazburu tvrdeći da im je povrijeđeno pravo na saopštavanje i primanje informacija. Pridružile su im se i četiri žene, od kojih su dvije bile direktne žrtve zabrane a dvije posredne žrtve.

Razmatrajući zaštitu „morala“ kao legitimni cilj, Sud je tvrdio da se zaštita nerođene djece oslanja na duboke moralne vrijednosti Iraca i smatrao da, iako je sloboda procjene domaćih organa šira u odnosu na „moral“, ipak nije neograničena: domaći organi nemaju „nesputano i nepodložno preispitivanju“ diskreciono pravo¹⁵⁰. Nadalje, Sud je ispitao da li je miješanje predstavljalo odgovor na „hitnu društvenu potrebu“ i da li je bilo srazmjerno legitimnom cilju čijem se ostvarenju težilo. Sud je bio zapanjen apsolutnom prirodom zabrana koje su izdali irski sudovi kojima je izrečena trajna i opšta zabrana „bez obzira na godine ili zdravstveno stanje ili razloge zbog kojih su tražili savjet u vezi prekida trudnoće“ (stav 73). Sud je smatrao da je takvo ograničenje bilo preširoko i neproporcionalno. Govoreći o neproporcionalnoj prirodi miješanja, Sud je konstatovao da postoje i drugi dostupni izvori informacija (časopisi, telefonski imenici, ljudi koji žive u inostranstvu), što je sve dokazivalo da potreba za ograničenjem koje je određeno podnosiocima predstavke nije bilo hitna potreba.

Ovdje je ponovo domaćim sudovima ukazano da su opšte i/ili trajne zabrane slobode izražavanja neprihvatljive čak i u osjetljivim oblastima kao što je moral. Domaćim sudovima time su date smjernice za primjenu načela proporcionalnosti: važna je ciljna grupa izražavanja a naročito je relevantno ako su i djeca i omladina ciljna grupa; važne su mjere kojima se ograničava pristup određenoj formi izražavanja, jer dokazuju brigu za smanjenje „nemoralnog“ uticaja; treba utvrditi i stvarnu štetu po „moral“, kako bi se izbjegla proizvoljnost.

150. Stav 68.

Poglavlje 6

Sloboda izražavanja i ugled

Zaštita „ugleda i prava drugih“ je „legitimni cilj“ koji vlasti daleko najčešće koriste da ograniče slobodu izražavanja. Koristi se veoma često da se političari ili državni službenici zaštite od kritika. Sud je, stoga, razvio obimnu sudsku praksu po ovom pitanju, koja pokazuje visok stepen zaštite koji se daje slobodi izražavanja, a naročito štampi. Povlašćena pozicija medija proizlazi iz stava Suda o ključnoj ulozi koju političko izražavanje ima u demokratskom društvu kako po pitanju izbornog procesa tako i kada se radi o svakodnevnim pitanjima od javnog interesa. Po pitanju samih formulacija, Sud prihvata strogo i oštro kritikovanje, kao i slikovito izražavanje jer ono ima prednost da privlači pažnju na teme o kojima se raspravlja.

U cilju balansiranja prava na slobodu izražavanja i prava na privatnost, Sud koristi šest kriterijuma utvrđenih u predmetu *Axel Springer AG protiv Njemačke*:¹⁵¹ doprinos raspravi od opšteg interesa; koliko je poznato lice o kojem se izvještava i predmet izvještaja; prethodno ponašanje tog lica; način korišćen za pribavljanje informacija; vjerodostojnost, sadržina, forma i posljedice izvještaja; i izrečena kazna. Navedeni pojmovi detaljnije su analizirani u daljem tekstu.

6.1. Ugled javnih ličnosti

U sudskoj praksi Suda može se vidjeti gradacija zaštite za različite grupe. Za izražavanje upućeno protiv sudija, Sud je favorizovao manju zaštitu i ostavio državi veliku slobodu procjene. Govor usmjeren na obične ljude i javne ličnosti (osim političara) takođe ima manju zaštitu. Najviši nivo zaštite daje se govoru o političarima i visokim funkcionerima, dok se kritika može uputiti državi, vladi i drugim državnim institucijama.¹⁵² Ipak, sloboda štampe da se miješa u privatni život javnih ličnosti nije apsolutna. U predmetu *Von Hannover protiv Njemačke*, Sud je donio odluku u korist prava na poštovanje privatnog života. Sud je ponovio da koncept privatnog života obuhvata i aspekte koji se odnose na lični identitet, kao što je ime osobe ili slika osobe. Nadalje, privatni život, po mišljenju Suda, obuhvata fizički i psihički integritet osobe;

151. *Axel Springer AG protiv Njemačke*, 7. februar 2012.

152. Human rights files No. 18, Freedom of expression in Europe, Case-law concerning Article 10 of the European Convention on Human Rights, Savjet Evrope, mart 2007.

garancija predviđena članom 8 Konvencije prvenstveno je namijenjena da se obezbijedi razvoj, bez miješanja spolja, ličnosti svakog pojedinca u njegovim odnosima sa drugim ljudima. Podnosiocu predstavke odobrena je zaštita od objavljivanja slika i članaka o sferi privatnog i porodičnog života.¹⁵³

6.2. Kritika političara

Mnogo manja zaštita biće data privatnosti i ugledu političara, posebno ako informacije o privatnom životu tog lica utiču na njegove dužnosti i javne funkcije. Sud je zaključio da time što su spremni da rade u javnoj sferi, političari sebe dobrovoljno stavljaju u centar pažnje i samim tim treba da tolerišu više kritike, odnosno da imaju „deblju kožu“.

U predmetu *Lingens protiv Austrije*,¹⁵⁴ Sud je balansirao slobodu štampe i pravo na ugled visokog javnog funkcionera. U oktobru 1975. godine, nakon parlamentarnih izbora u Austriji, g. Lingens objavio je dva članka u kojima je kritikovao saveznog kancelara Austrije g. Bruna Krajskog (Bruno Kreisky), koji je pobijedio na izborima. Kritika je bila usmjerena na politički potez kancelara, koji je najavio koaliciju sa partijom na čijem čelu je bilo lice sa nacističkom prošlošću, kao i na kancelarove sistematske napore da politički održi bivše naciste. Kancelarovo ponašanje okarakterisano je kao „nemoralno“, „nedostojanstveno“ i kao „oportunizam najgore vrste“. Postupajući po privatnoj tužbi kancelara, austrijski sudovi zaključili su da su ove izjave uvredljive i novčano su kaznili novinara. Domaći sudovi bili su i mišljenja da novinar ne može da dokaže istinitost svog navoda koji se odnosi na „oportunizam najgore vrste“. Pred Sudom u Strazburu, austrijska vlada tvrdila je da je osuđujuća presuda izrečena podnosiocu predstavke imala za cilj da zaštiti ugled kancelara.

Razmatrajući da li je miješanje bilo neophodno u „demokratskom društvu“, Sud je razvio neke veoma važne principe. Političari moraju pokazati veću toleranciju kada su kritikovani od strane medija:

[s]loboda štampe nadalje pruža javnosti jedno od najboljih sredstava za otkrivanje i formiranje mišljenja o idejama i stavovima političkih vođa. Još opštije, sloboda političke debate u samoj je srži koncepta demokratskog društva koje prevladava u cijeloj Konvenciji.

Granice prihvatljive kritike, shodno tome, šire su kada je u pitanju političar kao takav nego što je to slučaj sa običnim građanima. Za razliku od ovih drugih, političar neminovno i svjesno izlaže svaku svoju riječ i postupak pažljivoj analizi i novinara i šire javnosti, pa samim tim mora da pokaže i veći stepen tolerancije.¹⁵⁵

Sud nije isključio zaštitu ugleda političara, ali je zauzeo stav da se „u takvim

153. *Von Hannover protiv Njemačke*, 24. jun 2004.

154. *Lingens protiv Austrije*, 8. jul 1986.

155. Stav 42.

slučajevima, uslovi takve zaštite moraju cijeniti u odnosu na interese otvorene rasprave o političkim pitanjima“.¹⁵⁶

Politički kontekst spornih članaka takođe je bio relevantan: „[o]sporene izraze treba, stoga, posmatrati u kontekstu post-izbornih političkih kontroverzi; ... u ovoj borbi svako je koristio oružje koje mu je bilo na raspolaganju; a ono nije bilo ni najmanje neuobičajeno u političkim borbama u kojima je teško izvojevati pobjedu“.¹⁵⁷

Uticaj osude podnosioca predstavke na slobodu štampe uopšte bio je još jedan element za koji je Sud smatrao da je relevantan:

[k]ao što je vlada istakla, osporeni članci su u to vrijeme već bili široko dostupni, tako da iako izrečena kazna nije, strogo uzevši, spriječila autora da se izrazi, ipak je predstavljala jedan vid cenzure, koja bi ga vjerovatno odgovorio od sličnih kritika ubuduće ... U kontekstu političke rasprave, takva kazna će vjerovatno odvratiti novinare od njihovog doprinosa javnoj raspravi o pitanjima koja utiču na život zajednice. Na isti način, ovakva sankcija će vjerovatno sputavati štampu u vršenju njenog zadatka davanja informacija i javnog kontrolora.¹⁵⁸

Saglasno principima Suda, svaki unutrašnji zakon koji posebnim ili većim kaznama štiti političare ili uopšte sve više funkcionere (kao što su predsjednik države, predsjednik vlade, ministri, poslanici itd.) od uvrede ili klevete, naročito od strane štampe, bio bi nespojiv sa članom 10.¹⁵⁹ Kada takve odredbe postoje i kada se na njih pozovu političari, domaći sudovi moraju se uzdržati od njihove primjene. Zauzvrat, dozvoljeno je oslanjanje na opšte odredbe o uvredi i kleveti. Štaviše, ukoliko su čast i ugled političara suprotstavljeni slobodi štampe, domaći sudovi moraju pažljivo da primijene načelo proporcionalnosti i da odluče da li je izricanje osuđujuće presude novinaru neophodna mjera u demokratskom društvu, imajući u vidu smjernice koje je Sud dao u predmetima kao što je *Lingens*.

Sud je naglasio u predmetu *Sanocki protiv Poljske*, da iako političari treba da prihvate širu kritiku, moraju da imaju mogućnost da se brane kada smatraju da je publikacija koja baca sumnju na njihovu ličnost neistinita i da može da navede javnost na pogrešno mišljenje u pogledu načina na koji vrše vlast.¹⁶⁰

156. Stav 42.

157. Stav 43.

158. Stav 44.

159. *Otegi Mondragon protiv Španije*, 15. mart 2011.

160. *Sanocki protiv Poljske*, 17. jul 2007, stav 61.

6.3. Visoki funkcioneri i državni službenici

Niži nivo zaštite (u odnosu na kritiku usmjerenu prema političarima) daje se u pogledu uvrede ili klevete visokih funkcionera (uključujući predsjednika države,¹⁶¹ ministre,¹⁶² poslanike itd.) ili državnih službenika¹⁶³ (uključujući policijske službenike, tužioce i službenike koji sprovode zakon, i sve zaposlene u javnom sektoru). Čini se da Sud proširuje „manevarski prostor“ za granično kritičko/uvredljivo izražavanje usmjereno prema zaposlenima u javnom sektoru ili javnim subjektima, kojim se raspravlja ili komentariše o pitanjima od javnog interesa ili koje je dio političke rasprave.¹⁶⁴

U predmetu *Colombani i drugi protiv Francuske*, Sud je analizirao francuski zakon o zaštiti šefa države u kontekstu klevete Kralja Maroka. Sud je konstatovao da je zakon imao tendenciju da šefovima država dodjeljuje vanrednu privilegiju:

[Z]aštiti ih od kritike isključivo zbog njihove funkcije ili statusa, bez obzira na to da li je kritika opravdana ... dovodi do dodjele posebne privilegije inostranim šefovima država koja se ne može izjednačiti sa savremenom praksom i političkim koncepcijama. Bez obzira na očigledni interes koji svaka država ima da održi prijateljske odnose sa liderima drugih država koji se zasnivaju na povjerenju, ovakva privilegija prevazilazi ono što je neophodno za ostvarivanje takvog cilja.¹⁶⁵

U predmetu *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*,¹⁶⁶ Sud je potvrdio slobodu štampe u kontekstu kritikovanja državnih službenika. Podnosilac predstavke (pisac) objavio je u dnevnom listu dva članka o brutalnosti policije. Prvi članak bio je u formi pisma upućenog ministru pravde koji je bio pozvan da izda nalog „da se istraže glasine, koje su postepeno postajale javno mišljenje, da u policijskim snagama Rejkjavika ima sve više brutalnosti koja je zataškavana na neprirodan način“. Osim novinara koji je bio žrtva policijske brutalnosti, podnosilac predstavke nije naveo imena drugih žrtava. Opisujući policijske službenike i njihovo ponašanje, g. Torgeirson spometio je, između ostalog, i sljedeće izraze: „divlje zvijeri u uniformama koje se šunjaju okolo, tiho ili ne, u džungli noćnog života našeg grada“; „pojedinci svedeni na mentalni uzrast novorođenčeta što je rezultat specijalnih poteza gušenja koje policajci i izbacivači uče i koriste sa brutalnom spontanošću umjesto da se ophode prema ljudima obazrivo i pažljivo“ i „dozvoljavaju nasilnicima i sadistima da uživlja-

161. Zaštita inostranog šefa države analizirana je u predmetu *Eon protiv Francuske* od 14. marta 2013. Sud je utvrdio da nije bilo razloga da se zakonima o zabrani uvrede ili klevete šefu države dodijeli posebna zaštita.

162. *Tuşalp protiv Turske*, 21. februar 2012.

163. *Sokołowski protiv Poljske*, 29. mart 2005.

164. *Uj protiv Mađarske*, 19. jul 2011.

165. *Colombani i drugi protiv Francuske*, 25. jun 2002, stav 68.

166. *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, 25. jun 1992.

vaju svoje perverzije“. Nakon televizijske emisije u kojoj je policija negirala navode o brutalnosti, podnosilac predstavke objavio je drugi članak u kojem je naveo da je „[policijsko] ponašanje bilo toliko tipično za ono što postepeno postaje javna slika naših policijskih snaga koje se brane: maltretiranje, lažiranje, nezakonite radnje, sujevjerje, nepromišljenost i nesposobnost“. Podnosilac predstavke kažnjen je novčano zbog klevete neimenovanih pripadnika policijskih snaga.

Pred Sudom, vlada je tvrdila da je osuda imala za cilj da zaštiti „ugled ... drugih“, naime, ugled policijskih službenika i, osim toga, da su granice prihvatljive kritike šire samo u odnosu na politički govor. Sud je, međutim, primijetio „da u njegovoj sudskoj praksi ne postoji osnov za razlikovanje političkih rasprava od rasprava o drugim pitanjima od javnog interesa, na način na koji je to učinila vlada“. U pogledu jezika, Sud je izjavio da su „oba članka formulirana naročito oštrim jezičkim izrazima. Međutim, imajući u vidu njihovu svrhu, kao i uticaj koji je trebalo da imaju, Sud je mišljenja da se upotrijebljeni jezik ne može smatrati pretjeranim“. Sud je zaključio da su „osuđujuća presuda i kazna mogle da obeshrabre otvorenu raspravu o pitanjima od javnog interesa“ i da razlozi koje je iznijela vlada nisu dokazali srazmjernost miješanja u odnosu na legitimni cilj kojem se težilo. Osuda podnosioca predstavke, stoga, nije bila „neophodna u demokratskom društvu“.¹⁶⁷

U predmetu *Thoma protiv Luksemburga*, novinaru je naređeno da plati odštetu zbog izjave da su svi zvaničnici Komisije za vodoprivredu i šumarstvo, osim jednog, podmitljivi. Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 10, uzevši u obzir široku raspravu o ovoj temi i opšti interes koji je ona izazvala. Osvrćući se na kritikovanje državnih službenika, Sud je utvrdio da:

Državni službenici koji djeluju u zvaničnom svojstvu, kao političari, podložni su širim granicama prihvatljivog kritikovanja nego privatna lica. Međutim, ne može se reći da državni službenici sebe svjesno izlažu detaljnom preispitivanju svake svoje riječi i radnje u mjeri u kojoj to čine političari i da bi ih, stoga, trebalo tretirati ravnopravno sa političarima kada se radi o kritikovanju njihovog ponašanja.¹⁶⁸

Kritici pojedinih sudija i tužilaca ne daje se ista zaštita – Sud daje posebnu zaštitu pripadnicima pravosuđa.¹⁶⁹

U predmetu *Castells protiv Španije*¹⁷⁰, Sud se založio za snažnu zaštitu slobode izražavanja političke opozicije. G. Kastels (Castells) bio je senator u španskom Parlamentu, u kojem je predstavljao političku organizaciju naklonjenu nezavisnosti Baskije. Godine 1979, napisao je članak „Nečuvena nekažnjivost“, koji je objavljen u nacionalnom dnevnom novinskom listu. G. Kastels je optužio

167. St. 64-69.

168. *Thoma protiv Luksemburga*, 29. mart 2001.

169. *Blaja News Sp. z o.o. protiv Poljske*, 26. novembar 2013; *Łozowska protiv Poljske*, 13. januar 2015.

170. *Castells protiv Španije*, 23. april 1992.

vladu da nije istražila ubistva u Baskiji i izjavio: „[u]činioci ovih krivičnih djela nastavljaju da rade i ostaju na odgovornim položajima nekažnjeni. Nije izdat nijedan nalog za njihovo hapšenje“. Optužio je i vladu za saučesništvo u ovim krivičnim djelima:

[d]jesno krilo, koje je na vlasti, ima sva sredstva na raspolaganju (policiju, sudove i zatvore) da pronađe i kazni učinioce tolikih krivičnih djela. Ali ne brinite, desni neće istraživati sami sebe.

...

Danas su za javni red i krivično gonjenje odgovorni isti oni od prije.

Govoreći o ekstremističkim grupama krivim za ova krivična djela, napisao je:

[o]ni imaju značajnu dokumentaciju koja se ažurira. Imaju takođe i značajne zalihe oružja i novca. Imaju neograničen materijal i sredstva i funkcionišu bez ikakvog kažnjavanja ... može se reći da im je unaprijed garantovan pravni imunitet.

G. Kastels je dalje tvrdio:

[i]za ovih djela može stajati jedino vladu, vladina grupacija ili njeni zaposleni. Mi znamo da će oni sve više koristiti nemilosrdno proganjanje baskijskih disidenata i njihovu fizičku eliminaciju kao politički instrument... Ali zbog sljedeće žrtve u našem narodu, odgovorni moraju biti odmah identifikovani uz najveći mogući publicitet.

G. Kastels bio je optužen da je vrijeđao vladu i osuđen je na godinu dana zatvora koju kaznu nikad nije izdržao.

Pred Sudom, španske vlasti tvrdile su da je osuda g. Kastelsa služila da spriječi „nered ili kriminal“. Ispitujući da li je miješanje bilo „neophodno u demokratskom društvu“, Sud je utvrdio:

[s]loboda izražavanja važna je svima, a posebno izabranom predstavniku naroda. On predstavlja svoje biračko tijelo, skreće pažnju na ono za što su oni zainteresovani i brani njihove interese. Shodno tome, miješanje u slobodu izražavanja opozicionog člana Parlamenta, kao što je podnosilac predstavke, zahtijeva veoma detaljno ispitivanje od strane Suda.¹⁷¹

Sud je zatim primijetio da „g. Castells nije izrazio svoje mišljenje sa senatorske govornice, kao što je mogao da učini bez ikakvog straha od sankcija, već se odlučio da to uradi putem časopisa. To, međutim, ne znači da je izgubio svoje pravo da kritikuje vladu“.

Sud se, zatim, osvrnuo na kritikovanje vlade:

171. Stav 42.

[g]ranice dozvoljenog kritikovanja šire su kada je u pitanju vlada nego kada je u pitanju privatno lice ili čak i političar. U demokratskom društvu radnje ili propusti vlade moraju biti predmet detaljnog ispitivanja ne samo zakonodavnih i sudskih vlasti, već i štampe i javnog mnjenja. Osim toga, zbog dominantne pozicije koju zauzima, neophodno je da vlada pokaže uzdržanost u pribjegavanju krivičnom postupku, naročito kada na raspolaganju ima druga sredstva da odgovori na neopravdane napade i kritike svojih protivnika ili medija.¹⁷²

Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 10. Osim toga, prema saglasnom mišljenju sudije De Mejera, „nema osnova za pružanje bolje zaštite institucijama u odnosu na pojedince, ili, pak, vladi u odnosu na opoziciju“.

Slično tome, u skladu sa naučenim iz prethodnih presuda, domaći sudovi moraju razumjeti da, iako u načelu podstrekavanje na pravnu neposlušnost jeste kažnjivo, sudije ne smiju automatski primjenjivati zabranu predviđenu zakonom, već moraju da odmjere suprotstavljene interese i primijene načelo proporcionalnosti kada odlučuju da li je kažnjavanje određenog ostvarivanja slobode izražavanja „neophodno u demokratskom društvu“. Štaviše, kao što se može vidjeti u presudi u predmetu Castells, domaći sudovi moraju se uzdržati od kažnjavanja kritikovanja državnih organa. Takva kritika, pa čak i oštra, dio je političkog pluralizma i pluralizma mišljenja.

I dok cilj osuđujuće presude izrečene licu koje je uvrijedilo ili oklevetalo lice iz neke od ove dvije kategorije može biti opravdan potrebom da se zaštite „ugled ili prava drugih“, veća kazna – propisana zakonom – od one koja je propisana za uvredu ili klevetu običnog lica neće biti opravdana. Veće kazne za klevetanje visokih zvaničnika i državnih službenika suprotne su načelu jednakosti pred zakonom. Štaviše, takve veće kazne implicitno bi štatile i više od prava pojedinaca koji obavljaju takve funkcije. Štatile bi apstraktne pojmove, kao što su „državni autoritet“ ili „državni prestiž“, koji se ne nalaze na spisku iz člana 10 stav 2.

Osim toga, vrijednosti kao što su „ugled/čast zemlje ili vlade“, „ugled/čast nacije“, „država ili drugi službeni simboli“, „ugled/autoritet javnih organa vlasti“ (osim sudova) nisu predviđene stavom 2 i, stoga, ne predstavljaju legitime ciljeve koji opravdavaju ograničavanje slobode izražavanja. Zato domaći sudovi ne smiju sankcionisati bilo kakvo kritikovanje – izraženo riječima, gestovima, slikama niti na bilo koji drugi način – takvih apstraktnih pojmova, pošto oni ne spadaju u oblast zaštićenu stavom 2. Objašnjenje se može naći u pravilima demokratskih društava, gdje kritikovanje onih koji vrše vlast (bilo pojedinaca bilo institucija) predstavlja osnovno pravo i dužnost medija, običnih pojedinaca i društva u cjelini. Na primjer, uništavanje ili „vrijeđanje“ državnog simbola izražavalo bi nečije neslaganje ili kritikovanje nekih političkih odluka, aktivnosti javnih organa vlasti, javne politike u određenim oblastima ili bilo šta drugo u vezi sa vršenjem vlasti. Takvo neslaganje ili kritikovanje mora da

172. Stav 46.

bude slobodno jer je to jedini način da se javno rasprave nepravilnosti i iznađe moguće rješenje. Osim toga, opšti i apstraktni pojmovi, kao što je „državna vlast“ obično obuhvaju i prikrivaju i neke privatne i prilično nezakonite interese onih na vlasti ili barem njihov interes da ostanu na vlasti po svaku cijenu.

Neke evropske jurisdikcije eliminisale su iz svojih pravnih sistema mogućnost zaštite ugleda od strane državnih institucija. Sud je priznao da „mogu da postoje opravdani politički razlozi da se odluči da javni organi [kao što je služba za upravljanje sudovima] ne bi trebalo da aktivnu legitimaciju za podnošenje tužbe“.¹⁷³ Međutim, Sud je utvrdio da nije „njegov zadatak da ispituje domaće zakonodavstvo u pojedinostima, već da razmotri način na koji je to zakonodavstvo primijenjeno ili utiče na podnosioca predstavke u određenom predmetu“.¹⁷⁴

6.4. Kritika privrednih subjekata

Sud je analizirao kritiku privrednih subjekata u predmetu *Kuliš i Różycki protiv Poljske*. Vlasnik i glavni urednik poljskog časopisa „Angora“ i njegovog dodatka za djecu „Angorka“ objavio je članak u „Angorki“ koji se odnosio na reklamnu kampanju za čips od krompira čiji je proizvođač društvo Star Foods. Na naslovnoj stranici časopisa prikazana je karikatura dječaka koji drži kesu čipsa proizvođača Star Foods i govori psu koji se zove Reksio, popularnom liku iz crtanih filmova za djecu, „Ne brini! I ja bih bio ubica da pojedem ovo smeće!“ Predmetni crtež imao je naslov: „Djeca u Poljskoj šokirana reklamom za čips, Reksio je ubica“. Na sljedećoj stranici bio je članak koji je izvještavao da su roditelji i djeca zgroženi i čak i uplašeni zbog papirića na kojima je prikazan slogan u kome se navodi da je pas Reksio ubica, a koji se tada mogao pronaći u kesicama pomenutog čipsa. Društvo Star Foods je nakon toga podnijelo tužbu za zaštitu ličnih prava protiv oba podnosioca predstavke, kojom je od njih zahtijevalo da objave izvinjenje zbog potpuno neopravdane diskreditacije njegovih proizvoda i da uplate iznos od 10.000 PLN u dobrotvorne svrhe. Poljski sud donio je odluku u korist tužioca. Sud u Strazburu je naglasio da predmetna karikatura nije sadržala klevetničku izjavu o činjenicama, već vrednosni sud predstavljen na satiričan način. Štaviše, veliki naslov koji je upućivao na „šokantnu reklamnu kampanju“, upotreba spornog slogana koji se nalazio u kesicama čipsa, kao i članak na drugoj strani, jasno su pokazali da je karikatura zapravo bila inspirisana reklamnom kampanjom privrednog društva. Imajući u vidu prethodno navedeno, Sud je utvrdio da cilj podnosioca predstavke nije bio da proizvod izgleda lošije u očima čitalaca, već da se ojača svijest o vrsti reklame koju je tužilac sprovodio da poveća prodaju i o njenoj neprihvatljivosti kada je u pitanju reklamiranje namijenjeno djeci.¹⁷⁵

173. *Romanenko i drugi protiv Rusije*, 8. oktobar 2009, stav 39.

174. *Ibid.*

175. *Kuliš i Różycki protiv Poljske*, 6. oktobar 2009.

6.5. Zaštita maloljetnika

Posebnu zaštitu imaju i informacije o maloljetnicima. U jednom predmetu koji se odnosio na novinski članak koji se bavio sporom između roditelja oko starateljstva, Sud je zaključio da dijete koje je bilo predmet tih članaka nije javna ličnost, niti je ušlo u javnu sferu tako što je postalo žrtva spora oko starateljstva između njegovih roditelja, koji je privukao značajnu pažnju javnosti. Novinski članci bavili su se pitanjem od javnog interesa koje je dovelo do javne rasprave, odnosno odgovarajućim izvršenjem odluka o starateljstvu i da li i u kojoj mjeri se u ovom kontekstu mogu koristiti ili treba koristiti mjere prinude. Međutim, imajući u vidu da ni dijete ni njegovi roditelji nisu bili javne ličnosti, niti su ranije ušli u javnu sferu, Sud je zaključio da nije bilo nužno radi razumijevanja slučaja da se objelodani njegov identitet, otkriju najintimniji podaci o njegovom životu ili da se objavi slika sa koje je mogao da bude prepoznat.¹⁷⁶

6.6. Autoritet i nepristrasnost sudstva

Sudska praksa Suda koja se odnosi na autoritet i nepristrasnost sudstva pokazuje da iako sudstvo uživa posebnu zaštitu, ono ipak ne funkcioniše u vakuumu i pitanja o sprovođenju pravde mogu takođe da budu dio javne rasprave.

U predmetu *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,¹⁷⁷ vlada je opravdala sudske zabrane objavljivanja novinskog članka interesom zaštite nepristrasnosti sudstva i očuvanja povjerenja javnosti u sudske organe. Zbog upotrebe sedativa „talidomida“, u periodu od 1959. do 1962. godine mnoga djeca rođena su sa ozbiljnim deformitetima. Lijek je proizvodilo i prodavalo privredno društvo Distillers Company Ltd, koje ga je povuklo sa tržišta 1961. godine. Roditelji su tužili društvo, tražeći odštetu, a pregovori između stranaka trajali su godinama. Transakcije između stranaka morali su da odobre sudovi. Svi novinski listovi, uključujući i „The Sunday Times“, opsežno su izvještavali o ovoj temi. Godine 1971. stranke su započele pregovore o osnivanju dobrotvornog fonda za djecu sa deformitetima. U septembru 1972. godine, „The Sunday Times“ objavio je članak pod naslovom „Naša talidomid djeca: uzrok nacionalnog stida“, kritikujući društvo zbog umanjenog iznosa novca koji je isplaćen žrtvama i zbog malog iznosa koji je društvo namjeravalo da uplati u dobrotvorni fond. „The Sunday Times“ je najavio da će, u nekom budućem članku, opisati okolnosti tragedije.

Na zahtjev privrednog društva, javni tužilac zatražio je od suda da izda zabranu protiv lista, tvrdeći da bi objavljivanje najavljenog članka predstavljalo

176. *Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH protiv Austrije* (br. 2), 19. jun 2012. i *Krone Verlag GmbH protiv Austrije*, presuda od 19. juna 2012.

177. *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. april 1979.

opstrukciju pravde. Sudska zabrana je odobrena i „The Sunday Times“ se suzdržao od objavljivanja.

Pred Sudom u Strazburu, „The Sunday Times“ je tvrdio da je povrijeđen član 10. Vlada je opravdala sudsku zabranu potrebom da se očuva „autoritet i nepristrasnost sudstva“, pošto su postupci u predmetima u vezi sa talidomidom još uvijek bili u toku pred sudovima. Sud je smatrao da je:

[o]pšte priznata činjenica da sudovi ne mogu da rade u vakuumu. Iako su oni mjesta gdje se rješavaju sporovi, to ne znači da ne može postojati prethodna rasprava o sporovima i negdje drugo, bilo u specijalizovanim listovima, opštoj štampi ili u javnosti uopšte. Nadalje, iako mas-mediji ne smiju da prekorače granice nametnute u interesu pravilnog sprovođenja pravde, na njima je da saopštavaju informacije i ideje o pitanjima koja se nađu pred sudom, baš kao i u drugim oblastima od javnog interesa. Ne samo da mediji imaju zadatak da saopštavaju takve informacije i ideje: javnost ima pravo i da ih prima.¹⁷⁸

U konkretnim okolnostima ovog predmeta, Sud je konstatovao da je „katastrofa talidomid“ bila pitanje od nespornog javnog značaja. Osim toga, porodice obuhvaćene tragedijom, kao i široka javnost, imale su pravo da budu informisane o svim činjenicama vezanim za ovo pitanje. Sud je zaključio da sudska zabrana izdata protiv lista „ne odgovara društvenoj potrebi koja je u dovoljnoj mjeri goruća da prevagne nad javnim interesom slobode izražavanja u smislu Konvencije“¹⁷⁹.

Postojeća pravila koja se odnose na ograničenje klevetničkog govora po osnovu čuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva proizlaze iz dva predmeta: *Nikula protiv Finske*¹⁸⁰ i *Morice protiv Francuske*¹⁸¹. U podnesku koji je gđa Nikula pročitala pred gradskim sudom, javni tužilac, g. T., kritikovan je zbog „manipulacije funkcije i nezakonitog izvođenja dokaza“. Po privatnoj tužbi koju je podnio g. T., gđa Nikula je 1994. godine osuđena zbog javne klevete počinjene bez boljeg poznavanja. Vrhovni sud je potvrdio krivičnu presudu 1996. godine, ali je ograničio sankciju samo na isplatu naknade štete i troškova. Presedanom u predmetu Nikula uspostavljena je sloboda advokata da kritikuje ponašanje javnog tužioca pred sudom, u toku odbrane svog klijenta. Poseban status advokata daje im ključnu poziciju u sprovođenju pravde kao posrednika između javnosti i sudova. Podnesci podnositeljke predstavke bili su ograničeni na sudnicu, za razliku od kritike sudije ili tužioca iskazane u medijima. Prijetnju nekim preispitivanjem *ex post facto* kritike javnog tužioca od strane advokata teško je uskladiti sa dužnošću branioca da predano brani interese svojih klijenata. Na procjenu argumenta odbrane ne bi trebalo da utiče eventualni „efekat odvratanja“ koji ima krivična sankcija ili obaveza plaćanja

178. Stav 65.

179. Stav 67.

180. *Nikula protiv Finske*, 21. mart 2002.

181. *Morice protiv Francuske*, 23. april 2015.

naknade za pretrpljenu štetu ili nastale troškove.

Predmet *Morice* se odnosio na izjave koje je jedan advokat dao u francuskom dnevnom listu "Le Monde"; izjave su sadržale tekst pisma koje je podnosilac predstavke poslao ministru pravde a u kojem je tražio da se pokrene upravna istraga protiv dvojice sudija. Vijeće Suda utvrdilo je da krivična sankcija – novčana kazna u visini od 4 000 eura – predstavlja opravdano ograničenje, ali je to Veliko vijeće naknadno preinačilo u nesrazmjerno ograničenje. Kao što je utvrđeno u jednom drugom slučaju, advokatima se neće dati zaštita za kritike usmjerene protiv određenih sudija. Članom 10 nije zaštićeno pisanje u cirkularnom dopisu koji je bio naslovljen na više sudija, da je jedan od njih "pristrasan" i da je počinio greške "svjesno ... zlonamjerno ili iz grubog nemara ili zbog nedostatka posvećenosti", bez pružanja dovoljnih dokaza koji dokažu takvu zlonamjernost.¹⁸²

U predmetu *De Haes i Gijssels protiv Belgije*,¹⁸³ podnosioci predstavke, dva novinara, izvještavali su u novinama o predmetu u kome je postupak bio u toku pred sudovima. U pet članaka kritikovali zagrižljivo sudije apelacionog suda koje su odlučile, u brakorazvodnoj parnici, da će dvoje djece razvedenih roditelja živjeti sa ocem. Oca, poznatog notara, su bivša supruga i njeni roditelji prethodno optužili da je seksualno zlostavljao dvoje djece. U vrijeme razvoda, istraga protiv notara okončana je bez optužnice.

Trojica sudija i tužilac tužili su dvojicu novinara i novinski list, tražeći odštetu za klevetu. Građanski sudovi smatrali su da su dvojica novinara doveli do snažne sumnje u nepristrasnost sudija pišući da su namjerno pogrešno presudili zbog svog bliskog političkog odnosa sa notarom. Novinarima je određeno da plate odštetu (simboličan iznos) i da o svom trošku objave presudu u šest novinskih listova.

Sud je priznao da pripadnici pravosuđa moraju da uživaju javno povjerenje i da, stoga, moraju biti zaštićeni od destruktivnih napada koji nemaju utemeljenje u činjenicama. Štaviše, pošto imaju dužnost diskrecije, sudije ne mogu javno da odgovore na razne napade, kao što, na primjer, mogu političari. Prilikom razmatranja predmetnih članaka Sud je primijetio da su sadržali brojne detaljne informacije, uključujući i stručna mišljenja, što je dokazalo da su novinari sproveli ozbiljno istraživanje prije nego što su informisali javnost o ovom predmetu. Članci su bili dio velike javne rasprave o incestu i o tome kako se sudstvo postupalo u vezi sa tim pitanjem. Dajući odgovarajući značaj pravu javnosti da bude informisana o pitanju od javnog interesa, Sud je odlučio da odluka domaćih sudova nije bila „neophodna u demokratskom društvu“ i da je, shodno tome, došlo do povrede člana 10.

U principu, kleveta sudije od strane štampe predstavlja dio rasprave o nepravilnom radu sudskog sistema ili dio konteksta o sumnji u nezavisnost ili

182. *Peruzzi protiv Italije*, 30. jun 2015, stav 59.

183. *De Haes i Gijssels protiv Belgije*, 24. februar 1997.

nepristrasnost sudija. Takva pitanja uvijek su važna za javnost i ne smiju biti izostavljena iz javne rasprave naročito u zemlji gdje je sudstvo u tranziciji ka nezavisnom i efikasnom sudstvu.¹⁸⁴ Iz tog razloga domaći sudovi moraju odmjeriti vrijednosti i interese koji su dovedeni u pitanje u predmetima u kojima se kritikuju sudije i drugi sudski akteri. Sud mora da uspostavi balans između časti predmetnog sudije i slobode štampe da izvještava o pitanjima od javnog interesa i da odluči šta je prioritet u demokratskom društvu. Naravno kada je kritikovanje prvenstveno usmjereno na vrijeđanje ili klevetanje pripadnika sudstva a da pri tom ne doprinosi javnoj raspravi o sprovođenju pravde, zaštita koja se daje slobodi izražavanja može biti uža. Još jedno važno pitanje u ovom dijelu je mogućnost javnog osporavanja pravosnažnih sudskih odluka.

6.7. Priroda izražavanja

Za član 10 je karakteristično da štiti izražavanje koje nosi sa sobom rizik nanošenja štete ili zaista i šteti interesima drugih. Obično, mišljenja koja ima većina ili velike grupe nisu izložena riziku da dođe do mijesanja države. Upravo zbog toga zaštita koja se pruža članom 10 takođe obuhvata informacije i mišljenja koja izražavaju male grupe ili čak pojedinac kada takvo izražavanje šokira većinu. Tolerisanje stavova pojedinaca značajna je komponenta demokratskog političkog sistema. Osuđujući tiraniju većine Džon Stjuart Mil (John Stuart Mill) je konstatovao: „Kada bi svo čovječanstvo osim samo jedne osobe imalo jedno isto mišljenje, čovječanstvo ne bi imalo više opravdanja da učutka tu jednu osobu nego što bi ta jedna osoba, kada bi imala moć, imala opravdanja da učutka čovječanstvo”.¹⁸⁵

U tom smislu Sud je naveo da član 10 ne štiti samo:

„informacije“ ili „ideje koje se povoljno primaju ili se smatraju neuvredljivima ili nečim što ne izaziva reakcije, već i one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju, takvi su zahtjevi pluralizma, tolerancije i širokumnosti bez kojih nema demokratskog društva”.¹⁸⁶

Upotreba vulgarnih fraza sama po sebi nije presudna prilikom ocjenjivanja uvredljivog izražavanja, jer ona može služiti i samo u svrhe stila izražavanje. Za Sud, stil predstavlja dio komunikacije kao forma izražavanja i kao takav zaštićen je zajedno sa sadržinom izražavanja.¹⁸⁷

Mišljenja izražena oštrim ili prenaplašenim jezikom takođe su zaštićena, a obim zaštite zavisi od konteksta i svrhe kritike. U pitanjima javnih kontroverzi ili javnog interesa, tokom političke debate, u izbornim kampanjama ili kada

184. *Maciejewski protiv Poljske*, 13. januar 2015.

185. "On Liberty" (1859), Penguin Classics, 1985, str. 76.

186. *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. decembar 1976, stav 49; *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, 25. jun 1992; *Jersild protiv Danske*, 23. septembar 1994. (VV); *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 27. mart 1996; *De Haes i Gijels protiv Belgije*, 24. februar 1997.

187. *Uj protiv Madarske*, 19. jul 2011, stav 20.

se kritike upućuju Vladi političarima ili državnim organima, oštre riječi i gruba kritika mogu se očekivati i Sud ih toleriše u većoj mjeri.¹⁸⁸ U predmetu *Thorgeirson protiv Islanda*¹⁸⁹ na primjer, Sud je bio mišljenja da iako članci sadrže veoma oštre izraze – policajci su opisani kao „zvjeri u uniformi” i „pojedinci koji su svedeni na mentalnu dob novorođenčeta, što je rezultat specijalnih poteza gušenja koje policajci i izbacivači uče i koriste sa brutalnom spontanošću” a riječi koje je koristio za policiju bile su „maltretiranje, lažiranje, nezakonite radnje, sujevjerje, nepromišljenost i nesposobnost”. Ovakve formulacije nisu se mogle smatrati pretjeranim, s obzirom da im je cilj bio da se podstakne reforma policije. Isto tako u predmetu *Jersild protiv Danske*¹⁹⁰ činjenica da je jedan intervju koji je obuhvatao rasističke izjave bio prenesen u ozbiljnoj informativnoj emisiji bila je značajna jer je program bio osmišljen tako da informiše ozbiljnu publiku o dešavanjima u zajednici ili u inostranstvu. U predmetu *Dalban protiv Rumunije*, u kome je novinar optužio jednog političara za korupciju i loše upravljanje državnim sredstvima, Sud je bio mišljenja da „novinarska sloboda obuhvata i moguće pribjegavanje određenom stepenu pretjerivanja, pa čak i provokacije”¹⁹¹. U predmetu *Arslan protiv Turske*, podnosilac predstavke kritikovao je postupanje turskih vlasti na jugoistoku zemlje i pri tom je upotrijebio formulaciju koju je Sud opisao kao „neporecivu jetkost” koja „njegovoj kritici daje određenu dozu žestine”. Sud je, međutim, donio odluku da je osuđujuća presuda izrečena podnosiocu predstavke za kritikovanje vlade bila nesrazmjerna i da nije bila neophodna u demokratskom društvu.¹⁹²

Upotrebi nasilnih termina daje se više zaštite kada je u pitanju odgovor na provokaciju. U predmetu *Lopes Gomes da Silva protiv Portugalije*, novinar je kritikovao politička ubjeđenja g. Resende, kandidata za mjesto odbornika i nazvao ga „grotesknim”, „lakrdijašem” i „prostakom”. Ova kritika uslijedila je nakon izjava g. Resendea gdje je on govorio o nizu javnih ličnosti na veoma zajedljiv način, napadajući i njihove fizičke osobine (na primjer, nazvao je bivšeg premijera Francuske „čelavim Jevrejinom”). Sud je bio mišljenja da je osuđujućom presudom koja je izrečena ovom novinaru prekršen član 10 i zaključio je sljedeće

mišljenja koja je izrazio g. Resende i koja su reprodukovana uz sporni uvodni članak sama po sebi formulisana su zajedljivo, provokativno i u najmanjoj mjeri polemički. Nije nerazumno zaključiti da stil članka podnosioca predstavke jeste bio pod uticajem stava g. Resendea.¹⁹³

188. Slobodu izražavanja treba posebno dati u predizbornom periodu kada birači treba da budu informisani o kandidatima. *Kwiecień protiv Poljske*, 9. januar 2007.

189. *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, 25. jun 1992.

190. *Jersild protiv Danske*, 23. septembar 1994.

191. *Dalban protiv Rumunije*, 28. septembar 1999 (VV), stav 49. Slično u *Prager i Oberschlick protiv Austrije*, 26. april 1995 i *Dichand i drugi protiv Austrije*, 26. februar 2002.

192. *Arslan protiv Turske*, 8. jul 1999.

193. *Lopes Gomes da Silva protiv Portugalije*, 28. septembar 2000, stav 35.

U predmetu *Oberschlick* (br. 2) novinar je govorio o g. Hajderu (Haider), vođi austrijske Partije za slobodu i guverneru), kao o „idiotu“ („... on nije nacista... on je, pak, idiot“), i to nakon Hajderove izjave da su se u drugom svjetskom ratu njemački vojnici borili za mir i slobodu. Sud je konstatovao da govor g. Hajdera jeste sam po sebi bio provokativan i da zbog toga riječ „idiot“ ne izgleda nesrazmjerna ogorčenju koje je izazvao g. Hajder.¹⁹⁴

Međutim, Sud postavlja ograničenja u pogledu pretjerivanja u predmetima koji se tiču tabloida. Sud ne štiti članke pisane na senzacionalistički način.¹⁹⁵ U predmetu *Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske*,¹⁹⁶

Sud je utvrdio da su se članci u kojima se opisuje vanbračno dijete princa Alberta Grimaldija, zbog svog tona, činili odmjerenim i nesenzacionalističkim i da im je iz tog razloga data zaštita u skladu sa članom 10.

6.8. Razlika između činjenica i mišljenja

Jedna od naznačajnijih razlika koju domaći sudovi treba da naprave prilikom donošenja odluke u predmetima klevete je razlika između informacija (činjenica) i mišljenja (vrijednosnih sudova) Sud je konstatovao sljedeće:

[p]ostojanje činjenica može se dokazati, dok se istinitost vrijednosnih sudova ne može lako dokazati... [Što se tiče vrijednosnih sudova, ovaj] uslov je nemoguće ispuniti i on krši samu slobodu mišljenja, koja je temeljni dio prava koje se obezbeđuje članom 10.¹⁹⁷

Iako mišljenja predstavljaju stavove ili lične procjene nekog događaja ili situacije i nije moguće dokazivati da li su istinite ili ne, za činjenicu na kojoj se zasniva mišljenje možda se može dokazati da li je istinita ili lažna. Tako je u predmetu *Dalban* Sud izrazio sljedeće mišljenje: „bilo bi neprihvatljivo za novinara da mu se zabrani da izražava kritičke vrijednosne sudove ukoliko ne može da dokaže da su oni istiniti“.¹⁹⁸

Shodno tome, zajedno sa informacijama ili podacima koji se mogu potvrditi, mišljenja, kritike ili nagađanja za koje se ne smije tražiti dokaz istinitosti takođe su zaštićene po članu 10. Štaviše, vrijednosni sudovi, posebno oni koji se izražavaju u politici, uživaju posebnu zaštitu kao preduslov za postojanje pluralizma mišljenja, koje je od ključnog značaja za demokratsko društvo.

194. *Oberschlick protiv Austrije* (br. 2), 1. jul 1997.

195. *Société Prisma Press protiv Francuske*, 1. jul 2003. (odluka).

196. *Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske*, 10. novembar 2015.

197. *Jerusalem protiv Austrije*, 27. februar 2001; *Dichand i drugi protiv Austrije*, 26. februar 2002.

198. *Dalban protiv Rumunije*, 28. septembar 1999. (VV).

Razlika između činjenica i mišljenja i zabrana traženja dokaza za istinitost kada je riječ o mišljenjima postala je veoma značajna u pravnim sistemima država u kojima se još uvijek traži da se dokaže istinitost kada se sudi za krivično djelo „uvrede“ koje se odnosi na izražavanje ideja i mišljenja. Štaviše, čak i kada je riječ o činjenicama, Sud je priznao odbranu da je nešto učinjeno u „dobroj vjeri“ kao nešto čime se ostavlja medijima „prostor za grešku“. Na primjer, u predmetu *Dalban*¹⁹⁹, Sud je naveo „da nema dokaza da je opis dešavanja iznesen u člancima bio u potpunosti netačan i da je bio osmišljen da podstakne kampanju klevetanja protiv G.S.“. U suštini, odbrana da je nešto učinjeno u „dobroj vjeri“ predstavlja zamjenu za dokazivanje istinitosti. Kada novinar ili neka publikacija ima legitiman cilj, a pitanje je od javnog interesa i uloženi su razumni napori da se verifikuju činjenice, štampa ne smije da se smatra odgovornom čak i ako se dokaže da su date činjenice netačne.

Međutim, vrijednosni sudovi moraju biti potkrijepljeni dovoljnom činjeničnom osnovom. Kako je Sud istakao čak i:

[k]ada se za neku konstataciju na kraju može reći da je vrijednosni sud, srazmjernost miješanja može da zavisi od toga da li postoji dovoljna činjenična osnova za spornu izjavu, pošto čak i vrijednosni sud ako nema činjenične osnove koja ga potkrepljuje može da se smatra pretjeranim.²⁰⁰

U predmetu *Lingens*, koji je citiran prethodno u tekstu, Sud je bio mišljenja da je pristup austrijskih sudova u pogledu odbrane vezane za dokazivanje istinitosti izrečenog bio pogrešan. Sud je naglasio razliku između „činjenica“ i „vrijednosnih sudova“, smatrajući da je dokazivanje istinitosti „vrijednosnih sudova“ nemoguć zadatak. Mišljenje podnosioca predstavke o političkom ponašanju kancelara predstavljalo je samo izraz prava na posjedovanje i davanje mišljenja više nego prava na davanje informacija. Zahtjev da se dokaže istinitost vrijednosnih sudova krši suštinu slobode mišljenja. Sud je, takođe, primijetio da činjenice na kojima je g. *Lingens* zasnovao svoj vrijednosni sud nisu bile osporavane i da je on postupao u dobroj vjeri.

Principi koje je Sud razvio u oblasti političkog kritikovanja i razlika između činjenica i mišljenja potvrđene su u mnogim kasnijim presudama. Tako je, u predmetu *Dalban protiv Rumunije*, Sud smatrao da „bi bilo neprihvatljivo da novinaru bude zabranjeno da izražava kritičke vrijednosne sudove osim ako on ili ona ne dokaže njihovu istinitost“.²⁰¹ U predmetu *Oberschlick protiv Austrije* (br. 2) korišćenje riječi „idiot“ da bi se opisalo ponašanje političara ocijenjeno je prihvatljivim.²⁰² U predmetu

199. Ibid.

200. *Feldek protiv Slovačke*, 12. jul 2001, stav 76; *Kuliš i Róžycki protiv Poljske*, 6. oktobar 2009.

201. *Dalban protiv Rumunije*, 28. septembar 1999 (VV), stav 49.

202. *Oberschlick protiv Austrije* (br. 2), 1. jul 1997.

Lopes Gomes de Silva protiv Portugalije, gdje je kandidat na lokalnim izborima nazvan „grotesknim“, „lakrdijašem“ i „prostakom“, Sud je smatrao da način izražavanja, iako britak, nije bio pretjeran i da je predstavljao odgovor na provokativan govor kandidata. Sud je, takođe, izjavio da se „politička pogrda često preliva u ličnu sferu, takvi su rizici politike i slobodnog diskutovanja o idejama, što su garancije demokratskog društva“.²⁰³

Slično tome, gdje domaći zakoni zahtijevaju da se dokaže istinitost konstatacija u predmetima uvredljivog izražavanja, domaći sudovi moraju se uzdržati od zahtijevanja takvih dokaza, u skladu sa razlikom koju je Sud napravio između činjenica i mišljenja.

6.9. Dobra vjera i dužna pažnja

U predmetima klevete, koji se po pravilu odnose na činjenice, mora se prihvatiti odbrana dobre vjere. Ukoliko je u vrijeme objavljivanja novinar imao dovoljno razloga da vjeruje da je određena informacija istinita, njega/nju ne bi trebalo sankcionisati. Vijesti su „kvarljiva roba i odložiti njihovo objavljivanje, makar i za kratak period, može da im oduzme svu vrijednost i zanimljivost“.²⁰⁴ Zato od novinara treba da se traži samo da napravi razumnu provjeru i da u dobroj vjeri pretpostavi tačnost vijesti. Još jedan argument u ovom pogledu odnosi se na odsustvo namjere novinara da okleveta navodnu žrtvu. Ako je novinar vjerovao da je informacija tačna, takva namjera ne postoji i, stoga, ponašanje novinara ne može biti sankcionisano shodno odredbama koje zabranjuju namjernu klevetu; namjerna kleveta je kleveta predviđena krivičnim pravom.

Pored toga, novinari ne bi trebalo da postupaju samo u dobroj vjeri, već bi trebalo da pokažu pažnju i profesionalnost u prikupljanju informacija, a činjenice, naročito, treba potvrditi pouzdanim izvorima. Kada su „okolnosti ukazivale na veću vjerovatnoću netačnosti u podnescima lica koja su bila izvor informacija za novinare, neophodna je naročito pažljiva provjera istinitosti tih navoda“.²⁰⁵ Domaći sudovi bi uvijek trebalo da provjeravaju revnost sa kojom je prikupljen novinarski materijal. Isti standard bi se primjenjivao i na druge profesionalne grupe koje uživaju slobodu izražavanja, na primjer filmski stvaraoci.²⁰⁶

203. *Lopes Gomes da Silva protiv Portugalije*, 28. septembar 2000, stav 34.

204. *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (br. 2), 26. novembar 1991, stav 51.

205. *Stankiewicz i drugi protiv Poljske*, 14. oktobar 2014, stav 58.

206. *Braun protiv Poljske*, 4. novembar 2014.

6.10. Sankcije

Domaći sudovi moraju se uzdržati i od primjene krivičnih sankcija, naročito zatvorske kazne. Takve kazne ugrožavaju samu suštinu slobode izražavanja i djeluju kao cenzura za cijele medije, ometajući štampu u njenoj ulozi javnog kontrolora.

Sud je ponovio da su priroda i težina izrečenih kazni faktori koji se uzimaju u obzir prilikom procjene srazmjernosti miješanja u slobodu izražavanja zajamčenu članom 10.²⁰⁷ U predmetu *Mahmudov i Agazade protiv Azerbejdžana*, u kojem su podnosioci predstavke osuđeni na pet mjeseci zatvora, Sud je zaključio da:

iako je izricanje kazne u načelu stvar za domaće sudove, izricanje kazne zatvora za krivično djelo u novinarstvu biće saglasna sa novinarskom slobodom izražavanja zajamčenom članom 10 Konvencije samo u izuzetnim okolnostima, naime, kada su druga osnovna prava ozbiljno narušena kao, na primjer, u slučaju govora mržnje ili podsticanja na nasilje.²⁰⁸

Uslovan prekid postupka na probni period takođe se smatrao nesrazmjernim miješanjem u slobodu izražavanja.²⁰⁹

Čak i kada su se krivične sankcije sastojale od relativno malih novčanih kazni, Sud je bio protiv takvih sankcija, pošto bi one mogle igrati ulogu implicitne cenzure. U više predmeta gdje je novinarima izrečena novčana kazna Sud je izrazio sljedeće mišljenje:

iako sankcija izrečena autoru nije usko gledano autora spriječila da se izražava, ipak je predstavljala na kraju neku vrstu cenzure, za koju je vjerovatno da može da obeshrabri autora od izražavanja kritike te vrste ubuduće... U kontekstu političke debate takva rečenica bi vjerovatno odvrtila novinara da da svoj doprinos javnoj raspravi o temama koje se tiču života zajednice. Po istom principu, sankcija poput ove obavezno sputava štampu u obavljanju njenog zadatka kao nekoga ko građanima saopštava informacije i upozorava ih na opasnost.²¹⁰

Efekat odvrtačanja koji ima krivična sankcija naročito je opasan u slučajevima političkog govora i rasprave o javnom interesu.²¹¹

Uz to, novčane kazne i troškovi postupka mogu da predstavljaju miješanje u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja kada je njihov iznos takav da se dovodi u pitanje finansijski opstanak lica kojem je naloženo

207. *Ceylan protiv Turske*, 8. jul 1999. (VV), stav 37 i *Skalka protiv Poljske*, 27. maj 2003, st. 41-42.

208. *Mahmudov i Agazade protiv Azerbejdžana*, 18. decembar 2008, stav 50.

209. *Długołęcki protiv Poljske*, 24. februar 2009.

210. *Lingens protiv Austrije*, 8. jul 1986, stav 44; *Barthold protiv Njemačke*, 25. mart 1985.

211. *Lewandowska-Malec protiv Poljske*, 18. septembar 2012, stav 70.

da ih plati.²¹²

Postoji opšti konsenzus među različitim specijalizovanim tijelima međunarodnih i regionalnih organizacija da značajne neželjene efekte na slobodu izražavanja i informisanja ima ne samo primjena krivičnih sankcija, već i sama činjenica da bi se takve sankcije mogle primijeniti. Parlamentarna skupština Savjeta Evrope pozvala je na dekriminalizaciju klevete.²¹³ Sličnim unapređenjem bavio se i Komitet ministara.²¹⁴

Velika naknada štete u građanskom postupku može da predstavlja nesrazmjerno miješanje u ostvarivanje slobode izražavanja. U predmetu *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva* domaći sudovi (na osnovu porotničkog sistema) utvrdili su da je podnosilac predstavke napisao klevetnički članak i zatraženo mu je da (zajedno sa distributerom članka) plati oštećenom licu naknadu štete u iznosu od 1 500 000 funti.²¹⁵ Smatrajući da iznos ove naknade štete u građanskom postupku sam po sebi predstavlja kršenje člana 10, Evropski sud je smatrao da:

...ne stoji da je porota imala slobodu da odredi bilo koji iznos koji su smatrali prikladnim, pošto po Konvenciji određivanje naknade štete za klevetu mora da bude u razumno srazmjernom odnosu sa pretrpljenom povredom ugleda.

Poroti su date instrukcije ne da kazni podnosioca predstavke već samo da odredi iznos koji bi predstavljao naknadu za nematerijalnu štetu koju je pretrpio Lord Aldington [oštećeni].

Uz to, Sud je utvrdio da „obim sudske kontrole... u vrijeme predmeta podnosioca predstavke nije nudio adekvatne i djelotvorne zaštitne mehanizme protiv nesrazmjerno velikih naknada štete“. Shodno tome,

razmotrivši visinu dosuđene naknade štete u predmetu podnosioca predstavke u svjetlu nedostatka adekvatnih i djelotvornih zaštitnih mehanizama u relevantnom vremenskom periodu, a protiv nesrazmjerno velikih naknada štete, Sud zaključuje da je došlo do kršenja prava podnosioca predstavke po članu 10 ... Konvencije.

U nedavnoj presudi, *Kurski protiv Poljske*,²¹⁶ Sud je zaključio da obaveza da se pokriju troškovi štampanja ili emitovanja javnog izvinjenja može

212. *Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske*, 29. oktobar 1992.

213. Rezolucija Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1577 (2007) Ka dekriminalizaciji klevete, usvojena 4. oktobra 2007, dostupna na web adresi: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17588&lang=en>.

214. Deklaracija Komiteta ministara o poželjnosti međunarodnih standarda u pogledu traženja najpovoljnijeg suda (forum shopping) u pogledu klevete, „turizam za klevete“, da bi se obezbijedila sloboda izražavanja, usvojena 4. jula 2012. na 1147. sastanku zamjenika ministara.

215. *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 13. jul 1995.

216. *Kurski protiv Poljske*, 5. jul 2016.

da bude pretjerana i nesrazmjerna. U tom slučaju troškovi objavljivanja izvinjenja bili su ekvivalentni zaradi podnosioca predstavke za 18 mjeseci. Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 10.

Sve gore navedene smjernice koje je Sud dao domaćim sudovima u pogledu razlike između vrijednosnih sudova i činjenica i sankcija primjenjuju se jednako na kritikovanje državnih službenika ili na bilo koje drugo kritikovanje koje ima za cilj da se otvori javna rasprava o pitanjima od interesa za zajednicu ili širu javnost.

Poglavlje 7

Prava drugih

Sloboda izražavanja može da bude u konfliktu sa drugim pravima sadržanim u Konvenciji, posebno sa slobodom vjeroispovijesti. Sud je ispitao „prava drugih“, odnosno vjerske slobode u odnosu na slobodu izražavanja, u predmetu kao što je, na primjer, *Otto-Preminger-Institut protiv Austrije*.²¹⁷ U tom slučaju, podnositelj predstavke, udruženje („OPI“) sa sjedištem u Innsbuku, najavilo je seriju od šest prikazivanja filma „Savjet na nebesima“ (*Council in Heaven*) Venera Šretera (Verner Schroeter), koje je bilo dostupno širokoj javnosti. U najavi je navedeno da je, u skladu sa zakonom, osobama mlađim od 17 godina zabranjeno gledanje filma. Film je prikazivao Boga jevrejske, hrišćanske i islamske vjere kao naočigled senilnog starca koji se klanja Đavolu, sa kojim razmjenjuje strasni poljubac i naziva ga prijateljem. Druge scene su prikazivale djevicu Mariju kako sluša neku opscenu priču, kao i izvjesni stepen erotskog naboja između djevice Marije i Đavola. Odrasli Isus Hrist je prikazan kao mentalno zaostala osoba, a u jednoj sceni je prikazan kako pohotno pokušava da miluje i ljubi majčine grudi, što mu ona dopušta. U filmu su Bog, djevica Marija i Isus Hrist prikazani kako aplaudiraju Đavolu.

Prije prvog prikazivanja, javni tužilac je na zahtjev dioceze Rimokatoličke crkve iz Innsbuka pokrenuo krivični postupak protiv direktora OPI-ja pod optužbom da „omalovažava vjerske doktrine“. Nakon gledanja filma, domaći sud je odobrio njegovu zapljenu. Shodno tome, javnih prikazivanja nije više bilo. Krivični postupak je obustavljen, i bio je pokrenut samo u svrhu zapljene. OPI je uputio žalbu Evropskoj komisiji, tvrdeći da je zapljenom filma prekršeno njegovo pravo u skladu sa članom 10. Komisija se složila sa ovim stavom.

Pred Sudom, vlada je tvrdila da je zapljena filma imala za cilj da „zaštiti prava drugih“, posebno pravo na poštovanje vjerskih osjećanja, kao i da „spriječi nered“. Pravo na poštovanje vjerskih osjećanja je dio prava na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti predviđeno članom 9. Konvencije. U pogledu opravdanosti ovog cilja, Sud je smatrao:

217. *Otto-Preminger-Institute protiv Austrije*, 20. septembar 1994.

Oni koji odaberu da koriste slobodu izražavanja svoje vjeroispovjesti, bez obzira da li to čine kao pripadnici vjerske većine ili manjine, ne mogu razumno očekivati da će biti izuzeti od svake kritike. Moraju tolerisati i prihvatiti opovrgavanje njihovih vjerskih ubjeđenja od strane drugih, i čak propagandu doktrina suprotnih njihovoj vjeri. Međutim, način na koji se vrši suprotstavljanje ili opovrgavanje vjerskih ubjeđenja i doktrina je pitanje koje može uključiti i odgovornost države, posebno njenu odgovornost da zagovornicima tih vjerovanja i doktrina obezbijedi mirno uživanje prava zajamčenog članom 9. Doista, u ekstremnim slučajevima, efekat određenih metoda suprotstavljanja ili opovrgavanja vjerskih ubjeđenja može biti takav da sprječava vjernike u ostvarivanju i izražavanju svojih sloboda.

Može se opravdano smatrati da je poštovanje vjerskih osjećanja, zajamčeno članom 9, povrijeđeno provokativnim prikazima predmeta vjerskog poštovanja; takvi prikazi se mogu smatrati zlonamjernim kršenjem duha tolerancije, koji takođe mora biti obilježje demokratskog društva. Konvenciju treba čitati u cjelosti i, stoga, tumačenje i primjena člana 10...u ovom predmetu moraju biti u skladu sa logikom Konvencije.²¹⁸

Sud je dalje ukazao na obavezu izbjegavanja „izraza koji bezrazložno vrijeđaju druge ... koji ... ne doprinose ni jednom obliku javne debate koja može da potpomogne napredak u ljudskim odnosima“.²¹⁹

Braneći svoje stanovište, vlada je naglasila ulogu religije u svakodnevnom životu stanovnika Tirola, gdje je udio vjernika Rimokatoličke crkve 87%. Upoređujući dvije suprotstavljene vrijednosti, Sud je zaključio sljedeće:

Sud ne može da zanemari činjenicu da je katoličanstvo vjera koju prihvata preovladavajuća većina Tirolaca. Zaplijenivši film, austrijske vlasti su postupile na način kako bi obezbijedile vjerski mir u toj oblasti i spriječile da se pojedini ljudi osjećaju napadnutim zbog njihovih vjerskih uvjerenja na neopravdan i uvredljiv način. Prije svega je na domaćim vlastima, koje su pozvanije nego međunarodne sudije, da ocijene potrebu za takvom mjerom u svijetlu konkretne lokalne situacije u datom momentu. Imajući u vidu sve okolnosti ovog predmeta, Sud ne smatra da su austrijske vlasti prekoračile svoje granice procjene u ovom pogledu.²²⁰

Shodno tome, zapljenom filma nije prekršen član 10.

Interesantno je primijetiti da se tri sudije nisu složile sa ovakvom presudom i da su smatrale da je došlo do povrede člana 10:

218. Stav 47.

219. Stav 49.

220. Stav 56.

Ne može se prepustiti državnim vlastima da odlučuju da li određena izjava može da „doprinese bilo kojem obliku javne debate koja može da potpomogne dalji napredak u ljudskim odnosima“; na takvu odluku ne može a da ne utiče poimanje koje vlasti imaju o „napretku“.

(...)

Potreba za represivnim djelovanjem koje dovodi do potpune zabrane uživanja slobode izražavanja može biti prihvaćena samo ako takvo ponašanje dostigne tako visok stepen zloupotrebe, i toliko se približi negiranju vjerskih sloboda drugih, da samo sebi oduzme pravo da bude tolerisano od strane društva.

...film je trebalo da bude prikazan publici koja bi platila ulaznicu, u „umjetničkom bioskopu“ koji je opsluživao relativno malu zajednicu ljubitelja eksperimentalnih filmova. Stoga je malo vjerovatno da bi se u publici nalazile osobe koje nisu konkretno zainteresovane za ovakav film.

Ova publika je, pak, imala dovoljno prilike da unaprijed bude upozorena na prirodu filma.

(...)

Iz tog razloga se čini se da je postojala mala vjerovatnoća da bilo ko nesvjesno bude izložen spornom materijalu.

Stoga zaključujemo da se udruženje podnosioca predstavke ponijelo odgovorno na način što je ograničilo, koliko god se to razumno moglo očekivati, moguće štetno dejstvo prikazivanja filma.

Poglavlje 8

Sloboda izražavanja i mediji

8.1. Sloboda štampe

Iako član 10. ne pominje slobodu štampe na eksplicitan način, Sud je u svojoj sudskoj praksi razvio jedan skup načela i pravila kojima se štampi daje poseban status u uživanju sloboda sadržanih u članu 10. Sloboda štampe stoga zaslužuje dalje razmatranje u okviru člana 10. Još jedan argument koji ide u prilog posebnom tretmanu slobode štampe prikazan je u nacionalnim praksama: novinari su u odnosu na druge pojedince najčešće žrtve državnih organa u pogledu kršenja prava na slobodu izražavanja.

Sud je prvi put naglasio ulogu štampe kao „čuvara javnog interesa“ u predmetu *Lingens protiv Austrije*.²²¹ U nekoliko novinskih članaka, novinar je kritikovao tadašnjeg austrijskog saveznog kancelara za jedan konkretan politički potez koji se sastojao od najave koalicije sa strankom koju je predvodilo lice sa nacističkom prošalošću. Novinar (g. Lingens) je kancelarov postupak nazvao „nemoralnim“, „nedostojanstvenim“, čime pokazuje „oportunizam najgore vrste“. Nakon privatne krivične tužbe koju je podnio kancelar, austrijski sudovi su bili mišljenja da su ove konstatacije klevetničke i novinaru su izrekli novčanu kaznu. Dok se vodila debata o pitanju krivice, sudovi su takođe izrazili stav da novinar nije mogao da dokaže istinitost svojih navoda. Što se posljednjeg pitanja tiče, Evropski sud je izrazio mišljenje da je stav domaćih sudova bio pogrešan s obzirom da mišljenja (vrijednosni sudovi) ne mogu da se vidno prikažu i ne mogu da se dokažu.²²² Razmatrajući osnove za osuđujuću presudu novinaru, Sud je istakao značaj slobode štampe u političkoj debati:

...Ovi principi su od posebne važnosti kada je riječ o štampi. Iako štampa ne smije da prekorači postavljene granice, između ostalog, zbog „zaštite ugleda drugih“, ipak je obaveza štampe da saopštava informacije i ideje o političkim pitanjima baš kao i o drugim oblastima od javnog interesa. Ne samo da štampa

221. *Lingens protiv Austrije*, 8. jul 1986.

222. Stav 12.

ima zadatak da saopštava takve informacije i ideje, već i javnost ima pravo da ih prima. (...). U vezi sa tim, Sud ne može da prihvati mišljenje izraženo u presudi Apelacionog suda u Beču, u kojoj se kaže da je zadatak štampe bio da saopštava informacije, čije je tumačenje trebalo prepustiti prvenstveno čitaocu...²²³

U istoj presudi Sud je izrazio stav da sloboda štampe pruža javnosti jedan od najboljih sredstava za saznavanje ideja i stavova političkih lidera i formiranja mišljenja o njima i, shodno tome, sloboda političke debate je u samoj srži koncepta demokratskog društva. Shodno tome, Sud daje jaku zaštitu političkoj debati štampe u okviru člana 10.

Sud je oštro ponovio da jedna nevladina organizacija može igrati isto tako važnu ulogu u demokratskom društvu kao i štampa: „kada neka NVO skrene pažnju na pitanja od javnog interesa, ona vrši ulogu čuvara javnog interesa od sličnog značaja kao i štampa.“²²⁴

Sud je naglasio posebnu ulogu štampe u političkoj debati. U predmetu *Castells protiv Španije*, koji je detaljno razmotren u Poglavlju VI, podnosilac predstavke, baskijski militant i član španskog parlamenta, osuđen je zbog vrijeđanja španske vlade koju je u novinskom članku optužio da podržava odnosno toleriše napade na baske od strane oružanih grupa. U ovom kontekstu, Sud je iznio sljedeća zapažanja:

Ne smije se zaboraviti eminentna uloga štampe u državi koja je zasnovana na vladavini prava. (...) Sloboda štampe pruža javnosti jedan od najboljih sredstava za saznavanje ideja i stavova političkih lidera i formiranja mišljenja o njima. Konkretno, političarima daje mogućnost da razmišljaju i komentarišu o pitanjima koja okupiraju javno mnjenje; tako omogućava svima da učestvuju u slobodnoj političkoj debati koja je u samoj srži koncepta demokratskog društva.²²⁵

Sloboda štampe takođe uživa specijalan status kada se radi i o drugim pitanjima od javnog interesa. U predmetu *Torgeir Torgeirson protiv Islanda*, podnosilac predstavke, g. Torgeirson, u štampi je dao navode o izuzetno prisutnoj brutalnosti policije na Islandu, nazivajući policajce „zvjerima u uniformi“ i „pojedincima koji su svedeni na mentalni nivo novorođenčeta, zbog specijalnih poteza gušenja koje policajci i izbacivači uče i koriste sa brutalnom spontanošću“ i okarakterisao policijske snage da u odbrani koriste „siledžijstvo, prevare, nezakonite radnje, sujevjerje, nepromišljenost i nespособnost“. Na nivou države, g. Torgeirson bio je krivično gonjen i izrečena mu je novčana kazna za klevetanje neodređenih pripadnika policijskih snaga. Evropski sud bio je mišljenja da je podnosilac predstavke pokrenuo pitanje brutalnosti policije u ovoj zemlji, te da je „obaveza štampe da saopštava informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa“. Sud je dalje konstatovao da:

223. Stav 41.

224. *Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 22. april 2013. (VV), stav 103.

225. *Castells protiv Španije*, 23. april 1992, stav 43.

„Ne postoji opravdanje u sudskoj praksi suda koje bi se moglo koristiti da se napravi razlika (...) između političkih rasprava i rasprava o drugim pitanjima od javnog interesa“. I na kraju, Sud je osuđujuću presudu okarakterisao kao „presudu koja je u stanju da obeshrabri otvorene diskusije o pitanjima od javnog interesa.“²²⁶ Ili, U predmetu *Marônek protiv Slovačke*, Sud je razmatrao stambenu politiku Slovačke u vrijeme kada su stanovi u državnom vlasništvu trebali da budu denacionalizovani, što je bila stvar od opšteg interesa, i pružio je slobodi izražavanja podnosioca predstavke jaču zaštitu.²²⁷ Drugi primjeri se mogu pronaći u mnogim slučajevima protiv Turske, gdje su sukob na jugoistoku zemlje i sva pitanja povezana sa tim, uključujući i „separatističku propagandu“ ili pitanje federalizacije, pokrenuta u pisanoj ili usmenoj formi, predstavljala pitanja od javnog interesa.²²⁸

Nesumnjivo je da Sud određuje slobodi štampe jaku zaštitu kada se o pitanjima od javnog interesa, a koja nisu politička, javno raspravlja. Pitanja od javnog interesa se mogu odnositi na različita pitanja, na primjer, probleme u lokalnim zajednicama,²²⁹ funkcionisanje jedne osnovne škole²³⁰ ili zagađenje životne sredine.²³¹

Još jedno važno pitanje u kontekstu slobode štampe jeste objavljivanje glasina i navoda koje novinari nisu u mogućnosti da dokažu. Kako je prethodno pomenuto,²³² Sud je izrazio mišljenje da se za vrijednosne sudove ne smije zahtijevati da budu dokazani. U predmetu *Torgeir Thorgeirson protiv Islanda*²³³, navodi protiv policije su bili prikupljeni iz različitih izvora, ali je članak pominjao glasine koje su dolazile od strane građana. Iako je tužena država tvrdila da člancima podnosioca predstavke nedostaje objektivna i činjenična osnova, jer nije mogao da dokaže istinitost navoda, Sud je zaključio da je nerazumno postavljati zahtjev da se dokaže istinitost, da je to čak nemoguć poduhvat, i konstatovao da štampa ne bi mogla da objavi gotovo ništa ako bi se od nje tražilo da objavi samo u potpunosti dokazane činjenice. Očigledno je da se ovi stavovi Suda moraju staviti u kontekst javnih debata o pitanjima od javnog interesa.

226. *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, 25. jun 1992, st. 64-6.

227. *Marônek protiv Slovačke* 19. april 2001.

228. *Sürek i Özdemir protiv Turske*, 8. jul 1999; *Şener protiv Turske*, 18. jul 2000; *Özgür Gündem protiv Turske*, 16. mart 2000.

229. *Kurtowicz protiv Poljske*, 22. jun 2010.

230. *Dubowska i Skup protiv Poljske*, 18. april 1997 (odluka).

231. *Gatus protiv Poljske*, 15. novembar 2011 (odluka).

232. Stav 6.8.

233. *Thorgeirson protiv Islanda*, 25. jun 1992, stav 65.

Sud je razmatrao i pitanje medijske diseminacije izjava koje su dala druga lica u slučajevima *Jersild protiv Danske*²³⁴ i *Thoma protiv Luksemburga*²³⁵, gdje je Sud konstatovao da:

Kazna za novinara za pomoć u širenju izjava drugog lica... ozbiljno bi ugrozila doprinos štampe diskusijama o pitanjima od javnog interesa i takve kazne ne bi trebalo da budu predviđene ukoliko ne postoje posebno jaki razlozi za to.²³⁶

Nadalje, u predmetu Thoma, gdje je vlada ukorila novinara podnosioca predstavke zato što se nije distancirao od izjava koje je naveo, Sud je zaključio sljedeće:

Opšti uslov da se novinar sistematično i formalno distancira od sadržaja navoda koji može da uvrijedi ili isprovocira druge ili ošteti njihov ugled nije nešto što bi bilo u skladu sa ulogom štampe da pruža informacije o aktuelnim događajima, mišljenjima i idejama.²³⁷

8.2. Pozitivne obaveze države i zaštita novinara

Od država se traži da ne upliću u ostvarivanje prava. Međutim, od njih se takođe zahtijeva pozitivno djelovanje u preduzimanju neophodnih koraka kako bi se osigurala djelotvorna zaštita ljudskih prava među pojedincima, uključujući i sprječavanje uplitanja u prava pojedinaca od strane privatnih ili nedržavnih aktera.²³⁸

Države mogu biti „odgovorne za djela privatnih pojedinaca“ u ispunjavanju njihovih međunarodnih obaveza o ljudskim pravima.

U kontekstu medijske djelatnosti, Sud je utvrdio da takve obaveze mogu nastati shodno odredbama člana 2,²³⁹ i člana 3,²⁴⁰ Pozitivna obaveza takođe može nastati shodno članu 10. Razlog za to je što Sud podsjeća na ključni značaj slobode izražavanja kao jednog od preduslova funkcionalne demokratije i da države moraju osigurati da fizička lica mogu efikasno da ostvaruju pravo međusobne komunikacije.²⁴¹

234. Stav 35.

235. Stav 62.

236. *Jersild protiv Danske*, 23. septembar 1994; *Thoma protiv Luksemburga*, 29. mart 2001.

237. Stav 64.

238. Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 34 o članu 19: Sloboda mišljenja i izražavanja, CCPR/C/GC/34, 12. septembar, 2011, poglavlje 7; Organizacija američkih država, Međuamerička komisija za ljudska prava, Nasilje nad novinarima i medijskim radnicima: Međuamerički standardi i nacionalne prakse za prevenciju, zaštitu i gonjenje počinilaca, OEA/Ser.L/V/II, CIDH/RELE/INF.12/13, 31. decembra 2013, str. 22.

239. *Huseynov protiv Azerbejdžana*, 7. maj 2015.

240. *Najafli protiv Azerbejdžana*, 2. oktobar 2012.

241. *Özgür Gündem protiv Turske*, 16. mart 2000.

U predmetu Özgür Gündem protiv Turske, slučaj koji se odnosi na novinare i medijske poslenike koji su bili podvrgnuti kampanji nasilja i zastrašivanja, Sud je naglasio važnost preduzimanja pozitivnih mjera za ostvarivanje slobode izražavanja, kao i razmatranja koja ukazuju na opseg pozitivnih obaveza države. Sud je izjavio sljedeće:

istinsko i djelotvorno ostvarivanje ove slobode ne zavisi isključivo od dužnosti države da se ne miješa, ali može zahtijevati pozitivne mjere zaštite, čak i u sferi međusobnih odnosa između pojedinaca ... Prilikom utvrđivanja da li pozitivna obaveza postoji, treba obratiti pažnju da opšti interes zajednice i interes pojedinca bude pravično uravnotežen, čemu inherentno stremi cijela Konvencija. Djelokrug ove obaveze će neizbježno varirati, imajući u vidu različitost situacija u državama ugovornicama, poteškoće u radu policije u savremenim društvima i izbore koji se moraju napraviti u smislu prioriteta i resursa. Takva obaveza se ne smije tumačiti na način da na nadležne organe nameće nemoguće odnosno nesrazmjerno opterećenje.²⁴²

Utvrđeno je kršenje člana 2. u predmetu *Dink protiv Turske*, koji se ticao ubistva novinara Hranta Dinka, koji je bio na meti intenzivnog neprijateljstva od strane nacionalista zbog svojih novinskih tekstova o tursko-jermenskim odnosima. Sud je utvrdio da se za snage državne bezbjednosti osnovano može tvrditi da su bile obaviještene o neprijateljstvu prema g. Dinku, s obzirom na to da su organi unutrašnjih poslova bili informisani o tome da se on nalazi u stvarnoj i neposrednoj opasnosti od atentata, a da ipak nijesu preduzeli razumne mjere da zaštite njegov život. Takođe, utvrđeno je da je član 10. Konvencije prekršen ne samo zbog neuspjeha da se zaštiti Hrant Dink od atentata, već i zato što je zbog svojih novinskih članaka proglašen krivim za krivično djelo nipodaštavanja „turstva“ usljed čega je Sud iznio stav da nema hitne društvene potrebe.²⁴³

Član 2. nalaže da treba da postoji i efektivna istraga za navodno nezakonito ubistvo. Ako je država svjesna prijetnji ili zastrašivanja upućenih novinarima ili medijskim organizacijama, može biti dužnost države da preduzme zaštitne mjere i da sprovede efektivnu istragu o takvim navodima.²⁴⁴ Ako postoji osnovana sumnja da je ubistvo povezano sa novinarskim aktivnostima, na osnovu člana 2. se može zahtijevati od vlasti da preduzmu odgovarajuće korake kako bi se istražile takve mogućnosti.²⁴⁵ Član 2. može biti prekršen ako istražitelji ne dozvoljavaju mogućnost da državni službenici (kao što su pripadnici snaga bezbjednosti) mogu biti umiješani u napade.²⁴⁶

Osim toga, član 2, u kombinaciji sa članom 13. Konvencije, takođe nalaže obezbjeđivanje domaćeg pravnog lijeka za rješavanje predmeta tužbe pre-

242. Ibid, stav 43.

243. *Dink protiv Turske*, 14. septembar 2010.

244. *Ozgun Gundem protiv Turske*, 16. mart 2000, stav 41.

245. *Adali protiv Turske*, 31. mart 2005, stav 232.

246. *D.D. protiv Turske*, 2. septembar 1998, stav 100.

ma Konvenciji i davanje efektivne pomoći braći i sestrama novinara. Prema tome, član 13. zahtijeva temeljnu i efikasnu istragu koja je kadra da dovede do identifikacije i kažnjavanja lica odgovornih za lišavanje života, uključujući i efektivan pristup podnosioca predstavke postupku istrage.²⁴⁷ Upotreba sile prema novinarima od strane državnih službenika može predstavljati kršenje člana 3. Konvencije, kojim se zabranjuje mučenje i nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Smatra se da je član 3. prekršen u slučaju *Tekin protiv Turske*, jer su novinara držali vezanih očiju u hladnoj, tamnoj ćeliji i prisilno ispitivali na način koji je ostavio rane i modrice po njegovom tijelu.²⁴⁸ Takođe je došlo do kršenja člana 3. u predmetu *Najafli protiv Azerbejdžana*, gdje je ustanovljeno prebijanje novinara od strane policije tokom razbijanja demonstracija kojima je on pristustvovao kako bi mogao izvještavati o njima: u ovom slučaju se smatra da je upotreba sile bila nepotrebno „pretjerana i neprihvatljiva“.²⁴⁹ Štaviše, Sud je bio mišljenja da sve mjere koje sprječavaju novinare da rade svoj posao mogu pokrenuti pitanja shodno članu 10. Konvencije. Novinar podnosilac predstavke je nosio na sebi novinarsku akreditaciju i rekao policijskim službenicima da je novinar. Stoga je Sud smatrao da je upotrebom prekomjerne sile dok je novinar obavljao svoje profesionalne dužnosti prekršen član 10. (bez obzira na to da li je namjera policije bila da se miješa u novinarsku aktivnost ili ne).

U predmetu *Fuentes Bobo protiv Španije*, podnosilac predstavke je dobio otkaz od strane španske nacionalne televizije (TVE) zato što je kritikovao njenu upravu, tokom jedne radio emisije. Kao odgovor na tvrdnju vlade da je TVE pravno lice, Sud je utvrdio da je zbog pozitivne obaveze koju ima, španska vlada bila dužna da zaštiti slobodu izražavanja od prijetnji koje dolaze od fizičkih lica, tako da zakoniti otkaz koji je dat podnosiocu predstavke predstavlja miješanje u njegovu slobodu izražavanja.²⁵⁰

U jednom drugom slučaju koji se tiče dobijanja otkaza za distribuisanje biltena o sindikalnim aktivnostima, podnosioci predstavke su se žalili na povredu člana 10, a da je stvarni razlog njihovog otpuštanja bila njihova sindikalna aktivnost, što predstavlja kršenje njihovog prava na slobodu okupljanja i udruživanja prema članu 11.²⁵¹ Glavno pitanje bilo je da li je Španija trebala da garantuje poštovanje slobode izražavanja podnosilaca predstavke poništavanjem njihovog otkaza. Mjera na koje su se podnosioci predstavke žalili, odnosno otpuštanje, nije preduzeo državni organ, već privatna kompanija. Nakon objavljivanja sindikalnog biltena iz marta 2002. godine i izjava sadržanih u njemu, poslodavac podnosioca predstavke je pokrenuo disciplinske postupke protiv njih zbog teškog prekršaja, čemu je uslijedilo i njihovo

247. *Npr. Tepe protiv Turske*, 9. jun 2003.

248. *Tekin protiv Turske*, 9. jun 1998, st. 48-54.

249. *Najafli protiv Azerbejdžana*, 2. oktobar 2012, stav 39.

250. *Fuentes Bobo protiv Španije*, 29. februar 2000, stav 38.

251. *Palomo Sanchez i drugi protiv Španije*, 12. septembar 2011. (VV), stav 60.

otpuštanje. Ove mjere su potvrdili i domaći sudovi, što znači da otpuštanje podnositelca predstavke nije rezultat direktne intervencije nacionalnih vlasti. Bez obzira na to, nadležni organi bi bili pozvani na odgovornost u slučaju da su činjenice iz tužbe proistekle iz njihovog propusta da obezbijede uživanje prava podnositelca predstavke sadržanih u članu 10. Konvencije. Veliko vijeće nije utvrdilo da je došlo do povrede člana 10, s obzirom da u konkretnim okolnostima predmeta mjera otkaza preduzeta protiv podnositelca predstavke nije bila očigledno nesrazmjerna ili prekomjerna kazna usljed koje bi se moglo zahtijevati od države da istu ispravi tako što bi je poništila ili zamijenila blažom mjerom.

Deklaracija Komiteta ministara o zaštiti novinarstva i bezbjednosti novinara i drugih medijskih aktera, državama nameće pozitivnu obavezu zaštite novinara i drugih medijskih aktera od bilo kog oblika napada (takođe i od strane privatnih lica) i da stane na kraj nekažnjavanju.²⁵²

8.3. Sloboda radio i televizijskog emitovanja

U skladu sa posljednjom rečenicom stava 1, pravo na dobijanje i prenošenje informacija i ideja „ne sprječava države da zahtijevaju licence za rad televizijskih, radio ili bioskopskih preduzeća.“ Ova odredba je uključena u odmakloj fazi pripremnog rada na Konvenciji i uključena je iz tehničkih razloga: odnosno ograničenog broja raspoloživih frekvencija i činjenice da je u to vrijeme većina evropskih država imala monopol nad radio i televizijskim emitovanjem. Međutim, napredak u oblasti tehnike emitovanja doveo je do toga da ti razlozi postanu irelevantni. U predmetu *Informationsverein Lentia i drugi protiv Austrije*²⁵³, Sud je konstatovao da „usljed tehničkog napretka u posljednjim decenijama, ovakva ograničenja ne mogu da se opravdaju razlozima u vezi raspoloživih frekvencija i kanala.“ Satelitski prenos i kablovska televizija doveli su do toga da broj frekvencija bude bukvalno neograničen. U tom kontekstu, pravo države da propisuje licence za medijske kompanije dobilo je novi smisao i svrhu, odnosno garantovanje slobode i pluralizma informacija kako bi se zadovoljile potrebe javnosti²⁵⁴.

Sud je smatrao da ovlašćenje domaćih nadležnih organa da regulišu sistem licenciranja smije da se vrši samo iz tehničkih razloga i to ne na način kojim se zadire u slobodu izražavanja što je suprotno propisanim odredbama drugog stava člana 10. U predmetu *Groppera Radio AG i drugi protiv Švajcarske*²⁵⁵, Sud je bio mišljenja da

252. Usvojena od strane Komiteta ministara 30. septembra 2014. na 198. sjednici zamjenika ministara.

253. *Informationsverein Lentia i drugi protiv Austrije*, 24. novembar 1993, stav 39.

254. *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. novembar 1991.

255. *Groppera Radio AG i drugi protiv Švajcarske*, 28. mart 1990, stav 61.

... svrha treće rečenice člana 10. (1) Konvencije jeste da se jasno istakne da je državama dozvoljeno da kontrolišu putem sistema licenciranja način na koji se organizuje emitovanje na njihovim teritorijama, posebno u pogledu tehničkih aspekata. Međutim, time se ne predviđa da mjere licenciranja ne podliježu propisanim uslovima člana 10. (2) jer bi to dovelo do rezultata koji bi bili suprotni cilju i svrsi člana 10. (...) uzetog u cjelosti.

U predmetu *Autronic AG protiv Švajcarske*²⁵⁶, Sud je zauzeo stav da uređaji za prijem emitovanih informacija, kao što su satelitski tanjiri, ne spadaju u okvir ograničenja predviđenih posljednjom rečenicom prvog stava. U predmetu *Tele 1 Privatfernsehgesellschaft mBH protiv Austrije*, Sud je utvrdio da Austrija krši član 10. zato što nije postojao nikakav pravni osnov za izdavanje licence za postavljanje i korišćenje televizijskog predajnika za bilo koju drugu stanicu osim za Austrian Broadcasting Corporation²⁵⁷.

Odbijanje vlasti da izdaju licence za emitovanje televizijskoj kompaniji može predstavljati kršenje člana 10. Sud je donio ovakav zaključak u slučaju jedne jermenske televizijske kompanije, Meltex, koja je nekoliko puta dostavljala zahtjev za izdavanje licence za emitovanje. Sud je najprije zaključio da nezavisnu televizijsku kompaniju podnosioca predstavlja, Meltex, treba smatrati „žrtvom“ zato što su se javne vlasti u Jermeniji umiješale u njenu slobodu izražavanja, iz razloga što nije bila priznata kao pobjednik u pozivima za tendere u kojima se takmičila.²⁵⁸ Nacionalna komisija za radio i televiziju (NKRT) je u stvari odbila ponude dostavljene od strane kompanije podnosioca predstavlja za izdavanje licence za emitovanje, a takvo je odbijanje predstavljalo miješanje u slobodu kompanije da saopštava informacije i ideje. Sud je takođe istakao da je državama dozvoljeno da putem sistema licenciranja regulišu način na koji se emitovanje organizuje na njihovim teritorijama, posebno u pogledu tehničkih aspekata, te da izdavanje dozvole može takođe biti uslovljeno pitanjima kao što su priroda i ciljevi televizijske stanice, njene potencijalne publike na nacionalnom, regionalnom ili lokalnom nivou, prava i potrebe određene publike i obaveze koje proizilaze iz međunarodnih pravnih instrumenata. Način na koji se kriterijumi licenciranja primjenjuju u procesu izdavanja dozvola moraju pružiti dovoljne garancije protiv proizvoljnosti odluka, i treba da uključi i odgovarajuće obrazloženje odluke za uskraćivanje radiodifuzne dozvole od strane nadležnog organa.²⁵⁹ Odluka Nacionalne komisije za radio i televiziju se zasnivala na Zakonu o radiodifuziji (2000) i drugim pravnim aktima kojima se definišu kriterijumi na osnovu kojih NKRT treba da izvrši izbor, kao što su finansijsko stanje i tehnički resursi kompanije koja je podnijela zahtjev za izdavanje radio-difuzne dozvole, iskustvo zaposlenih u toj kompaniji i to da li ona pretežno emituje sopstveni, jermenski

256. *Groppera Radio AG i drugi protiv Švajcarske*, 28. mart 1990, stav 61.

257. *Autronic AG protiv Švajcarske*, 22. maj 1990.

258. *Meltex Ltd. i Mesrop Movsesyan protiv Jermenije*, 17. jun 2008.

259. *Vidi Glas Nadezhda EOOD i Elenkov protiv Bugarske*, 11. oktobar 2007.

program. Međutim, u Zakonu o radiodifuziji u tom trenutku nije bilo izričito propisano da je radiodifuzni regulatorni organ dužan da navede razloge prilikom primjene tih kriterijuma. Zbog toga je NKRT jednostavno saopštila koja je kompanija pobijedila na tenderu ne navodeći razloge zbog kojih je upravo ta kompanija, a ne Meltex, ispunila tražene kriterijume. Stoga nije bilo moguće saznati na osnovu čega je NKRT iskoristila svoje diskreciono pravo da odbije izdavanje dozvole.²⁶⁰ Sud je dalje primijetio da je „neodređenost zakona koji je na snazi dovela do toga da je (NKRT) dobila apsolutna diskreciona ovlašćenja“.²⁶¹

Sud je smatrao da postupak koji ne nalaže regulatornom organu za izdavanje dozvola da opravda i obrazloži svoje odluke ne pruža odgovarajuću zaštitu od proizvoljnog miješanja javne vlasti u osnovno pravo slobode izražavanja. Iz tih razloga Sud je zaključio da uplitanje u slobodu kompanije Meltex da saopštava informacije i ideje, to jest činjenica da joj je u sedam različitih prilika uskraćena radiodifuzna dozvola, ne ispunjava zahtjeve zakonitosti.

Sud je bio mišljenja da su javni monopoli u sektoru audio-vizuelnih medija u suprotnosti sa propisima člana 10, prvenstveno zbog toga što ne mogu da obezbijede pluralizam izvora informacija. U demokratskom društvu takav monopol nije nužan, i mogao bi da se opravda jedino postojanjem hitnih društvenih potreba. Međutim, u savremenim društvima, multiplikacija metoda emitovanja i porasta televizija koje se emituju u više zemalja onemogućavaju da se postojanje monopola može opravdati. Naprotiv, raznovrsnost potreba publike ne može da pokrije samo jedan radio-televizijski emiter.²⁶²

Komercijalno reklamiranje putem audiovizuelnih medija je takođe zaštićeno članom 10, iako domaće vlasti uživaju široku slobodu procjene u pogledu nužnosti da se takvo reklamiranje ograniči.²⁶³ U principu, reklamiranje treba da bude kreirano sa osjećanjem odgovornosti prema društvu, a posebnu pažnju treba posvetiti moralnim vrijednostima koje čine osnovu svake demokratije. Svaka vrsta reklamiranja koje je upućeno djeci treba da izbjegne informacije koje bi mogle štetiti njihovim interesima i treba da poštuje njihov fizički, mentalni i moralni razvoj. Sud je takođe razvio izuzetnu praksu u pogledu prava pristupa emitovanju „nekomercijalnih“ televizijskih reklama političke prirode, što je izazvalo zabrinutost javnosti.²⁶⁴ Godine 1994, Komercijalna televizija u Švajcarskoj (*AG für das Werbefernsehen*) odbila je da emituje reklamu o dobrobiti životinja na zahtjev jednog udruženja protiv industrijske

260. Vidi i Deklaraciju Komiteta ministara od 26. marta 2008. o nezavisnosti i funkcijama regulatornih organa za radio-difuzni sektor.

261. *Meltex Ltd. i Mesrop Movsesyan protiv Jermenije*, 17. jun 2008, stav 65 (Rezolucija 1361 (2004) Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope (PACE): Poštovanje obaveza i ugovora od strane Jermenije, 27. januar 2004).

262. *Informationverein Lentia protiv Austrije*, 24. novembar 1993.

263. *Markt intern Verlag GmbH i Klaus Beermann protiv Njemačke*, 20. novembar 1989.

264. *VgT Verein gegen Tierfabriken protiv Švajcarske*, 28. jun 2001.

proizvodnje životinja (*Verein gegen Tierfabriken - „VGT“*). TV reklama je trebalo da bude shvaćena kao odgovor na reklamu mesne industrije, a završavala se riječima „jedite manje mesa radi svog zdravlja, životinja i životne sredine“. Međutim, Komercijalna televizijska kompanija je odbila da emituje reklamu, jer je smatrala da se radi o poruci sa očiglednim političkim karakterom, a švajcarski Zakon o radiodifuziji zabranjuje političke reklame na radiju i televiziji. Savezni sud (*Bundesgericht*) je 20. avgusta 1997. godine odbacio žalbu podnosioca predstavlke, oslanjajući se, između ostalog, na legitimni cilj zabrane političkog oglašavanja navedenog u stavu 5 člana 18. Saveznog zakona o radiju i televiziji. Utvrdivši da je prekršen član 10, Sud je uzeo u obzir da je Komercijalna televizija bila jedini entitet odgovoran za emitovanje reklama tokom programa na nacionalnom nivou, što je značilo da je bilo malo drugih mogućnosti da predmetna reklama dostigne publiku u cijeloj Švajcarskoj. Osim toga, Sud je primijetio da moćne finansijske grupe dobijaju konkurentne prednosti putem komercijalnih reklama i da stoga mogu vršiti pritisak na slobodu radio i televizijskih stanica koje emituju reklame, a najzad i da je ograniče. Ovakve situacije podrivaju osnovnu ulogu slobode izražavanja u demokratskom društvu. Nepostojanje sprovođenja presude na nacionalnom nivou je uslovilo da bude pokrenuta druga žalba.²⁶⁵

U svojoj sudskoj praksi, Sud je razvio posebna pravila koja se tiču javnih emitera, posebno njihove nezavisnosti od političkih uticaja. U predmetu *Manole i drugi protiv Moldavije*, u Teleradio Moldova (TRM), televizijskoj stanici u državnom vlasništvu, koja je bila izložena političkoj kontroli od strane vlade i vladajuće političke partije. U uredničkoj politici televizije, dnevniku i informativnim programima nije bio zagarantovan pluralizam.²⁶⁶ Novinari u TRM su se žalili da su bili podvrgnuti režimu cenzure i da su dobili otkaz iz političkih razloga. Sud je istakao da država mora biti krajnji garant pluralizma, što znači da država ima dužnost da obezbijedi da javnost preko televizije i radija ima pristup nepristrasnim i tačnim informacijama i nizu različitih mišljenja i komentara, što odražava raznolikost političkih gledišta u državi. Novinari i ostali profesionalni radnici koji rade u oblasti audio-vizuelnih medija ne smiju da budu spriječeni da prenose takve informacije i komentare. Osim toga, za pravilno funkcionisanje demokratije je neophodno da javni emiter prenosi nepristrasne, nezavisne i balansirane vijesti, informacije i komentare i da, osim toga, obezbijedi forum za javnu diskusiju na kojem se može izraziti širok spektar gledišta i mišljenja.

Komitet ministara je izdao niz preporuka o pluralizmu i nezavisnosti javnih medija, posebno u pogledu načina na koji se biraju članovi odbora tih medija.²⁶⁷

265. *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švajcarske* (br. 2), 30. jun 2009.

266. *Manole i drugi protiv Moldavije*, 17. septembar 2009.

267. Npr. Preporuka br. R (1996) 10 Komiteta ministara državama članicama o garanciji nezavisnosti javne radio-difuzije, 11. septembra 1996. godine i Preporuka (2007) 2 Komiteta ministara državama članicama o medijskom pluralizmu i raznolikosti medijskog sadržaja, 31. januar 2007.

8.4. Dužnosti i odgovornosti novinara

U skladu sa pristupom „dužnosti i odgovornosti“, Sud je takođe smatrao da činjenica što neko pripada određenoj kategoriji pruža osnove za ograničenje, umjesto povećanja, ovlašćenja državnih organa da ograniče ostvarivanje prava datog lica. Ovoj kategoriji bi pripadali urednici i novinari. U predmetu *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*²⁶⁸, o kojem je ranije bilo riječi, nacionalni sudovi su izdali nalog kojim se zabranjuje objavljivanje određenih članaka temeljeći se na mišljenju da će oni ugroziti nacionalnu sigurnost. Sud se pozvao na dužnost štampe „da saopštava informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa“, dodajući da pravo javnosti da primi takve informacije odgovara dužnosti štampe da ih prenese. Shodno tome, dodjelom prava i obaveza prenošenja informacija i ideja, štampa je dobila veću slobodu, čime se smanjuju mogućnosti da države ograniče svoje miješanje. Međutim, Sud je izjavio da iz razloga što su „dužnosti i odgovornosti“ inherentne u ostvarivanju slobode izraza, zaštita novinara iz člana 10 podliježe uslovu da oni „djeluju u dobroj vjeri kako bi pružili tačne i pouzdane informacije u skladu sa novinarskom etikom.“²⁶⁹

Osim toga, Sud je takođe istakao da „dužnosti i odgovornosti“ medijskih profesionalaca „poprimaju poseban značaj u situacijama konflikta i tenzija.“²⁷⁰ U predmetu *Şener protiv Turske*, Sud je iznio sljedeće mišljenje:

Neophodan je poseban oprez kada se razmatra objavljivanje stavova koji sadrže podstrekavanje nasilja protiv države da mediji ne bi postali sredstvo za širenje govora mržnje i promovisanje nasilja.

Ipak, Sud je takođe istakao:

Isto tako, kada takvi stavovi ne mogu da se kategorišu, strane ugovornice ne mogu, pozivajući se na zaštitu teritorijalnog integriteta i nacionalne bezbjednosti ili sprječavanja kriminala i nereda, ograničiti pravo javnosti da bude informisana o istima namećući teret krivičnog prava na medije.²⁷¹

U ovom konkretnom predmetu, Sud je konstatovao da je pregled koji je objavio podnosilac predstave – vlasnik i urednik nedjeljnika – sadržavao oštru kritiku politike vlade i akcije njenih snaga bezbjednosti prema Kurdima u jugoistočnoj Turskoj i da su određene fraze zvučale agresivno. Međutim, Sud je utvrdio da taj članak nije glorifikovao nasilje i da nije podsticao na osvetu ili oružani otpor i da zbog toga krivična osuđujuća presuda izrečena podnosiocu predstave predstavlja kršenje člana 10. Podnosilac predstave nije prekoračio granice svojih dužnosti i odgovornosti u vremenu konflikta i tenzija,

268. *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. novembar 1991.

269. *Fressoz i Roire protiv Francuske*, 21. januar 1999; *Bergens Tidende i drugi protiv Norveške*, 2. maj 2000.

270. *Şener protiv Turske*, 18. jul 2000.

271. *Ibid.*, stav 42.

već je građanima ponudio drugačiju perspektivu sagledavanja situacije u ju-goistočnoj Turskoj, bez obzira na to koliko neprijatna je ta perspektiva mogla biti za građane.

Pri odlučivanju da li je novinar trebao biti zadržan tokom izvještavanja o demonstracijama, Veliko vijeće je izjavilo da novinari „ne mogu zahtijevati da imaju ekskluzivni imunitet od krivične odgovornosti iz samog razloga što je, za razliku od drugih lica koja ostvaruju pravo na slobodu izražavanja, predmetno krivično djelo počinjeno tokom obavljanja njegovih/njenih novinarskih funkcija“²⁷². Sud je primijetio da se predmet nije odnosio na zabranu objavljivanja ili na kazne nametnute u vezi sa objavljivanjem. Miješanje u novinarsku slobodu izražavanja je bila posljedica toga što novinar nije ispoštovao naredbe policije dok je snimao fotografije kako bi izvještavao o demonstracijama koje su prerasle u nasilje.²⁷³ Činjenica što je podnosilac predstavke bio novinar nije mu davala pravo na preferencijalni ili drugačiji tretman u odnosu na druge ljude koji su učestvovali u navedenim demonstracijama.

Novinari imaju obavezu da materijale prikupljaju u skladu sa profesionalnim standardima. Metod dobijanja informacija treba da odgovara suštini proizvedenog materijala. U slučaju Haldimann protiv Švajcarske²⁷⁴, koji se odnosio na osudu četiri novinara zbog emitovanja intervjua koji je snimljen uz upotrebu skrivene kamere, Sud je bio mišljenja da je takav metod prihvatljiv. Utvrdio je da član 10. štiti novinare za takvo izvještavanje pod uslovom da to čine dobronamjerno i na osnovu preciznih činjenica, obezbjeđujući „pouzdate i precizne“ informacije u skladu sa novinarskom etikom. Snimak je, sa druge strane, emitovan u vidu priloga korišćenjem audiovizuelnih medija, što je posebno negativno odražava na snimljeno lice (broker osiguranja), imajući u vidu da se za audiovizuelne medije često smatra da su neposredniji i da imaju moćniji efekat u odnosu na pisanu štampu. Međutim, odlučujući faktor je bio taj što su novinari kamuflirali lice i glas brokera osiguranja i da se intervju nije odvijao u njegovom uobičajenom poslovnom prostoru.

U nedavnom slučaju, Brambilla i drugi protiv Italije, u vezi sa ilegalnim prisluškivanjem policijskih razgovora od strane novinara, Sud je ponovio da je pojam odgovornog novinarstva zahtijevao da, kada su novinari postupili na štetu obaveze da se pridržavaju običnog krivičnog zakona, oni su isto tako morali biti svjesni da su podložni riziku da budu podvrgnuti zakonskim sankcijama, uključujući i sankcije krivičnog karaktera.²⁷⁵

272. *Pentikainen protiv Finske*, 20. oktobar 2015. (VV), stav 91.

273. *Ibid.*, stav 93.

274. *Haldimann i drugi protiv Švajcarske*, 24. februar 2015.

275. *Brambilla i drugi protiv Italije*, 23. jun 2016.

8.5. Zaštita novinarskih izvora

Novinarski izvori su posebno zaštićeni odredbama člana 10. Sud je objasnio da je zaštita novinarskih izvora jedan od osnovnih uslova slobode štampe. Presuda u slučaju Gudvin²⁷⁶ (Goodwin) je značajna zbog ravnoteže između interesa pravde i prava drugih, s jedne strane, i interesa da se zaštite izvori, sa druge strane. Sud je konstatovao:

Bez takve zaštite, izvori bi se mogli odvratiti od pružanja pomoći štampi u informisanju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Kao rezultat toga, vitalna uloga štampe kao čuvara javnog interesa mogla bi biti ugrožena, i moglo bi se negativno uticati na sposobnost štampe da daje tačne i pouzdane informacije.²⁷⁷

G. Gudvin (Goodwin), novinar lista „The Engineer“, je putem telefona dobio od „izvora“ informaciju o kompaniji Tetra Ltd. Izvor je tvrdio da je kompanija na putu da dobije veliki kredit u momentu kada je imala velikih finansijskih poteškoća. Informacija nije tražena niti je data u zamjenu za bilo kakvo plaćanje. Tokom pripreme članka na ovu temu, novinar je pozvao kompaniju Tetra Ltd i zamolio ih za komentar u vezi ove informacije. Nakon ovog telefonskog razgovora, kompanija je zatražila od suda da zabrani objavljivanje članka g. Gudvina tvrdeći da bi njihovi ekonomski i finansijski interesi bili ozbiljno ugroženi ukoliko bi ta informacija bila objavljena. Izdata je sudska zabrana i kompanija je poslala primjerak iste svim većim novinama.

Osim toga, kompanija je tražila od suda da zahtijeva od novinara da otkrije ime svog izvora. Tvrđili su da bi ovo pomoglo kompaniji da identifikuje neobjavljeno zaposlenog i da pokrene postupak protiv njega ili nje. Novinar je uporno odbijao zahtjev suda i nije otkrio izvor. Kasnije je novčano kažnjen zbog „ometanja pravde“.

Pred Sudom, podnosilac predstave tvrdio da su i sudske odluke kojima se od njega zahtijevalo da otkrije izvor, kao i novčana kazna zbog nepovinovanja tom zahtjevu, povrijedili njegovu pravo na slobodu izražavanja. Podsjećajući da „sloboda izražavanja predstavlja jedan od suštinskih osnova demokratskog društva, kao i da su mjere zaštite koje se moraju obezbijediti štampi od posebnog značaja“, Sud je utvrdio da je:

zaštita novinarskih izvora jedan od osnovnih uslova za slobodu štampe, kao što je i sadržano u zakonima i profesionalnim kodeksima ponašanja u brojnim stranama ugovornicama, i potvrđeno u više međunarodnih dokumenata o novinarskim slobodama [...] Bez takve zaštite, izvori bi se mogli odvratiti od pomaganja štampi u informisanju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Kao rezultat toga, mogla bi se ugroziti značajna uloga štampe u nadzoru javnosti i moglo bi se negativno uticati na sposobnost štampe da pruži tačne i pouzdane informacije.²⁷⁸

276. *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 27. mart 1996. (VV).

277. Stav 39.

278. Stav 39.

Imajući u vidu značaj novinarskih izvora za slobodu štampe u demokratskom društvu i potencijalno obeshrabrujuće dejstvo naloga za objelodanjivanje izvora, Sud je utvrdio „da i nalog kojim se zahtijeva od podnosioca predstavke da objelodani svoj izvor, kao i novčana kazna koja bi mu bila izrečena zbog odbijanja da se povinuje tom nalogu, predstavljaju kršenje njegovog prava na slobodu izražavanja“

Standard presude u slučaju Gudvin je potvrđen u predmetu Nagla protiv Letonije.²⁷⁹ Ovaj predmet se odnosio na pretres kuće poznate novinarkе od strane policije i oduzimanja uređaja za čuvanje podataka. Pretres kuće podnosioca predstavke je izvršen nakon emisije koju je emitovala u februaru 2010. godine, u kojoj je obavijestila javnost o curenju informacija iz baze podataka Nacionalne uprave prihoda. Podnositeljka predstavke se žalila da je pretres njenog doma značio da je bila prinuđena da otkrije informacije koje su omogućile identifikaciju novinarskog izvora, čime je prekršeno njeno pravo primanja i prenošenja informacija.

Nakon presude Goodvin, 8. marta 2000. godine, Komitet ministara Savjeta Evrope usvojio je Preporuku br. R(2000)7 o pravu novinara da ne otkrivaju svoje izvore informacija.

U predmetu Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije, Veliko vijeće je naglasilo da nalozi kojima se zahtijeva od novinara da otkriju svoje izvore moraju biti podvrgnuti garanciji sudske kontrole ili kontrole od strane drugog nezavisnog i nepristrasnog kontrolnog tijela.²⁸⁰ Kriterijumi za takvu kontrolu su sljedeći:

- ▶ kontrolu treba da vrši tijelo odvojeno od izvršnih i drugih zainteresovanih strana, koje je ovlašćeno da utvrdi da li postoji zahtjev u javnom interesu koji je nadređen principu zaštite novinarskih izvora prije dostavljanja takvog materijala, kao i da spriječi nepotreban pristup informacijama koje bi mogle da objelodane identitet izvora ukoliko takav zahtjev ne postoji;
- ▶ vršenje kontrole koja se obavlja nakon dostavljanja materijala koji bi mogao objelodaniti takve izvore bi ugrozila suštinu prava na povjerljivost;
- ▶ mora se obaviti procjena potencijalnih rizika i relevantnih interesa prije bilo kakvog objavljivanja i uzimajući u obzir materijale za koje se traži da se objelodane, u cilju pravilne procjene argumentacija organa koji traže objelodanjivanje;
- ▶ kontrola treba da bude vođena u skladu sa jasnim kriterijumima, uključujući i to da li može biti dovoljna primjena i neke manje invazivne mjere;

279. *Nagla protiv Letonije*, 16. jul 2013.

280. *Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije*, 14. septembar 2010. (VV), st. 90-92.

- ▶ trebalo bi da postoji mogućnost da sudija ili drugi organ odbije da izda nalog za objelodanjivanje ili da izda ograničeni ili kvalifikovani nalog kako bi zaštitio izvore od otkrivanja, bez obzira na to da li su konkretno imenovani u zadržanom materijalu, na osnovu toga što saopštavanje takvog materijala stvara ozbiljan rizik od kompromitovanja identiteta novinarskih izvora; i
- ▶ prije korišćenja materijala od strane vlasti, u hitnim situacijama bi trebalo da uspostaviti postupak za identifikaciju i izolovanje informacija koje bi mogle dovesti do identifikacije izvora iz informacija koje ne nose takav rizik.²⁸¹

Sud je takođe prepoznao da se tajni nadzor od strane države može kositi sa slobodom izražavanja pojedinca ukoliko postoji rizik da novinarska komunikacija bude praćena - jer to može značiti da se izvori mogu ili objelodaniti ili odvratiti od pružanja informacija putem telefona. Prenošenje podataka drugim organima, njihovo uništavanje ili propust da se novinar obavijesti o mjerama nadzora bi takođe mogle narušiti povjerljivost izvora.²⁸²

8.6. Zaštita zviždača

Sud pruža posebnu zaštitu zviždačima zbog njihove važne uloge u demokratskim društvima. Pojedinci koji prijavljuju ili otkrivaju informacije o prijetnjama ili šteti po javni interes mogu doprinijeti jačanju transparentnosti i demokratske odgovornosti.

U predmetu *Guja protiv Moldavije*, Sud je prepoznao potrebu za zaštitom zviždača po članu 10. Konvencije. S tim u vezi, Sud je primijetio:

da javni službenik tokom svog rada može doznati interne informacije, što uključuje i povjerljive informacije, čije se širenje ili objavljivanje podudara sa snažnim javnim interesom. Shodno tome, Sud smatra da bi u slučaju prijavljivanja nezakonitog ponašanja ili nepravilnosti na radnom mjestu, zaposleni odnosno državni službenik, u određenim okolnostima, trebao da uživa zaštitu. To bi se moglo primjenjivati u slučajevima kada je zaposleni odnosno državni službenik jedina osoba, ili dio uske kategorije osoba svjesnih onoga što se događa na poslu, te je iz tog razloga u najboljem položaju da djeluje u javnom interesu upozoravanjem poslodavca ili opšte javnosti.²⁸³

281. Filip Lič (Philip Leach), „Principi koji se mogu izvući iz sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava koja se odnosi na zaštitu i bezbjednost novinara i novinarstva“, Izvještaj pripremljen za Konferenciju ministara Savjeta Evrope nadležnih za medije i informaciono društvo, slobodu izražavanja i demokratiju u digitalnom dobu: mogućnosti, prava, odgovornosti, Beograd, 7-8. novembar 2013, stav 54.

282. *Weber i Saravia protiv Njemačke*, 29. jun 2006. (odluka), stav 145 i *Bucur i Toma protiv Rumunije*, 8. januar 2013.

283. *Guja protiv Moldavije*, 12. februar 2008. (VV), stav 72.

Iako bi informacije najprije trebalo da se objelodane nadređenom ili drugom nadležnom organu ili tijelu, Sud je prihvatio da u slučaju kada je takva praksa očigledno nepraktična, informacije bi mogle, kao krajnja opcija, da budu objavljene široj javnosti. Sud je zaključio da je otpuštanje državnog službenika zbog odavanja dva dopisa povjerljive prirode iz kancelarije državnog tužilaštva novinarima predstavljalo povredu člana 10, pozivajući se i na krajnje negativan efekat koji otpuštanje podnosioca predstavke ima na druge državne službenike ili zaposlene, što ih obeshrabruje da prijave bilo kakvu vrstu nepravilnosti.²⁸⁴

Kriterijume za utvrđivanje kršenja prava na slobodu izražavanja vezano za slučajeve zviždanja, Sud je primijenio u predmetu *Heinisch protiv Njemačke*.²⁸⁵ U ovom slučaju, gerijatrijska sestra zaposlena u staračkom domu je, zajedno sa kolegama, više puta upozoravala menadžment da je premali broj osoblja uticao na njihovu sposobnost da obavljaju svoje poslovne zadatke i uzrokovao ozbiljne poteškoće u svakodnevnoj njezi pacijenata. Podnositeljka predstavke se žalila da je dobila otkaz bez upozorenja zbog toga što je podnijela krivičnu prijavu protiv svog poslodavca u vezi pomenutih problema, i da je time povrijeđeno njeno pravo na slobodu izražavanja. Sud je primijetio da su se strane složile da je podnošenje krivične prijave predstavljalo „zviždanje“ odnosno prijavu navodnog nezakonitog ponašanja poslodavca u upravljanju staračkim domom, te da je to davanje otkaza bilo uplitanje u pravo podnositeljke predstavke na slobodu izražavanja. Sud je potvrdio standard da radnici u određenim okolnostima trebaju da uživaju zaštitu u pogledu otkrivanja nepravilnosti ili nezakonite radnje na radnom mjestu, posebno ako je zaposleni jedina osoba, ili samo dio jedne male grupe, koji su svjesni onoga što se dešava i tako u „najboljoj poziciji da djeluju u javnom interesu“ upozoravajući poslodavca ili javnost. Donoseći presudu, Sud je primijetio da su informacije koje je podnositeljka predstavke otkrila u javnom interesu i da su „od vitalnog značaja“ za sprječavanje zlostavljanja, uzimajući u obzir naročitu ugroženost pacijenata u staračkom domu poslodavca, a koji često nisu sposobni da skrenu pažnju na propuste u njezi koja im se pruža. Štaviše, podnositeljka predstavke je u više navrata bezuspješno upozoravala poslodavca na probleme. Sud je ponovio da osoba koja odluči da otkrije informacije mora pažljivo da provjeri, u mjeri u kojoj to okolnosti dozvoljavaju, tačnost i pouzdanost istih. Sud je takođe utvrdio da je podnositeljka prijave postupila u dobroj vjeri. Iako je sebi dozvolila izvjesni stepen preterivanja i generalizacije, smatra se da su informacije koje je objelodanila predstavljale opis ozbiljnih nepravilnosti u funkcionisanju staračkog doma. Na kraju, Sud je zaključio da je javni interes za prikupljanje informacija o brizi u staračkom domu nadmašio prava poslodavca i da je mjera otkaza podnositeljki predstavke bila „nesrazmjerno oštra“.

284. Ibid.

285. *Heinisch protiv Njemačke*, 21. jul 2011.

U slučaju *Matuz protiv Mađarske*, novinar i voditelj koji je bio zaposlen u državnoj televizijskoj kući *Magyar Televízió Zrt.*, je dobio otkaz nakon što je objelodanio da je jedan od njegovih pretpostavljenih cenzurisao djelove kulturnog programa čiji je on bio urednik i voditelj.²⁸⁶ U vrijeme ovih dešavanja, g. Matuz je bio i predsjednik sindikata javnih medijskih servisa koji je bio aktivan u okviru televizijske kuće. Gospodin Matuz je u nekoliko navrata otvoreno pozvao upravni odbor televizijske kuće da stane na kraj cenzuri u vijestima i televizijskim programima. Kasnije je objavio knjigu sa dokumentarnim dokazima o cenzuri u državnoj televizijskoj kući, što je dovelo do njegovog neposrednog otpuštanja zbog kršenja klauzule o povjerljivosti sadržanoj u njegovom ugovoru o radu. G. Matuz je osporio otkaz na sudu, ali nije imao uspjeha u sudskim postupcima koje je pokrenuo u Mađarskoj. Na kraju je uložio žalbu Sudu, tvrdeći da su prekršena njegova prava iz člana 10. Konvencije. Gospodin Matuz je izjavio da je, kao novinar i predsjednik sindikata u javnoj televiziji, imao pravo i obavezu da obavijesti javnost o navodnoj cenzuri u nacionalnoj televizijskoj kompaniji.

Sud je prepoznao da pitanje cenzure u javnom medijskom servisu predstavlja pitanje od velikog interesa za društvo. Sud je takođe utvrdio da je knjiga objavljenja tek nakon što se g. Matuz osjećao spriječenim u uklanjanju uočnog miješanja u njegov novinarski rad u samoj televizijskoj kući, tj. zbog nedostatka bilo kakvog drugog djelotvornog kanala. Domaći sudovi su utvrdili da je sama činjenica što je podnosilac predstavke objavio knjigu dovoljna da se zaključi da je postupio na štetu svog poslodavca, ograničavajući analizu suda na zaključak da je gospodin Matuz prekršio svoje ugovorne obaveze. Shodno tome, mađarski sudovi nisu ispitivali da li i na koji način je tema sporne knjige mogla da utiče na dozvoljeni opseg ograničenja njegove slobode izražavanja. Imajući u vidu značaj pravo na slobodu izražavanja kada se radi o pitanjima od opšteg interesa, profesionalne obaveze i odgovornosti gospodina Matuza kao novinara s jedne strane, kao i obaveze i odgovornosti zaposlenih prema poslodavcima s druge, i uzimajući u obzir interese raznih strana u ovom slučaju, Sud je zaključio da uplitanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja nije bilo „neophodno u jednom demokratskom društvu“. Iz tog razloga je Sud smatrao da je neposrednim prekidom radnog odnosa novinara došlo do kršenja člana 10 Konvencije, još jednom prepoznajući značaj prijavljivanja nepravilnosti („zviždanja“) u demokratskom društvu.

Važnost zviždača je takođe istaknuta u preporuci Komiteta ministara o zaštiti zviždača.²⁸⁷ U toj preporuci je istaknuto da države članice treba da otvoreno podržavaju ambijent koja podstiče prijavljivanje ili objelodanivanje i da pojedinci trebaju da se osjećaju zaštićenima da slobodno izraze zabrinutost o pitanjima od javnog interesa. Takođe je preporučeno da „treba uspostaviti

286. *Matuz protiv Mađarske*, 21. oktobar 2014.

287. Preporuka CM / Rec (2014) 7 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti zviždača, usvojena 30. aprila 2014. godine

jasne kanale za prijavljivanje koje je u interesu javnosti, i omogućiti odgovarajućim mjerama objelodanjivanje i pribjegavanje tim kanalima“.

Poglavlje 9

Sloboda izražavanja i nove tehnologije

9.1. Elektronski nadzor

Slučaj *Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije*²⁸⁸ se odnosio na pristup informacijama dobijenih putem elektronskog nadzora od strane Bezbjednosno-informativne agencije (BIA). Srbije Podnosilac predstavke, nevladina organizacija (NVO), se žalio da ih odbijanje BIA da im dostavi tražene informacije (informacije su se odnosile na broj ljudi koje je agencija podvrgnula elektronskom nadzoru u 2005. godini) - sprječava da vrše svoju dužnost „čuvara javnog interesa“. Sud je smatrao da je u ovom slučaju došlo do povrede člana 10. Konvencije. Ustanovio je da je uporno odbijanje agencije da postupi u skladu sa izvršnim i obavezujućim nalogom za pružanje informacija koje je pribavio predstavljalo kršenje domaćeg prava i da je bilo potpuno proizvoljno. Oslanjajući se na član 46. (obavezujuća pravosnažnost i sprovođenje) Konvencije, Sud je dalje smatrao da bi najprirodniji način izvršenja presude u ovom slučaju bilo osiguranje da agencija pruži nevladinoj organizaciji, podnosiocu predstavke, informacije koje je zatražila o broju ljudi koji su bili podvrgnuti elektronskom nadzoru u 2005. godini.

Sud će u budućnosti morati da odgovori na pitanje u kojoj mjeri korišćenje novih tehnologija, uglavnom prisluškivanje komunikacija, uključujući i internet, utiče na novinare i njihov rad. U slučaju *Biroa za istraživačko novinarstvo i Alice Ross protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,²⁸⁹ Sud će razmatrati kako zakonski režim u vezi sa prisluškivanjem eksternih komunikacija utiče na sposobnost novinara da se bave istraživačkim novinarstvom bez straha za bezbjednost njihovih komunikacija i da li to predstavlja rizik za ulogu štampe kao čuvara javnog interesa.

288. *Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije*, 25. jun 2013.

289. Trenutno pod razmatranjem, dostavljeno tuženoj Vladi 5. januara 2015.

9.2. Opšte napomene o slobodi izražavanja i internetu

Internet ostaje nova oblast komunikacije za koju je usvojen ograničen broj propisa na nacionalnom ili međunarodnom nivou. Iz tog razloga, nacionalne i međunarodne sudije imaju važnu ulogu u uspostavljanju standarda o zaštiti slobode izražavanja na internetu. Sud je uspostavio niz standarda.

U slučaju *Redakcije Pravoye Delo i Shtekel protiv Ukrajine*,²⁹⁰ Sud je po prvi put prepoznao da član 10. Konvencije mora da se tumači kao nametanje pozitivne obaveze državama da stvore odgovarajući regulatorni okvir kako bi se osigurala djelotvorna zaštita slobode izražavanja novinara na internetu. Ukrajinski zakon, konkretno Zakon o štampi, dodijelio je novinarima imunitet od građanske odgovornosti za doslovno prenošenje materijala objavljenog u štampi. Sud je konstatovao da:

ova odredba je generalno u skladu njenim pristupom slobodi novinara da prenose izjave drugih.

Međutim, prema domaćim sudovima, takav imunitet nije postojao za novinare koji su reprodukovali materijal sa interneta koji nije bio registrovan u skladu sa Zakonom o štampi. S tim u vezi, Sud primjećuje da nije postojala nikakva domaća regulativa o državnoj registraciji internetskih medija i da, prema Vladi, Zakon o štampi i drugi normativni akti koji regulišu odnose sa medijima u Ukrajini nisu sadržali odredbe o statusu medija na internetu ili korišćenja informacija dobijenih putem interneta.

Sud je smatrao:

da odsustvo dovoljnog zakonskog okvira na domaćem nivou koji bi omogućio novinarima da koriste informacije koje dobiju sa interneta, bez straha od sankcija, ozbiljno otežava ostvarivanje vitalne funkcije štampe kao „čuvara javnog interesa“ (...)

Sud je iznio mišljenje da potpuno isključivanje takvih informacija iz oblasti primjene zakonodavnih garancija o slobodi novinara može samo dovesti do neopravdanog uplitanja u slobodu štampe prema članu 10 Konvencije.

Od tada, Sud primjenjuje opšta načela koja proističu iz sudske prakse u vezi sa članom 10. u vezi objavljivanja na internetu.²⁹¹

290. *Redakcija Pravoye Delo i Shtekel protiv Ukrajine*, 5. maj 2011, st. 61-64.

291. *Npr. u predmetu Reno protiv Francuske*, 25. februar 2010. (odluka).

9.3. Blokiranje pristupa

Pristup internetu je postao prihvaćen kao jedno od individualnih prava iz člana 10. Prva odluka Suda se odnosila na blokadu pristupa dvijema internet stranicama zato što su dijelile muziku ne poštujući zakon o autorskim pravima. Podnosilac predstavke, g. Yaman Akdeniz, podnio je žalbu Sudu kao korisnik predmetnih internet stranica, žaleći se naročito na povredu njegove slobode izražavanja.²⁹² Sud je žalbu proglasio neprihvatljivom (nekompatibilno *ratione personae*), zaključivši da podnosilac predstavke nije mogao da tvrdi da je „žrtva“ u smislu člana 34 (pravo na individualnu primjenu) Konvencije. Naglašavajući da su prava korisnika interneta od izuzetne važnosti, Sud je ipak primijetio da su dvije internet stranice za dijeljenje muzike bile blokirane jer su djelovale u suprotnosti sa zakonom o autorskim pravima. Kao korisnik ovih internet stranica, podnosilac predstavke je koristio njihove usluge i bio je lišen samo jednog načina slušanja muzike među mnogim drugim opcijama. Sud je dalje primijetio da je podnosilac predstavke imao na raspolaganju brojne načine da pristupi nizu muzičkih numera, bez kršenja normi koje uređuju autorsko pravo.

Sud je usvojio drugačiji pristup u predmetu *Yildirim protiv Turske*, gdje je cijeli domen *Google Sites* bio blokirao u Turskoj zbog jedne veb stranice čiji se sadržaj smatrao uvredljivim za sjećanje na Ataturka.²⁹³ Usljed potpunog blokiranja domena *Google Sites*, g. Yildirim nije mogao da pristupi svojoj internet stranici. Sud je prihvatio da to nije potpuno blokiranje domena, već ograničenje pristupa internetu. Međutim, djelimični efekat ograničenja nije umanjio njegov značaj, posebno iz razloga što je internet postao jedno od glavnih načina ostvarivanja prava na slobodu izražavanja i informacija. Stoga je predmetna mjera predstavljala miješanje javnih vlasti u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Sud je ponovio da bi ograničenje pristupa izvoru informacija bilo jedino kompatibilno sa Konvencijom ukoliko bi postojao striktni zakonski okvir kojim se uređuje opseg zabrane i daje garancija sudske kontrole kako bi se spriječile eventualne zloupotrebe. Ustanovljeno je da turski zakon nije „predvidiv“ u svojoj primjeni jer nije formulisano dovoljno precizno kako bi se pojedincima omogućilo regulisanje njihovog ponašanja. Na osnovu zakona, turski sud je mogao da naredi blokiranje pristupa sadržaju objavljenom na internetu, ako su postojali dovoljni razlozi za sumnju da je sadržaj predstavljao krivični prekršaj. Međutim, u ovom slučaju ni *Google Sites* ni internet stranica g. Yildirima nisu bili predmet sudskog postupka. Iako je odluka od 24. juna 2009. godine otkrila da je domen *Google Sites* odgovoran za stranicu za koju je obezbjeđivao hosting, u zakonu nije postojala nijedna odredba koja se odnosila na potpuno blokiranje pristupa kao što je bilo naređeno od strane suda. Efekti predmetne

292. *Akdeniz protiv Turske*, 11. mart 2014. (odluka).

293. *Ahmet Yildirim protiv Turske*, 18. decembar 2012.

mjere su stoga bili proizvoljni i sudska kontrola blokiranja pristupa nije bila dovoljna da bi se spriječile zloupotrebe.

Sud je usvojio drugačiji pristup u slučaju koji su pokrenuli g. Serkan Cengiz, g. İman Akdeniz i g. Kerem Altıparmak, profesori prava na univerzitetima u Turskoj.²⁹⁴ U maju 2008, turska vlada je blokirala kompletan pristup YouTube-u, popularnoj veb lokaciji za razmjenu video materijala. Zabrana je bila opravdana u okviru zakona kojim je zabranjeno „vrijeđanje sjećanja na Ataturka“. Na YouTube-u je bilo postavljeno deset video zapisa za koje su domaći sudovi koji su izdali nalog za blokadu smatrali da vrijeđaju Ataturka. Zabrana je bila na snazi od 5. maja, 2008. do 30. oktobra, 2010. kada je tužilaštvo ukinulo nalog. Podnosioci predstavke su neuspješno tražili ukidanje zabrane putem domaćeg sudskog sistema, pozivajući se na slobodu primanja i prenošenja informacija, kao i javni interes u pristupanju internet sajtu za dijeljenje informacija, kao što je YouTube. Sud je zauzeo stav da se ovaj slučaj razlikuje od predmeta *Akdeniz protiv Turske*, iz razloga što je u ovom slučaju zabrana pristupa YouTube-u onemogućila pristupanje popularnoj platformi za politički diskurs, na kojoj su prikazane specifične informacije kojima se nije moglo lako pristupiti drugim sredstvima, dok je u predmetu *Akdeniz* Sud ukazao na raspoloživost alternativnih načina za pristup muzici usljed predmetne zabrane.²⁹⁵

Iako blokiranje YouTube-a nije bilo direktno ciljano na podnosioc predstave, zabrana je uticala na njihovo pravo da primaju i prenose informacije i ideje. Stoga je Sud utvrdio da zabrana predstavlja uplitanje u pravo podnosioca predstave na slobodu izražavanja. Ovo uplitanje nije bilo opravdano, jer zakon shodno čijim odredbama je isto dopušteno, dozvoljava samo zabranu određenih objava u slučaju da se sumnja na krivično djelo. Potpuna zabrana cjelokupnog veb sajta, kao što je slučaj u ovom predmetu, nije propisana zakonom i prema tome nije zakonita.

9.4. Pravo na pristup internetu

Sud je, u posebnim okolnostima, dao mogućnost zatvorenicima da pristupe internetu. U predmetu *Kalda protiv Estonije*, zatvorenik se žalio zbog odbijanja vlasti da mu daju pristup na tri internet stranice, koje sadrže pravne informacije, a kojima upravlja država i Savjet Evrope.²⁹⁶ Podnosilac predstave se posebno žalio da je zabranom u smislu estonskog zakona o pristupu ovim konkretnim internet stranicama prekršeno njegovo pravo na prijem informacija putem interneta sprječavajući ga na taj način da vrši pretrage o pravnim pitanjima u vezi sudskih procesa u kojima je bio jedna od strana. Sud je iznio

294. *Cengiz i drugi protiv Turske*, 1. decembar 2015.

295. Stav 51.

296. *Kalda protiv Estonia*, 19. januar 2016.

stav da je došlo do povrede člana 10. Konvencije. Posebno je ustanovio da države ugovornice nisu obavezne da zatvorenicima omoguće pristup internetu. Međutim, ako je država spremna da dozvoli pristup zatvorenicima, kao što je to slučaj u Estoniji, onda mora navesti razloge zbog kojih uskraćuje pristup određenim internet stranicama. U konkretnim okolnostima slučaja podnosioca predstavlja, razlozi, odnosno sigurnosne i troškovne implikacije, zbog toga što mu se uskraćuje pristup predmetnim internet stranicama, nisu bili dovoljni da opravdaju miješanje u njegovo pravo na primanje informacija. Naime, vlasti su već bile uspostavile bezbjednosne aranžmane za korišćenje interneta od strane zatvorenika putem računara posebno prilagođenih za tu svrhu i pod nadzorom zatvorskih vlasti, i snosile relevantne troškove. Domaći sudovi nisu preduzeli detaljne analize o mogućim bezbjednosnim rizicima za pristup trima dodatnim internet stranicama, imajući u vidu da njima upravlja međunarodna organizacija i sama država.

9.5. Internet arhiv

Internet ima značajnu ulogu u unapređenju pristupa vijestima od strane javnosti i olakšavanju širenja informacija uopšte. Sadržaj koji je dostupan na internetu ostaje tamo i veoma ga je teško izbrisati. Pred Sudom je bilo da done-se odluku o odgovornosti izdavača za internet arhiv, posebno ako isti sadrži materijale koji za posledicu imaju kršenje prava na ugled. U časopisima *Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (br. 1 i 2),²⁹⁷ Sud je donio presudu da kada jednom novine izgube slučaj klevete u vezi sa člankom koji ostaje u njihovom arhivu, u tom slučaju moraju da postavljaju napomenu na verziji objavljenoj na internetu da je članak predmet suđenja zbog klevete. Štampa pruža važnu funkciju održavanjem arhiva, a period zastarijevanja u sudskim postupcima za klevetu ima za cilj da se osigura da podnosioci predstavlja djeluju što prije. Međutim, u ovom slučaju domaći sud nije predložio da se članci u potpunosti uklone, a obaveza da se doda napomena na arhivski materijal kada su novine bile obaviještene da je pokrenut sudski postupak zbog klevete u vezi tog istog članka, ne predstavlja nesrazmjerno odstupanje od člana 10. Prema činjenicama, pitanje neprekidne odgovornosti nije nastalo, ali tužba za klevetu protiv novina koja je pokrenuta nakon što je protekao znatan period vremena, u nedostatku izuzetnih okolnosti, može dovesti do nesrazmjernog uplitanja u slobodu štampe prema članu 10.

Sud je analizirao još jedan slučaj koji se odnosi na internet arhiv iz perspektive člana 8. Konvencije i pruža smjernice za odgovornost izdavača. Dva advokata, g. Węgrzynowski i g. Smolczewski su zahtijevali od nacionalnih sudova da uklone članke koje su smatrali klevetničkim. Sud je istakao da ni nacionalni sud ni mediji nisu imali, niti su mogli da imaju, zadatak da prepravljaju istoriju

297. *Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (br. 1 i 2), 10. mart 2009.

brisanjem članaka ili objavljenog sadržaja sa interneta, čak i ako taj sadržaj krši nečija prava. Sud je utvrdio da su internet arhivi zaštićeni slobodom izražavanja u smislu člana 10.²⁹⁸ Internet arhivi značajno doprinose čuvanju i dostupnosti vijesti i informacija. Takvi arhivi su važan izvor za obrazovanje i istraživanje, naročito imajući u vidu da su lako dostupni javnosti i uopšteno su besplatni. Iako je primarna funkcija medija u demokratskim društvima da djeluje kao „čuvar javnog interesa“, ima i sekundarnu funkciju, odnosno čuvanje prethodno objavljenih novinskih članaka i njihovo stavljanje na raspolaganje javnosti. Održavanje internet arhiva je aspekt te funkcije koji ima presudni značaj. Zbog toga nije nesrazmjerno samo po sebi izdati nalog medijskom izvoru, koji istovremeno upravlja internet arhivom, da objavi odgovarajuću referencu ili ispravku na svom internet izdanju ako je takva referenca ili ispravka relevantna za članak u štampanom izdanju. Kao rezultat toga, Sud je u vezi sa ovim sporom takođe primijetio da je bilo relevantno da članak bude dopunjen referencom na presudu suda.

Sud je ostavio široko polje procjene vlastima u slučaju kršenja autorskih prava na internetu. U slučaju *Ashby Donald i drugi protiv Francuske*, dva modna fotografa su osuđena za kršenje autorskih prava nakon što su na internet sajtu jedne modne kuće koju vode dva podnosioca predstavke, objavili fotografije koje je snimio drugi podnosilac predstavke na modnim revijama 2003. godine, bez odobrenja predmetnih modnih kuća. Sud je u ovom slučaju smatrao da nije došlo do povrede člana 10.²⁹⁹ U okolnostima slučaja i imajući u vidu naročito široko polje slobodne procjene na raspolaganju domaćim vlastima, kazne izrečene podnosiocima predstavke po prirodi i težini nisu bile takve da bi Sud mogao zaključiti da je sporno miješanje bilo nesrazmjerno u odnosu na zacrtani cilj.

9.6. Odgovornost za sadržaj koji generišu korisnici

Sud je takođe morao da se bavi problemom odgovornosti za komentare koje objavljuju korisnici na internet portalima. U slučaju *Delfi AS protiv Estonije*,³⁰⁰ kompanija Delfi AS, vlasnik jednog komercijalnog informativnog portala na internetu, je pokrenula tužbu jer su je nacionalni sudovi smatrali odgovornom za uvredljive komentare koje su objavili njeni čitaoci ispod članka o jednoj trajektnoj kompaniji. Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10, s obzirom na zaključak da su odluke sudova u Estoniji o odgovornosti kompanije podnosioca predstavke bile opravdane i srazmjerne ograničenju slobode izražavanja portala, naročito zbog toga što: su komentari bili ekstremnog (antisemitskog) karaktera i da su bili postavljeni kao reakcija na članak koji je objavio podnosilac predstavke na svom profesionalnom informativnom portalu koji se vodi na komercijalnoj osnovi; mje-

298. *Węgrzynowski i Smolczewski protiv Poljske*, 16. avgust 2013.

299. *Ashby Donald i drugi protiv Francuske*, 10. januar 2013.

300. *Delfi AS protiv Estonije*, 16. jun 2015. (VV).

re koje je podnosilac predstavke preduzeo na uklanjanju uvredljivih komentare bez odlaganja nakon objavljivanja nisu bile dovoljne; a novčana kazna od 320 eura nije bila pretjerana za podnosioca predstavke, koji je jedan od najvećih internet portala u Estoniji. Važan argument Suda se odnosio na činjenicu da kompanija koja je podnijela predstavku zarađuje prihod od svoje aktivnosti na internetu.

Sud je donio drugačiji zaključak u predmetu koji se odnosio na odgovornost samoregulativnog tijela internet provajdera sadržaja i informativnog internet portala o vulgarnim i uvredljivim komentarima postavljenim na njihovim veb stranicama nakon objavljivanja kritike o nepravilnostima u poslovnoj praksi dvije veb stranice za nekretnine.³⁰¹ Podnosioci predstavke su uložili žalbu na presude mađarskih sudova protiv njih, čime su u suštini bili u obavezi da moderiraju sadržaj komentara koje čitaoci postavljaju na njihovim veb stranicama, tvrdeći da su se presude kosile sa suštinom slobodnog izražavanja na internetu. U ovom slučaju, Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10. Posebno je istakao da, iako ne objavljuju komentare u tradicionalnom smislu, informativni portali treba, u principu, da preuzmu dužnosti i odgovornosti. Međutim, Sud je smatrao da mađarski sudovi prilikom odlučivanja o shvatanju odgovornosti u predmetu podnosilaca predstavke nisu sproveli odgovarajuće odmjerenje između suprotstavljenih prava o kojima je riječ u ovom predmetu, odnosno između prava podnosilaca predstavke na slobodu izražavanja i prava internet stranica kompanije za upravljanje nekretninama na poštovanje njihovog komercijalnog ugleda. Naime, mađarske vlasti su prihvatile zdravo za gotovo da su komentari bili nezakoniti jer su štetili ugledu internet stranica kompanije za upravljanje nekretninama. Za razliku od slučaja Delfi, Sud je utvrdio da komentari nisu sadržali govor mržnje i da provajderi internet usluga nisu djelovali u cilju sticanja profita.

Potreba za obezbjeđivanjem slobode na internetu takođe je istaknuta u preporuci Komiteta ministara o slobodi interneta.³⁰² Komitet ministara je takođe usvojio niz dokumenata koji se odnose na neutralnost mreže,³⁰³ prekogranični protok informacija,³⁰⁴ smjernice o ljudskim pravima za pretraživače,³⁰⁵ korisnike interneta³⁰⁶ i sadržaje koje generišu korisnici.³⁰⁷

301. *Magyar Tartalomszolgáltatok Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske*, 2. februar 2016.

302. Preporuka CM/Rec (2016) 5 Komiteta ministara državama članicama o slobodi interneta, usvojena 13. aprila 2016. na 1253. sastanku zamjenika ministara.

303. Preporuka CM/Rec (2016) 1 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti i promovanju prava na slobodu izražavanja i prava na privatni život u vezi mrežne neutralnosti, usvojena 13. januara 2016. godine na 1244. sastanku zamjenika ministara.

304. Preporuka CM/Rec (2015) 6 Komiteta ministara državama članicama o slobodnom, prekograničnom protoku informacija na internetu, usvojena 1. aprila 2015. godine na 1224. sastanku zamjenika ministara.

305. Preporuka CM/Rec (2012) 3 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti ljudskih prava u vezi pretraživača, usvojena 4. aprila 2012. godine na 1139. sjednici zamjenika ministara.

306. Preporuka CM/Rec (2014) 6 Komiteta ministara državama članicama o Vodiču za ljudska prava za korisnike interneta, usvojena 16. aprila 2014. godine na 1197. sjednici zamjenika ministara.

307. Švajcarski institut za uporedno pravo, Uporedna studija o blokiranju, filtriranju i uklanjanju ilegalnog sadržaja na internetu: Uporedna razmatranja, Lozana, 20. decembar 2015.

Spisak predmeta

Predmeti su navedeni sa datumom presude ili, tamo gdje je to odgovarajuće, odluke. Kada se u tekstu navode i odluke i presude, svaki datum se pojavljuje u odgovarajućoj stavci indeksa.

Pogledajte online bazu podataka HUDOC <http://hudoc.echr.coe.int/> za dalje informacije.

A

Adali protiv Turske, 31. mart, 2005. 92

Ahmet Yildirim protiv Turske, 18. decembar, 2012. 109

Akdaş protiv Turske, 16. februar, 2010. 18

Akdeniz protiv Turske, 11. mart, 2014. (odluka) 109, 110

Alves da Silva protiv Portugala, 20. oktobar, 2009. 18

Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 22. april, 2013. (VV) 37, 88

Annen protiv Njemačke, 26. novembar, 2015. 28

Arslan protiv Turske 76, 77

Ashby Donald i drugi protiv Francuske, 10. januar, 2013. 112

Autronic AG protiv Švajcarske, 22. maj, 1990. 15, 34, 39, 94

Axel Springer AG protiv Njemačke, 7. februar, 2012. 63

B

Barfod protiv Danske, 22. februar, 1989. 34

Barthold protiv Njemačke, 25. mart, 1985. 37, 81

Bergens Tidende i drugi protiv Norveške, 2. maj, 2000. 98

Błaja News Sp. zo.o. protiv Poljske, 26. novembar, 2013. 68

Brambilla i drugi protiv Italije, 23. jun, 2016. 99, 100

Braun protiv Poljske, 4. novembar, 2014. 80

Bucurand Toma protiv Rumunije, 8. januar, 2013. 102

C

- Casado Coca protiv Španije*, 24. februar, 1994. 14, 37
Castells protiv Španije, 23. april, 1992. 11, 36, 68, 69, 88
Cengiz i drugi protiv Turske, 1. decembar, 2015. 110
Ceylan protiv Turske, 8. jul. 1999. (VV) 80
Chorherr protiv Austrije, 25. avgust, 1993. 17
Colombani i drugi protiv Francuske, 25. jun, 2002. 66
Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske, 10. novembar, 2015. 77

D

- D.D. protiv Turske*, 2. septembar, 1998. 92
D.I. protiv Njemačke, 26. jun, 1996. 28
Dalban protiv Rumunije, 28. septembar, 1999. (VV) 34, 76, 78, 79
DeHaes i Gijssels protiv Belgije, 24. februar, 1997. 74, 76
Delfi protiv Estonije, 10. oktobar, 2013. i 16. jun, 2015. (VV) 113, 114
Dichand i drugi protiv Austrije, 26. februar, 2002. 11, 14, 18, 76, 78
Dink protiv Turske, 14. septembar 2010. 91
Długołęcki protiv Poljske, 24. februar, 2009. 33, 81
Donaldson protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. januar, 2011. (odluka) 17
Dubowska i Skup protiv Poljske, 18. april, 1997. (odluka) 89

E

- Editorial Board of Pravoye Delo i Shtekel protiv Ukrajine*, 5. maj, 2011. 108
Engel i drugi protiv Holandije, 8. jun, 1976. 19, 20
Eon protiv Francuske, 14. mart, 2013. 18, 66

F

- Feldek protiv Slovačke*, 12. jul, 2001. 79
Frankowicz protiv Poljske, 16. decembar, 2008. 34, 36
Fressozand Roire protiv Francuske, 21. januar, 1999. 98
Fuentes Bobo protiv Španije, 29. februar, 2000. 92, 93

G

- Gafus protiv Poljske*, 15. novembar, 2011. (odluka) 89

Garaudy protiv Francuske, 24. jun, 2003. (odluka) 12
Gaskin protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7. jul, 1989. 15
Gawęda protiv Poljske, izvještaj Komisije, 4. decembar, 1998. i presuda od 14. marta, 2002. 32, 35, 36, 40, 41
Gillberg protiv Švedske, 3. april, 2012. 17
Glas Nadezhda EOOD i Elenkov protiv Bugarske, 11. oktobar, 2007. 95
Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 27. mart, 1996. (VV) 34, 38, 76, 100, 101
Groppera Radio AG i drugi protiv Švajcarske, 28. mart, 1990. 14, 18, 39, 94
Guja protiv Moldavije, 12. februar, 2008. (VV) 103

H

Hadjianastassiou protiv Grčke, 16. decembar, 1992. 19, 20, 53
Haldimann i drugi protiv Švajcarske, 24. februar, 2015. 99
Handyside protiv the United Kingdom, 7. decembar, 1976. 14, 18, 34, 36, 59, 60, 76
Heinisch protiv Njemačke, 21. jul, 2011. 103
Honsik protiv Austrije, 18. oktobar, 1995. (odluka) 28
Huseynov protiv Azerbejdžana, 7. maja, 2015. 90

I

I.A. protiv Turske, 13. septembar, 2005. 60
Informationverein Lentia protiv Austrije, 24. novembar, 1993. 96

J

Janowski protiv Poljske, 21. januar, 1999. 44
Jersild protiv Danske, 23. septembar 1994. (VV) 26, 27, 76, 90
Jerusalem protiv Austrije, 27. februar, 2001. 78

K

K. protiv Austrije, 13. oktobar, 1992. (izvještaj Komisije) 18
Kalda protiv Estonije, 19. januar, 2016. 110
Karataş protiv Turske, 8. jul, 1999. 18, 25
Kenedi protiv Mađarske, 26. maj, 2009. 15, 16, 17
Khurshid Mustafa i Tarzibachi protiv Švedske, 16. decembar, 2008. 17
Krone Verlag GmbH & Co. KG protiv Austrije (br. 3), 11. decembar, 2003. 14

Krone Verlag GmbH protiv Austrije, presuda od 19. juna, 2012. 72
Kühnen protiv Savezne Republike Njemačke, 12. maj, 1988. (odluka) 26, 55
Kulis i Rozycki protiv Poljske, 6. oktobar, 2009. 18, 71, 79
Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH protiv Austrije (br. 2), 19. jun, 2012. 72
Kurlowicz protiv Poljske, 22. jun, 2010. 89
Kurski protiv Poljske, 5. jul, 2016. 82
Kwiecien protiv Poljske, 9. januar, 2007. 76

L

Leander protiv Švedske, 26. mart, 1987. 15, 42
Leroy protiv Francuske, 2. oktobar, 2008. 24
Lewandowska-Malec protiv Poljske, 18. septembar, 2012. 81
Lingens protiv Austrije, 8. jul, 1986. 11, 14, 34, 44, 64, 66, 79, 81, 87
Lopes Gomes da Silva protiv Portugala, 28. septembar, 2000. 77, 79
Lozowska protiv Poljske, 13. januara, 2015. 68

M

Maciejewski protiv Poljske, 13. januar, 2015. 75
Magyar Tartalomszolgaltatok Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske, 2. februar, 2016. 113
Mahmudov i Agazade protiv Azerbejdžana, 18. decembar, 2008. 80, 81
Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 2. avgust, 1984. 41
Manole i drugi. protiv Moldavije, 17. septembar, 2009. 97
Markt intern Verlag GmbH i Klaus Beermann protiv Njemačke, 20. novembar, 1989. 14, 38, 96
Marônek protiv Slovačke, 19. april, 2001. 11, 14, 89
Matuz protiv Mađarske, 21. oktobar, 2014. 104
Meltex Ltd. i Mesrop Movsesyan protiv Jermenije, 17. jun, 2008. 94, 95
Morice protiv Francuske, 23. april, 2015. 73, 74
Müller u drugi protiv Švajcarske, 24. maj, 1998. 14, 17, 18, 34, 36, 58, 59

N

Nagla protiv Letonije, 16. jul, 2013. 101

Najafli protiv Azerbejdžana, 2. oktobar, 2012. 90, 92
News Verlags GmbH & Co.KG protiv Austrije, 11. januar, 2000. 34
Nikula protiv Finske, 21. mart, 2002. 18, 73
Norwood protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 16. novembar, 2004. (odluka) 25

O

Oberschlick protiv Austrije, 23. maj, 1991. 18
Oberschlick protiv Austrije (br. 2), 1. jul, 1997. 77, 79
Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 26. novembar 1991. 33, 34, 35, 44, 47, 48, 51, 98
Ochsenberger protiv Austrije, 2. septembar, 1994. (odluka) 28
Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske, 29. oktobar, 1992. 61, 81
Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung und Schaffung protiv Austrije, 28. novembar, 2013. 15
Otegi Mondragon protiv Španije, 15. mart, 2011. 65
Otto-Preminger-Institut protiv Austrije, 20. septembar, 1994. 18, 36, 83
ÖzgürGündem protiv Turske, 16. mart, 2000. 55, 89, 91, 92

P

Palomo Sanchez i drugi protiv Španije, 12. septembar, 2011. (VV) 93
Pentikäinen protiv Finske, 20. oktobar, 2015. (VV) 99
Peringek protiv Švajcarske, 15. oktobar, 2015. 29
Peruzzi protiv Italije, 30. jun, 2015., poglavlje 59, 74
PETA Deutschland protiv Njemačke, 8. novembar, 2012. 7
Petra protiv Rumunije, 23. septembar, 1998. 40
Prager i Oberschlick protiv Austrije, 26. april, 1995. 11, 76

R

Renaud protiv Francuske, 25. februar, 2010. (odluka) 108
Romanenko i drugi protiv Rusije, 8. oktobar, 2009. 70
Roman Zakharov protiv Rusije, 4. decembar, 2015, (VV) 41
Rommelfanger protiv Savezne Republike Njemačke, 6. septembar, 1989. (odluka) 20
Roşianu protiv Rumunije, 24. jun, 2014. 16, 17

Rotaru protiv Rumunije, 4. maj, 2000. 40

RTBF protiv Belgije, 29. mart, 2011. 35

S

Sanocki protiv Poljske, 17. jul, 2007. 66

Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije, 14. septembar, 2010. (VV) 39, 101

Saszmann protiv Austrije, 27. februar, 1997. (odluka) 57

Sdružení Jihočeské Matky protiv České Republiky, 10. jul, 2006. 17

Şener protiv Turske, 18. jul, 2000. 11, 14, 89, 98

Skalka protiv Poljske, 27. maj, 2003. 80

Société Prisma Press protiv Francuske, 1. jul, 2003. (odluka) 77

Sokołowski protiv Poljske, 29. mart, 2005. 66

Sosinowska protiv Poljske, 18. oktobar, 2011. 36

Stankiewicz and Others protiv Poljske, 14. oktobar, 2014 80

Steel i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 23. septembar, 1998. 17

Stevens protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 9. septembar, 1989. (odluka) 17

Stoll protiv Švajcarske, 10. decembar, 2007. (VV) 51, 52

Sürekand Özdemir protiv Turske, 8. jul, 1999. (VV) 54, 89

Sürek protiv Turske (br. 1), 8. jul, 1999. 23

Sürek protiv Turske (br. 3), 8. jul, 1999. (VV) 23, 55

Sürek protiv Turske (br. 4), 8. jul, 1999. (VV) 24, 25

T

Tammer protiv Estonije, 6. februar, 2001. 44

Társaság a Szabadságjogokért protiv Mađarske, 14. april, 2009. 15

Tekin protiv Turske, 9. jun, 1998. 92

Tele i Privatfernsehgesellschaft mbH protiv Austrije, 21. septembar, 2000. 94

Tepe protiv Turske, 9. jun, 2003. 92

The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 18 May 1977, Izvještaj Komisije 33

The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 26. april, 1979. 32, 39, 40

The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 2), 26. novembar, 1991. 34, 35, 80

Thoma protiv Luksemburga, 29. mart, 2001. 11, 14, 18, 67, 68, 90

Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda, 25. jun, 1992. 66, 76, 88, 89

Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1 i 2),

10. mart, 2009. 111

Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 13. jul, 1995. 33, 82

Tușalp protiv Turske, 21. februar, 2012. 66

TV Vest AS & Rogaland Pensjonistparti protiv Norveške, 11. decembar 2008. 37

U

Uj protiv Mađarske, 19. jul, 2011. 66, 76

V

Vajnai protiv Mađarske, 8. jul, 2008. 17

Vejdeland i drugi protiv Švedske, 9. februar, 2012. 25

Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) protiv Švajcarske (br. 2), 30. jun, 2009. 97

Verein gegen Tierfabriken protiv Švajcarske, 28. jun, 2001. 96

Vereinigung Bildender Künstler protiv Austrije, 25. januar, 2007. 18, 59

Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs i Gubi protiv Austrije, 19. decembar, 1994. 20, 57, 58

Vereniging Weekblad Bluf! protiv Holandije, 9. februar, 1995. 49, 50

Vogt protiv Njemačke, 26. septembar, 1995. 13, 20, 21

Von Hannover protiv Njemačke, 24. jun, 2004. 64

W

Weber and Saravia protiv Njemačke, 29. jun, 2006. (odluka 102)

Węgrzynowski and Smolczewski protiv Poljske, 16. avgust 2013. 112

Wille protiv Lihtenštajna, 28. oktobar, 1999. 21, 35

Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva, izvještaj Komisije donesen 10. januara, 1995, presuda od 25. novembra, 1996. 59, 60

Wizerkaniuk protiv Poljske, 5. jul, 2011. 35

Wojtas-Kaleta protiv Poljske, 16. jul, 2009. 34

Y

Youth initiative for Human Rights / Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije, 25. jun, 2013. 15, 107

Ovaj priručnik, koji je izradio Odsjek za sprovođenje ljudskih prava na nacionalnom nivou Generalnog direktorata za ljudska prava i vladavinu prava, je praktično sredstvo za pravne stručnjake iz država članica Savjeta Evrope koji žele da unaprjede svoje vještine u primjeni Evropske konvencije o ljudskim pravima i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava u svom svakodnevnom radu.

Da li ste zainteresovani za obuku pravnika o ljudskim pravima? Posjetite stranicu Evropskog programa edukacije pravnika o ljudskim pravima (HELP):

www.coe.int/help

Za više informacija o slobodi izražavanja i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, pogledajte naš online HELP kurs:

<http://www.coe.int/en/web/help/help-training-platform>

www.coe.int/nationalimplementation

MNE

www.coe.int

Savjet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Savjeta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primjenu Konvencije u državama članicama.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE